

DET KONGELEGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 51

(2002–2003)

Om lov om endringer i straffelova mv.
(styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)

Innhold

1	Hovudinnhaldet i proposisjonen ...	5	4	Andre endringar i straffelova	38
			4.1	Skjerpning av strafferamma i § 155 om påføring av smitte	38
2	Bakgrunnen for lovforslaga	6	4.1.1	Gjeldande rett og bakgrunnen for høyringa	38
2.1	Endringane i straffelova	6	4.1.2	Forslaget frå Straffelovkommisjonen .	38
2.1.1	Handlingsplanen mot tvangsekteskap	6	4.1.3	Forslaget i høyringsnotatet	38
2.1.2	Hovudpunkta i høyringsnotatet	6	4.1.4	Høyringsinstansane sitt syn	39
2.1.3	Høyringa	6	4.1.5	Departementet sitt syn no	43
2.2	Endringane i valdsoffererstatningslova	8	4.2	Skjerpning av strafferamma i § 390 a om omsynslaus framferd	43
2.2.1	Forslaget i høyringsnotatet	8	4.2.1	Gjeldande rett og bakgrunnen for høyringa	43
2.2.2	Høyringa	8	4.2.2	Forslaget frå Straffelovkommisjonen .	44
3	Tiltak mot tvangsekteskap	10	4.2.3	Forslaget i høyringsnotatet	44
3.1	Straff ved tvangsekteskap – endringar i straffelova § 222 om tvang	10	4.2.4	Høyringsinstansane sitt syn	44
3.1.1	Gjeldande rett	10	4.2.5	Departementet sitt syn no	45
3.1.2	Forslaget frå Straffelovkommisjonen .	10	5	Endringar i valdsoffererstatningslova	46
3.1.3	Forslaget i høyringsnotatet	10	5.1	Gjeldande rett	46
3.1.4	Høyringsinstansane sitt syn	12	5.2	Forslaget i høyringsnotatet	46
3.1.5	Departementet sitt syn no	18	5.3	Høyringsinstansane sitt syn	46
3.2	Påtalereglane i straffelova § 222 om tvang og § 227 om truslar	19	5.4	Departementet sitt syn no	46
3.2.1	Gjeldande rett	19	6	Økonomiske og administrative konsekvensar	48
3.2.2	Forslaget frå Straffelovkommisjonen .	19	7	Merknader til lovutkastet	49
3.2.3	Forslaget i høyringsnotatet	19	7.1	Merknader til endringar i straffelova .	49
3.2.4	Høyringsinstansane sitt syn	21	7.2	Merknader til endringar i valdsoffererstatningslova	50
3.2.5	Departementet sitt syn no	28			
3.3	Å inngå ekteskap i strid med ekteskapslova § 1	28	Forslag til lov om endringar i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)	51	
3.3.1	Gjeldande rett	28			
3.3.2	Forslaget frå Straffelovkommisjonen .	29			
3.3.3	Forslaget i høyringsnotatet	29			
3.3.4	Høyringsinstansane sitt syn	31			
3.3.5	Departementet sitt syn no	36			

DET KONGELEGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 51

(2002–2003)

Om lov om endringar i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)

*Tilråding frå Justis- og politidepartementet av 4. april 2003,
godkjend i statsråd same dagen.
(Regjeringa Bondevik II)*

1 Hovudinnhaldet i proposisjonen

Dei fleste forslaga i proposisjonen har til føremål å motverke tvangsekteskap. Departementet foreslår for det første å gjere det tydeleg i lova at det å tvinge nokon til å inngå ekteskap kan rammast av straffelova § 222 om tvang, og at den skjerpa strafferamma på fengsel i 6 år kan vere aktuell i slike tilfelle. Vidare foreslår departementet å gjere påtala offentleg utan vilkår i § 222 om tvang og i § 227 om truslar. Departementet gjer dessutan framlegg om å gjere det straffbart å inngå ekteskap eller partnerskap med nokon som er under 16 år, eller å medverke til dette. Risikoen er stor for at slike barneekteskap er komne i stand ved tvang. Og jamvel om det ikkje er brukt tvang, er det etter departementet sitt syn straffverdig å leggje til rette for ekteskap der ein eller begge partar er under 16 år.

Proposisjonen inneheld også enkelte andre forslag. Departementet gjer såleis framlegg om å heve strafferammene i straffelova § 155 om spreing av allmennfarleg smittsam sjukdom og i § 390 a om omsynslaus framferd.

Departementet foreslår vidare at kompetansen til å handsame søknader om valdsoffererstatning i første instans blir overført frå fylkesmennene til ei sentralisert eining. Sentraliseringa er varsla i St.prp. nr. 1 (2002–2003). Slik lova lyder i dag, behandlar fylkesmannsembeta valdsoffersøknader i første instans. Den sentrale førsteinstansen vil bli lagt til Vardø. Ei sentralisering av førsteinstansbehandlinga krev endringar i valdsoffererstatningslova.

2 Bakgrunnen for lovforslaga

2.1 Endringane i straffelova

2.1.1 Handlingsplanen mot tvangsekteskap

Det er nedfelt i Sem-erklæringa kapittel 5 at Regjeringa Bondevik II vil kjempe mot førekomsten av tvangsekteskap. Justisministeren har saman med dei andre ansvarlege statsrådene gjort opp status for arbeidet med Handlingsplan mot tvangsekteskap frå 1998. Dette arbeidet blir nå ført vidare som eit rullerande program. Regjeringa la i april 2002 fram eit tiltaksprogram om tvangsekteskap («Fornytt innsats mot tvangsekteskap våren 2002 – tiltaksprogram»). Justisdepartementet sendte 19. desember 2002 på høyring forslag til endringar i straffelova, som først og fremst tok sikte på å følgje opp punkt 8 og 9 i tiltaksprogrammet, som er dei punkta Justisdepartementet har ansvaret for. Tiltak 8 lyder som følgjer:

«Regjeringen vil innføre ubetinget offentlig påtale i saker som omhandler tvangsekteskap, og presisere i straffeloven at rettsstridig tvang også omfatter tvangsekteskap og at den skjerpede strafferamme på opp til 6 års fengsel kan komme til anvendelse for slik tvang.»

Tiltak 9 lyder slik:

«Regjeringen ønsker regler for å motvirke 'barneekteskap'. Dette kan skje ved å definere ekteskap med barn under en viss alder som tvangsekteskap. Regjeringen vil utrede spørsmålet nærmere, også aldersgrensen.»

Dei forslaga som vart fremja i høyringsnotatet, må sjåast i samanheng med det arbeidet som blir gjort i andre departement for å følgje opp tiltaksprogrammet, og ganske særleg i samanheng med høyringsbrevet 26. juni 2002 frå Barne- og familiedepartementet.

2.1.2 Hovudpunkta i høyringsnotatet

I høyringsnotatet vurderte departementet for det første om det burde innførast ein eigen strafferegel om tvangsekteskap. Departementet fremja likevel ikkje noko slikt forslag. I staden foreslo departementet å gjere det tydeleg i § 222 om tvang at det å

tvinge nokon til å inngå ekteskap vert straffa etter paragrafen, og at den skjerpa strafferamma i første ledd andre punktum kan nyttast ved slik tvang. Vidare foreslo departementet å gjere påtalen i slike saker offentleg utan vilkår, både i straffelova § 222 om tvang og i § 227 om truslar. Forslaga tok sikte på å følgje opp tiltak 8 i tiltaksprogrammet.

I nokre ekteskap som er inngått i utlandet, er ein eller begge partar så unge at dei vanskeleg kan forstå fullt ut rekkevidda av eit samtykke til å inngå ekteskap. Då bør eit eventuelt samtykke ikkje få det same verdiet som elles. Departementet foreslo på denne bakgrunn å gjere det straffbart å inngå eller medverke til å inngå ekteskap med nokon som er under 16 år. Dette forslaget tok sikte på å følgje opp tiltak 9 i tiltaksprogrammet.

Departementet bad også om høyringsinstansane sitt syn på eit par andre spørsmål. Det blei reist spørsmål om strafferammene i straffelova § 155 om sprenging av allmennfarleg smittsam sjukdom og § 390 a om omsynslaus framferd burde skjerpast. Bakgrunnen for dette var utsegner i domar frå Høgsterett som gav signal om at strafferammene kan vere for låge.

2.1.3 Høyringa

Justisdepartementet sendte 19. desember 2002 forslaga om endringar i straffelova på høyring til følgjande institusjonar og organisasjonar:

Departementa

Høgsterett
Lagmannsrettane
Alta tingrett
Asker og Bærum tingrett
Bergen tingrett
Kristiansand tingrett
Nedenes tingrett
Nedre Romerike tingrett
Nord-Troms tingrett
Oslo tingrett
Salten tingrett
Stavanger tingrett
Trondenes tingrett
Trondheim tingrett
Domstolsadministrasjonen

Regjeringsadvokaten	Human Rights Service (HRS)
Riksadvokaten	Innvanderrådet i Drammen
Statsadvokatembeta	Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep
Politidirektoratet	Kommunenes Sentralforbund
Barneombodet	Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter (KIM)
Fylkesmennene	Krise- og rådgivningstelefon for menn
Likestillingsombodet	Krisesenterbevegelsen i Norge (Krisesentersekretariatet)
Sivilombodsmannen	Kvinnefronten i Norge
Universitetet i Oslo	Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring
Universitetet i Bergen	Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Universitetet i Tromsø	Landsrådet for Barne- og Ungdomsorganisasjoner
NTNU	Likestillingssenteret
Den Norske Advokatforening	MiRA Ressurssenter for innvandrere- og flyktningkvinner
Den norske Dommerforening	Møreforskning
Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)	Nasjonalforeningen for folkehelsen
Forsvarergruppen av 1977	Nasjonalt Folkehelseinstitutt
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)	Norges kvinne- og familieforbund
Juss-Buss	Norsk Barnevernsamband
Jussformidlingen i Bergen	Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
Juss Hjelpa i Nord-Norge	Norsk Krisesenterforbund
Kontoret for fri rettshjelp	Norsk Kvinnesaksforening
NGO – forum for menneskerettigheter	Norsk Pasientforening
Norges Forsvarsforening	Norsk Psykologforening
Norges Juristforbund	Norske Kvinners Sanitetsforening
Norges Kristelige Juristforbund	Næringslivets Hovedorganisasjon
Norske kvinnelige juristers forening	Offentlige familievernkontorers organisasjon (OFO)
Politiembetsmennenes Landsforening	Organisasjonen Voksne for barn
Politiets fellesforbund	Oslo Røde Kors Internasjonale Senter
Rettspolitisk forening	Pakistansk studentforening
Bispedømmeråda	Pluss – Landsforeningen mot AIDS
Den norske kirkes presteforening	PMV – Senter for helse, dialog og utvikling
Human-Etisk Forbund	Redd Barna
Islamsk Kvinnegruppe Norge	Ressurssenter for pakistanske barn
Islamsk Råd Norge	Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Kirkens Familievern	Senter mot etnisk diskriminering (SMED)
Kyrkerådet	Tyrkisk ungdomsforening
Norges frikirkeråd	
Oslo katolske bispedømme	Høyringsfristen blei sett til 20. februar 2003. Følgende instansar har gjeve melding om at dei ikkje vil komme med fråsegn i saka, eller at dei ikkje har merknader til høyringsbrevet:
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn	Arbeids- og administrasjonsdepartementet
African Youth in Norway	Finansdepartementet
Den norske lægeforening	Fiskeridepartementet
Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)	Forsvarsdepartementet
Finansnæringens Hovedorganisasjon	Helsedepartementet
Flyktning og innvandereretaten (FIE)	Landbruksdepartementet
Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon	Miljøverndepartementet
Harardhere welfare community Norway	Nærings- og handelsdepartementet
Helse- og sosialgruppe for innvandrere (IHSG)	Samferdselsdepartementet
Himmilo Youth in Norway	

Sosialdepartementet
 Utdannings- og forskningsdepartementet
 Høgsterett
 Regjeringsadvokaten
 NTNU
 Den norske Advokatforening
 Finansnæringens Hovedorganisasjon
 Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
 Landsorganisasjonen i Norge (LO)
 Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)

Følgjande høyringsinstansar har merknader til forslaga:

Barne- og familiedepartementet
 Kommunal- og regionaldepartementet
 Utanriksdepartementet
 Borgarting lagmannsrett
 Agder lagmannsrett
 Alta tingrett
 Riksadvokaten
 Oslo statsadvokatembete
 Hordaland statsadvokatembete
 Oslo politidistrikt
 Agder politidistrikt
 Rogaland politidistrikt
 Politidirektoratet
 Likestillingsombodet
 Barneombodet
 Fylkesmannen i Oslo og Akershus
 Fylkesmannen i Vest-Agder
 Utlendingsdirektoratet
 Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
 Islamsk Kvinnegruppe Norge
 Kirkens Familievern
 Kyrkjerådet
 Barne-, ungdoms- og familieforvaltninga (BUFA)
 Folkehelseinstituttet
 Human Rights Service (HRS)
 Krisesentersekretariatet
 MiRA-Senteret
 Noregs Kvinne- og Familieforbund
 Norges Røde Kors
 Norsk Kvinnesaksforening
 Offentlige familievernkontorers organisasjon (OFO)
 PLUSS – Landsforeningen mot aids
 PMV – Senter for helse, dialog og utvikling
 Senter mot etnisk diskriminering (SMED)
 Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon

2.2 Endringane i valdsoffererstatningslova

2.2.1 Forslaget i høyringsnotatet

I dag behandlar fylkesmannsembeta valdsoffersakene i første instans. Regjeringa går inn for å samle handsaminga av søknadene i første instans i eitt organ. Den sentrale førsteinstansen vil bli lagt til Vardø, jf. St.prp. nr. 1 (2002–2003). Omorganiseringa krev endringar i valdsoffererstatningslova. I høyringsnotatet foreslo departementet at den nye instansen skal kallast Kontoret for valdsoffererstatningssaker. Det vart vidare foreslått at valdsoffererstatningslova blir endra slik at alle oppgåver som etter den noverande lova høyrer under fylkesmannsembeta, skal høyre under den sentrale førsteinstansen i Vardø.

2.2.2 Høyringa

Justisdepartementet sendte 19. desember 2002 forslaga om endringar i valdsoffererstatningslova på høyring til følgjande institusjonar og organisasjonar:

Departementa

Domstolane
 Domstolsadministrasjonen

Regjeringsadvokaten

Riksadvokaten
 Statsadvokatembeta
 Politidirektoratet
 Politidistrikta

Barneombodet
 Erstatningsnemnda for valdsoffer
 Fylkesmennene
 Likestillingsombodet
 Sivilombodsmannen
 Stortingets utval for rettferdsvederlag

Den Norske Advokatforening
 Den norske Dommerforening
 Forsvarergruppen av 1977
 Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
 Juss-Buss
 Jussformidlingen i Bergen
 Jushjelpa i Midt-Norge
 Juss Hjelpa i Nord-Norge
 Norges Juristforbund
 Norges lensmannslag
 Politiembedsmennenes Landsforening

Politi­høgskolen
Politiets fellesforbund
Retts­hjelps­kontoret Indre Finnmark

Den norske lægeforening
Den norske tannlegeforening
Foreningen for voldsofre
Kompetansesenteret for likestillingsarbeid
Kompetansesenteret for valdsofferarbeid
Krisesentersekretariatet
Landsforeningen for voldsofre
Landsforeningen Rettferd for Taperne
Rådgivingskontora for kriminalitetskontora
Statens innkrevjingssentral
Støttesenteret mot incest

Høyringsfristen blei sett til 31. januar 2003. Følgjande instansar har gjeve melding om at dei ikkje vil komme med fråsegn i saka, eller at dei ikkje har merknader til høyringsbrevet:

Arbeids- og administrasjonsdepartementet
Barne- og familiedepartementet
Fiskeridepartementet
Helse­departementet
Landbruksdepartementet
Miljøvern­departementet
Nærings- og handels­departementet
Utanriks­departementet
Utdannings- og forskings­departementet
Domstols­administrasjonen
Riksadvokaten

Asker og Bærum politidistrikt
Politimeisteren i Sunnmøre
Barneombodet
Fylkesmannen i Finnmark
Likestillingsombodet
Stortingets utval for rettferdsvederlag
Kommunenenes Sentralforbund
Sosialdepartementet
Samferdselsdepartementet
Den norske tannlegeforening

Desse høyringsinstansane hadde merknader til forslaga:

Finansdepartementet
Forsvarsdepartementet
Vardø tingrett
Politidirektoratet
Oslo politidistrikt
Troms politidistrikt
Erstatningsnemnda for valdsoffer
Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Fylkesmannen i Østfold
Fylkesmannen i Buskerud
Fylkesmannen i Vest-Agder
Fylkesmannen i Sogn og Fjordane
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
Fylkesmannen i Troms
Den Norske Advokatforening
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Statens innkrevjingssentral

3 Tiltak mot tvangsekteskap

3.1 Straff ved tvangsekteskap – endringar i straffelova § 222 om tvang

3.1.1 Gjeldande rett

Norsk strafferett har ikkje nokon eigen strafferegel som rettar seg uttrykkeleg mot det å tvinge fram eit ekteskap. Men slik tvang kan etter omstenda bli straffa etter den allmenne lovføresegna om tvang i straffelova § 222. Første ledd i paragrafen lyder:

«Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpande omstendigheter, jf. § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.»

«Tvinge» vil seie å setje nokon ut av stand til å handle frivillig. Tvangen krenker individet sin alminnelege handlefridom (sjølvråderett). Det er også eit vilkår at den fornærma sjølv meiner å vere utsett for tvang. Dersom vedkomande ikkje bøyer seg for den andre sin vilje, er det ikkje tvang, men etter omstenda kan det vere forsøk på tvang.

Tvangen må vere utøva ved rettsstridig framferd eller ved trussel om slik framferd. I praksis er truleg truslar om rettsstridig framferd det vanlegaste.

Ei framferd er rettsstridig når rettsordenen underkjenner handlinga. Den vanskelege grensa mellom det straffbare og det straffrie lyt ein først og fremst dra ut frå formålet til loven og reelle omsyn.

Når den framferda som det blir trua med, i seg sjølv er straffbar, vil ho naturleg nok også vere rettsstridig. Ein eller begge ektefellar har til dømes i forkant av ekteskapet blitt trua med at dei vil bli utsette for vald dersom dei ikkje giftar seg med kvarandre.

Framferda kan etter omstenda vere rettsstridig jamvel om ho ikkje er straffbar. Om det presset som ligg føre, er så alvorleg at det er å rekne som rettsstridig, må ein avgjere etter ei konkret vurdering. Til dømes vil truslar om fullstendig å avskjere ein person frå familien om ho eller han ikkje giftar seg, kunne utsetje personen for eit så sterkt press at trusselen er rettsstridig. Presset kan då vere

straffbart etter straffelova § 222, men det skal mykje til.

Grensa mot lovleg arrangerte ekteskap kan vere vanskeleg å trekke. Ein føresetnad for at eit arrangert ekteskap skal vere lovleg, er at det er inngått frivillig. Om dette grunnleggjande vilkåret er oppfylt, er det i utgangspunktet ikkje noko i vegen rettsleg for at ekteskapet kjem i stand på bakgrunn av ei avtale mellom familiane deira. Avgjerande blir om det er reelt at ekteskapet er inngått frivillig eller om det kjem av eit press, og om dette presset i tilfelle er så utilbørleg at det må seiast å vere rettsstridig og straffbart. Dei nærare grensene for det straffbare må fastleggjast gjennom rettspraksis.

Den rettsstridige framferda kan vere retta mot den tvungne sjølv, eller mot andre personar som står i eit slikt forhold til vedkomande at framferda har effekt som tvangsmiddel.

Truslar om straffbart forhold kan også bli straffa etter straffelova § 227. Regelen rammar visse truslar utan omsyn til om trusselen blir nytta som middel til å påverke handlemåta til ein annan eller ikkje. Til skilnad frå det som gjeld ved straffbar tvang etter § 222, blir det ikkje kravd at den fornærma faktisk har følt seg trua, med andre ord at trusselen faktisk har verka.

Skyldkravet i § 222 om tvang er forsett, jf. § 40. Den ordinære strafferamma er bøter eller fengsel inntil 3 år, men ved særleg skjerpande omstende blir strafferamma heva til fengsel inntil 6 år.

3.1.2 Forslaget frå Straffelovkommisjonen

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII ein eigen strafferegel om grov tvang, som i hovudsak svarar til straffelova § 222 første ledd andre punktum, jf. NOU 2002: 4 s. 340. Etter forslaget skal det vere ei skjønsmessig totalvurdering av handlinga som avgjer om strafferegelen om grov tvang skal nyttast. Kommisjonen foreslår at strafferamma for grov tvang blir sett til bot eller fengsel i 3 år, jf. utredninga s. 344.

3.1.3 Forslaget i høyringsnotatet

Departementet uttalte i høyringsnotatet s. 4 flg. at

rettsstillinga for dei som blir utsett for slike overgrep som eit tvangsekteskap er, bør styrkast:

«Tvangsekteskap er en alvorlig krenkelse av enkeltindividets frihet og selvstendighet. I FN's menneskerettighetserklæring har dette forutsetningsvis kommet til uttrykk i art. 16 nr. 2, hvor det heter at ekteskap bare må inngås 'etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller'. Samme prinsipp er blant annet nedfelt i den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 23 nr. 3, som er gjort til norsk rett ved menneskerettsloven 21. mai 1999 nr. 30.

Også ekteskapsloven hviler på det grunnleggende prinsippet om at et ekteskap skal bygge på partenes frie vilje. Er et ekteskap inngått ved tvang, kan den av partene som er blitt tvunget, reise sak for å få ekteskapet kjent ugyldig, jf. ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd. I høringsbrevet 26. juni 2002 har Barne- og familiedepartementet foreslått at fylkesmannen får kompetanse til å erklære tvangsekteskap ugyldig.

I den senere tid har det fremkommet informasjon som tyder på at tvangsekteskap er et mer utbredt fenomen i Norge enn man tidligere har vært klar over. Økt omtale i mediene har bidratt til større fokus på problemet. Utfordringene på dette området kan ikke møtes med lovendringer alene. For å synliggjøre og intensivere kampen mot tvangsekteskap er det imidlertid viktig å ha et tydelig og effektivt regelverk. Justisdepartementet ønsker på denne bakgrunnen å styrke rettsstillingen for dem som utsettes for slike overgrep ved at det tydeliggjøres i loven at det er straffbart å tvinge noen til å inngå ekteskap. Dette kan enten gjøres ved at det innføres et eget straffebud mot tvangsekteskap eller ved å ta inn en presisering i § 222.»

Departementet meinte likevel at det ikkje er grunn til å utvide grensene for det straffbare:

«I rapporten 'Rettslig regulering av tvangsekteskap og bigami' (Hennum og Paul 2000), som er utført på oppdrag av Kommunal- og regionaldepartementet, antydes det at man kanskje bør skille ut tvangsekteskap i et eget straffebud hvor det går frem eksplisitt at tvangsekteskap er straffbart (rapporten s. 81). Hennum og Paul mener at dette vil ha 'en viss pedagogisk effekt' og at 'de negative konsekvensene av en slik lovendring [vil] være få, om noen'. På s. 41–42 i rapporten reises det samtidig spørsmål ved om ikke den nåværende bestemmelsen kan gjøres klarere. Det uttales at problemet ikke er mangel på straffebud, men manglende kunnskap om dem.

Departementet er enig i at det ikke er behov for å utvide grensene for det straffbare. Straffe-

loven § 222 om tvang har etter departementets oppfatning en tilstrekkelig vid gjerningsbeskrivelse til å ramme den som tvinger noen til å inngå ekteskap. Hvis atferden faller utenfor rammene av denne bestemmelsen, er man etter departementets oppfatning også utenfor området for hvilken tvang som bør være straffbar. Andre former for tvang vil være vanskelige å bevise. Et mer vidtfavnende straffebud vil lett ramme handlinger som det heller ikke er rimelig å belegge med straff, for eksempel ulike former for arrangerte ekteskap.

Etter departementets oppfatning bør man som hovedregel unngå å etablere nye straffebud for handlinger som så klart faller innenfor anvendelsesområdet til en annen bestemmelse. Unntak kan riktignok tenkes ved handlinger som vanligvis rammes av flere straffebud, eller som på annen måte har særtrekk som gjør det hensiktsmessig med et eget straffebud, for eksempel av hensyn til behovet for andre straffesammene, skyldkrav, medvirkningsregler eller liknende. Slik departementet ser det, er dette ikke tilfelle når det gjelder det å fremtvinge en ekteskapsinngåelse. Tvert imot ser departementet det som viktig å markere at denne type handlinger betraktes som like alvorlig som annen type rettsstridig tvang, og at det av den grunn bør rammes av samme bestemmelse.»

Derimot gjekk departementet inn for at det blir teke inn ei presisering i § 222 om tvang, som vil gjere det klart at tvangsekteskap er omfatta av strafferegelen og understreke at den skjerpa strafferamma kan nyttast ved slik tvang. Departementet gav likevel uttrykk for ein viss tvil når det gjaldt den nærare utforminga av dette tillegget:

«Den pedagogiske effekten, som synes å være hovedbegrunnelsen for Hennum og Pauls forslag om et eget straffebud, kan fullt ut ivaretas ved en presisering i § 222 om tvang. Departementet foreslår på denne bakgrunnen at det å tvinge noen til å inngå ekteskap blir uttrykkelig nevnt som straffskjerpelsesmoment i § 222. Dette vil både gjøre det klart at tvangsekteskap omfattes av bestemmelsen og understreke at den skjerpede strafferammen kan komme til anvendelse ved slik tvang. Men forutsetning for at bestemmelsen i det hele tatt kan anvendes, vil fortsatt være at det grunnleggende vilkåret om rettsstridig tvang er oppfylt, jf. foran.

Materielt sett innebærer ikke dette noen endring i forhold til gjeldende rett, siden oppregningen i § 232 verken er uttømmende eller i seg selv tilstrekkelig til at den forhøyede strafferammen kommer til anvendelse, jf. punkt 2.1 foran. Reelt sett tydeliggjør det at tvangsekteskap er forbudt og straffbart etter norsk lov, og at lovgiverne betrakter dette som en meget alvorlig

form for lovbrudd. Dette vil kunne ha en god signaleffekt overfor de miljøer som praktiserer tvangsekteskap. Ved å lovfeste tvangsekteskap som et straffskjerpelsesmoment, understrekes også handlingens alvorlige karakter overfor påtalemyndigheten og domstolene. Dette kan bidra til at strafforfølgningen intensiveres og til at det utmåles strengere straffer – ikke bare overfor handlinger som er begått i Norge, men også når handlingen er begått i utlandet, jf. straffeloven § 12 nr. 3 og 4.

Departementet vil på denne bakgrunn antyde følgende utforming av § 222 første ledd annet punktum og nytt tredje punktum:

'Under særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil 6 år idømmes. Ved avgjørelsen av om slike omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på om noen er tvunget til å inngå ekteskap eller om det foreligger omstendigheter som nevnt i § 232 tredje punktum.'

Alternativt kan lovteksten formuleres slik at tvang som utøves for å oppnå at noen inngår ekteskap, uten videre forhøyer strafferammen. Paragraf 222 første ledd annet punktum kan da lyde:

'Dersom noen er tvunget til å inngå ekteskap, eller det ellers foreligger særdeles skjerpende omstendigheter, jf. § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.'

Denne løsningen harmonerer imidlertid dårlig med Straffelovkommisjonens forslag om at ingen momenter i grovhetsvurderingen skal være absolutte, jf. punkt 2.2 foran. Også departementet mener at det kan være uheldig med en unntaksfri heving av strafferammen, selv om saken gjelder tvangsekteskap. Mange momenter kan være relevante i den skjønsmessige vurderingen som skal foretas etter departementets forslag. For eksempel vil det ha sentral betydning for straffverdigheten hvilken type tvang som er utøvet. Er man på grensen til straffrie handlinger, kan det virke urimelig om den skjerpede strafferammen uten videre skal komme til anvendelse, mens dette beror på en skjønsmessig helhetsvurdering i andre sammenhenger, uavhengig av hvor grov tvang som er utøvet.»

Departementet la til grunn at det er mindre naudsynt med ei tilsvarende endring av § 227 om truslar, men oppmoda høyringsinstansane til å uttale seg også om dette.

3.1.4 Høyringsinstansane sitt syn

Forslaget om ta inn ei presisering i straffelova § 222 om at tvangsekteskap blir ramma av paragrafen, og å få tydeleg fram at den skjerpa strafferamma kan

nyttast ved slik tvang, får brei støtte av høyringsinstansane. *Kommunal- og regionaldepartementet, Borgarting lagmannsrett, Oslo og Rogaland politidistrikt, Utlendingsdirektoratet, Islamsk Kvinnegruppe Norge, Kirkens Familievern, Kyrkjerådet, Barneombodet, Offentlige familievernkontorers organisasjon (OFO), Norges Røde Kors og Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon* stør framlegget utan å ta stilling til kva for eit alternativ som bør veljast.

Barne- og familiedepartementet, Alta tingrett, riksadvokaten, Oslo og Hordaland statsadvokatembete, Agder politidistrikt, Politidirektoratet, Fylkesmannen i Vest-Agder, Likestillingsombodet, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (BUFA), Norges Kvinne- og familieforbund, MiRA-Senteret og PMV-senter for helse, dialog og utvikling stør uttrykkeleg alternativ 1 om at det å tvinge nokon til å inngå ekteskap skal vere eit moment i vurderinga av om straffskjerpingsalternativet kan nyttast. Ingen av høyringsinstansane gjev særskild støtte til alternativ 2 om unntaksfri heving av strafferamma.

Dei fleste av dei høyringsinstansane som stør ei endring i § 222 om tvang, understrekar samstundes at det ikkje er behov for eit eige straffebod mot tvangsekteskap, fordi det noverande straffebodet i tilstrekkeleg grad ramar dei som tvingar nokon til å inngå ekteskap. *Utenriksdepartementet* går derimot inn for ein særskilt paragraf for denne type tvang:

«Det er Utenriksdepartementets syn at et eget straffebud mot tvangsekteskap vil være å foretrekke fremfor å ta inn en presisering i § 222, slik Justisdepartementet foreslår. Det er nettopp problemet med manglende kunnskap om at tvangsekteskap er forbudt og straffbart man ønsker å bøte på, og et eget straffebud rettet mot tvangsekteskap er det beste middel i så måte. Signal- og opplysningseffekten vil ikke bli tilstrekkelig sterk ved at tvangsekteskap kun nevnes som moment i straffskjerpelsesvurderingen, slik Justisdepartementet legger opp til.»

Utlendingsdirektoratet er positiv til at tvangsekteskap blir gjort til eit straffskjerpande omstende i § 222, men ser heller ikkje bort frå at eit eige straffebod vil ha ein allmennpreventiv effekt på målgruppa, og ein viss pedagogisk effekt på politi og påtalemyndighet:

«Det som taler for dette er hensynet til tydelighet fra lovgivers side. Loven vil være et klart uttrykk for at lovgiver anser tradisjonen med tvangsekteskap som en ulovlig handling. Rent lovt teknisk kan også dette ha noe for seg ved at en får lovforarbeider knyttet direkte til begrepet tvangsekteskap.

På den annen side er det et faktum at straffe-

loven allerede dekker de elementene et tvangsekteskap består av, nemlig trusler, tvang og eventuelt vold. Det vil neppe være vanskelig å identifisere disse elementene dersom et tvangsekteskap først kommer opp for domstolene i full bredde. Det er dessuten ikke grunnlag for å hevde at et eksplisitt lovforbud vil føre til at flere saker anmeldes og straffefølges. Lov av 15.12.1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse har for eksempel ennå ikke, så vidt vites, ført til en dom i rettsapparatet. Også når det gjelder kjønnslemlestelse er det slik at gjerningsinnholdet kan subsumeres innunder øvrige regler i straffeloven, på samme måte som når det gjelder tvangsekteskap. Det er dessuten ikke utenkelig at en spesialbestemmelse i seg selv kan bidra til at listen for å fremme påtale høynes ytterligere. Både påtalemyndighet, og de som eventuelt må begjære påtale, kan muligens finne en slik bestemmelse ekstra stigmatiserende.»

Dei fleste av dei høringsinstansane som er samde i å endre straffelova § 222 om tvang, legg, likeins med departementet, avgjerande vekt på behovet for å tydeleggjere at denne type tvang er straffbar og at den strengaste strafferamma kan nyttast.

Kommunal- og regionaldepartementet er på line med fleirtalet av høringsinstansane når det seier seg samd i at ei endring vil vise at det å tvinge nokon til ekteskap er like alvorleg som annan rettsstridig tvang. Ei presisering i § 222 vil etter departementet si meining vere «tilstrekkelig for å synleggjøre forbrytelsen og markere myndighetenes avstand til tvangsekteskap».

Kyrkjerådet meiner at det pedagogiske elementet er viktig:

«Et slikt forslag vil både kunne innebære en hensiktsmessig avgrensning mot lovlig arrangerte ekteskap og ivareta det pedagogiske behovet for å synleggjøre bestemmelsen om tvangsekteskap i straffeloven. Selv om en slik lovteknisk løsning bare indirekte tydeliggjør gjerningsbeskrivelsen i hovedbestemmelsen i første punktum, markerer det at lovgiverne betrakter tvangsekteskap som et særlig alvorlig lovbrudd.»

I tillegg til å seie seg samd i at det er ønskjeleg å tydeleggjere at § 222 kan nyttast i saker om tvangsekteskap, peikar *Islamsk Kvinnegruppe Norge* på at det også er viktig å gjere straffebodet kjent.

MiRA-Senteret legg vekt på omsynet til felles straffutmåling i ulike typar tvangssaker:

«Vi mener det er rimelig at det eksisterer en felles straffebestemmelse knyttet til forskjellige former for rettsstridig tvang, blant annet for å

sikre at straffutmålingen i ulike tvangssaker (ikke bare tvangsekteskap) vil kunne ses i forhold til hverandre. Ved å gjøre den allerede eksisterende bestemmelsen tydeligere, her ved at tvang ved ekteskapsinngåelse blir uttrykkelig nevnt som straffeskjerpelsesmoment, vil denne lettere kunne anvendes i saker hvor ekteskap er inngått ved tvang.»

Norges Røde Kors gjev uttrykk for håp om at lovendringa fører med seg ei meir intensiv straffefølgning i slike saker:

«Kan lovfesting av tvangsekteskap som et straffeskjerpelsesmoment bidra til at straffefølgningen intensiveres og til at det utmåles strengere straffer, ikke bare for overfor handlinger som er begått i Norge, men også når handlingen er begått i utlandet, jfr. straffeloven § 12 nr. 3 og 4, ser vi dette som et viktig bidrag i arbeidet for å bekjempe tvangsekteskap.»

MiRA-Senteret er samd i dette:

«Dersom en presisering i § 222 kan bidra til at straffefølgningen intensiveres, også for handlinger som er begått i utlandet, mener *MiRA-Senteret* dette er positivt.»

Oslo politidistrikt er samd i at det bør tydeleggjerast i lova at det er straffbart å tvinge nokon til å inngå ekteskap, men uttrykkjer tvil om dei foreslåtte alternativa «vil ramme etter sin hensikt», og reiser spørsmål om kva for tilfelle som skal rammast:

«I høringsbrevet er det ikke nevnt hvilke situasjoner man tar sikte på å belegge med straff, ut over at det vil ha sentral betydning for straffverdigheiten hvilken tvang som er utøvet. Det står for oss som uklart hvilke typetilfeller som skal fanges opp. Et aktuelt tema vil være der foreldre til et par som venter barn øver et sterkt press på paret for å få dem til å inngå ekteskap. Skal dette kunne rammes?»

Enkelte unge med flerkulturell bakgrunn settes i tydelige tvangssituasjoner, for eksempel ved at man under ferie i foreldrenes hjemland presenteres for en partner og et bryllup på kort varsel. Den klanderverdige handling vil her primært være at man ikke informerer den unge om forberedelsene som foreldrene har foretatt til et arrangert ekteskap. Skal dette kunne rammes?»

Politidirektoratet seier seg samd med *Oslo politidistrikt* i at det er uklart kva for typetilfelle som skal fangast opp av straffebodet, og uttaler vidare:

«Direktoratet vil her bemerke at trusler om ute-stenging fra familien i praksis er et meget aktuelt maktmiddel i slike saker. Den antatte signal-

effekten av lovendringen overfor de miljøer som praktiserer tvangsekteskap vil således i stor grad avhenge av hvordan de nærmere grensene trekkes i rettspraksis for når dette presset er så utilbørlig at det må anses å være rettsstridig og straffbart.»

Politidirektoratet viser samstundes til delutredning VII frå Straffelovkommissjonen (NOU 2002: 4 Ny straffelov) s. 340, der kommissjonen reiser spørsmål om det «...i tråd med rettsstillingen i de øvrige nordiske landene bør klargjøres nærmere hvilke handlinger som skal rammes som straffbar tvang».

Fleire av høyringsinstansane peikar på behovet for å avgrense klart mot arrangerte ekteskap. *MIRA-Senteret* er blant dei som ønskjer å «...understreke behovet for presiseringer som tydeliggjør skillet mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, slik at bestemmelsen ikke kan anvendes i saker hvor ekteskapet er arrangert med begge ektefellenes samtykke».

Kirkens Familievern understrekar «det kompliserte og sammensatte i fenomenet tvangsekteskap», og uttaler vidare:

«Grensen mellom arrangert lovlig ekteskap og tvangsekteskap som rammes av den nye foreslåtte presiseringen i straffelovens § 222 er uskarp og vanskelig å trekke. Det synes klart at det skal en betydelig grad av press til før det blir kalt tvang og rammes av straffebudet. Fremtidig rettspraksis må trekke opp denne grensen. Det må oppleves som press eller tvang. Ungdommer i de aktuelle miljøer er jo oppdratt til sterk lydighet mot sine foreldre, og kan oppleve mye av det vi kaller press som pliktig lydighet og naturlig foreldremyndighet.

Et annet komplisert område vil være hvem som skal stilles ansvarlig, – er det begge foreldre? I en del familier, men ikke alle, vil mannen være autoriteten, og kvinnen underlegger seg hans vilje. Vi kan derfor få de samme press- og lydighetsvurderingene som nevnt ovenfor, og som kan være vanskelig å finne ut av.»

PMV-senter for helse, dialog og utvikling meiner på si side at den foreslåtte presiseringa nettopp vil vere med på å gjere grensene klårare:

«Det er svært viktig å presisere at det er tvangsekteskap man er ute etter å reagere på og ikke en svært utbredt skikk i å arrangere ekteskap. Dette kommer ofte lite tydelig frem i den offentlige debatten og det er flere 'frontpersoner' som snakker om arrangerte ekteskap som tvangsekteskap med større eller mindre grad av tvang.

En presisering og nyansering er viktig dersom en ønsker å komme i dialog med gruppene dette problemet gjelder.

En presisering som departementet foreslår,

at å tvinge noen til å inngå ekteskap blir uttrykkelig nevnt som straffeskjerpelsesmoment i § 222, vil i tilstrekkelig grad ivareta den pedagogiske effekten og en slik presisering vil gjøre det enklere og mer tydelig å forstå hva paragrafen dreier seg om, at tvangsekteskap er forbudt ved norsk lov.»

Utlendingsdirektoratet meiner at det er uheldig å fokusere på skillet mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, og at ein i staden bør leggje vekt på om partane er frivillig med på ekteskapet eller ikkje. Direktoratet meiner såleis at det ikkje alltid er slik at eit arrangert ekteskap er frivillig:

«Tradisjonen med at familien arrangerer ekteskap for sine barn er gammel og finnes i en rekke land. Det er utbredt særlig i muslimske land, selv om tradisjonen ikke er begrunnet, eller støttet, i islam. Religion blir allikevel i mange tilfeller brukt, av familien og det etniske miljøet, overfor den som tvinges til ekteskap.

Andre argumenter som blir brukt som begrunnelse for tradisjonen er hensynet til kaste, til storfamilien og ikke minst til familiens behov for å knytte allianser av økonomisk art.

Kastesystemet gir sterke føringer om lovlig ekteskapsforbindelser. Hovedregelen er at ekteskap skjer innenfor ens egen kaste, eller i allefall med et medlem av en kaste som ens egen kaste aksepterer.

Hensynet til storfamilien innebærer at ekteskap bør skje innenfor familien, typisk søskenbarnekteskap ved at en datter giftes med fars, brors sønn. Men også andre familierelasjoner er vanlige. Bakgrunnen for dette er blant annet synspunkter som at familiemedlemmer har en naturlig tilhørighet til hverandre og at det bidrar til at familieband styrkes.

Men kanskje viktigst for opprettholdelsen av tradisjonen med arrangerte ekteskap, er en families ønske om å skape allianser med en annen familie på grunn av økonomi og status. Ikke bare ved hjelp av brudegave og medgift, men også ved andre fordeler en kan få ved forbindelsen. For en familie fra Marokko, Pakistan eller Somalia er det attraktivt å få en sønn eller datter til Norge som kan bidra med penger til familien hjemme. Er dette innen rekkevidde, så kan ekteskap også skje med partnere utenfor familien eller med partnere som av andre gunner ellers ville ha vært uaktuelle. Den gevinsten ekteskapet innebærer i økonomi og status, kan med andre ord sette mer tradisjonelle hensyn til side.

Ikke minst hensynet til økonomi betyr at det er et sterkt press ungdommene utsettes for. Et press som etter familiens synspunkt er en naturlig del av et arrangert ekteskap, men som etter norsk målestokk fort blir rettsstridig. Utad

vil ekteskapet derfor, kanskje også av ungdommene selv, bli presentert som arrangert. Å sette noe kategorisk skille mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blir derfor umulig.

Et bedre skille vil være å skille mellom frivillighet og tvang, siden det i alle tilfeller vil være arrangerte ekteskap en snakker om. Tvang og frivillighet er dessuten begreper vi har erfaring med fra før i norsk rett, og som det er juridisk mulig å skille mellom. Politi og påtalemyndighet bør derfor, etter Direktoratets mening, fokusere på dette.»

Dei fleste høyringsinstansane stør det lovframlegget som blei kalla alternativ 1 i høyringsnotatet, det vil seie at det å tvinge nokon til å inngå ekteskap skal vere eit skjønsmessig moment i vurderinga av om straffskjerpingsalternativet kan nyttast. *Politidirektoratet* grunnjev val av alternativ med at det er uheldig med ei unntaksfri heving av strafferamma. *Riksadvokaten* meiner at slik tvang «normalt bør føre til at det anses å foreligge særdeles skjerpande omstendigheter», men at det også på dette området kan vere tilfelle som ligg nær grensa til det straffrie, og at det difor må vere mogleg «å vurdere den utøvede tvang konkret». *Oslo statsadvokatembete* viser til at vurderinga elles vil bli ein del av skyldspørsmålet:

«Om noen er tvunget til å inngå ekteskap, kan være vanskelig å vurdere. Å føre bevis for både objektive og subjektive vilkår for dette hos mistenkte, vil også kunne være vanskelig. Dette gjelder ikke minst på grunn av de store kulturforskjeller som problemstillingen forutsetter.

Hvis tvang som nevnt i departementets høyringsbrev uten videre skal forhøye strafferammen, antar en at vurderingen vil være en del av skyldspørsmålet. Alternativet vil etter ordlyden og systematikken i strl. § 232 bli angitt før ordlyden «særdeles skjerpande omstendigheter» i sin alminnelighet jf. Bratholm/Matningsdals kommentarutgave til straffeloven 1995 side 587.

Også da spørsmålet om tvang er utøvet vil kunne by på vanskelige vurderinger, antas det å være mer hensiktsmessig at elementet blir en del av en skjønsmessig helhetsvurdering av om det er grunnlag for straffeskjerpelse.»

PMV-senter for helse, dialog og utvikling uttaler:

«Vi vil si at særlig når det gjelder tvangsekteskap kan det være svært uheldig med en unntaksfri heving av strafferammen fordi dette omhandler saker hvor den skjønsmessige vurderingen er svært så viktig og vanskelig. Grensene mellom tvang og frivillighet kan være vanskelig å definere både for dem som er involvert og ikke minst da for andre utenforstående. For å kunne vurdere slike saker, dersom det ikke

finnes helt klare indisier, krever en stor grad av kunnskap og innsikt om tankemåter og handlingsformer, tradisjoner, regler og reaksjonsformer i disse miljøene.»

JURK og *MIRA-Senteret* har ei liknande grunngeving.

Human Rights Service (HRS) har lansert ei eiga løysing, som går ut på å endre ekteskapslova. Innleiingsvis understrekar HRS behovet for å endre lovverket:

«HRS er enig med departementet at det er viktig å endre loven for å hindre tvangsekteskap og ekteskap med eller mellom barn, selv om et slikt tiltak alene ikke er nok. Vi støtter også departementets oppfatning av at tvangsekteskap er et utbredt fenomen i Norge, i tillegg er det etter vår oppfatning et økende problem bl.a. knyttet til: 1) Det er et stigende antall som bosetter seg i Norge som kommer fra land der arrangerte ekteskap er regelen, og 2) Statistikk viser at både første generasjon og andregenerasjon i all hovedsak gifter seg med en fra opprinnelseslandet.»

Men etter HRS sitt syn er det for unyansert å fokusere på tvangen når ekteskapet blir inngått. Organisasjonen grunnjev dette med at det kan vere ulike former og grader for tvang. Straffelova § 222 om tvang (og § 227 om truslar) får etter deira mening ikkje fram det reelle lovbrottet som eit tvangsekteskap kan vere. På den anna side blir det peika på at mange av dei momenta som etter gjeldande rett gjev grunnlag for ei skjerpning av strafferamma etter § 222, kan vere til stades ved tvangsekteskap. Det blir vidare understreka at tvangsekteskap nesten utan unntak er «en grov krenkelse av råderetten over egen kropp»:

«[D]et kan være ulike former og grader for tvang, f.eks. at den unge har vært utsatt for negativ sosialisering hva gjelder utvikling av fri vilje. Oppdragelsen kan slik sett preges av å adlyde foreldrenes og familiens ønsker, behov eller krav. Den unge kan være oppdratt til at de en dag skal gifte seg arrangert, og i tillegg kan familien demme opp for urealistiske forventninger og forhåpninger av hva et ekteskap innbærer. Slik sett er mange faktisk ikke i stand til fullt ut å forstå rekkevidden av å inngå et ekteskap. Når det i tillegg i mange miljøer er forbundet med stor skam å skille seg, kan resultatet bli at den/de unge forblir i en tvangssituasjon og at denne situasjonen innebærer andre former for lovbrudd, f.eks. seksualforbrytelser.

Samtidig kan den unges nærmeste familie (foreldre og søsken) selv være utsatt for tvang: Vi er ikke ukjent med at familie både her og i opprinnelseslandet forventer og forlanger ekte-

skap mellom en part her og en part i opprinnelseslandet, gjerne relatert til økonomiske motiver (som oftest knyttet til opphold i Vesten).

HRS mener at departementets ensidige fokusering på tvang, ikke fanger opp den type lovbrudd som et tvangsekteskap kan være: En ting er tvangen til å inngå ekteskapet, en annen ting er tvangen knyttet til å forbli i et uønsket ekteskap og da eventuelt med tilhørende frihetsberøvelse, psykiske/fysisk vold og/eller seksualforbrytelser. Med andre ord vil inngåelse av et tvangsekteskap kunne tilrettelegge for handlinger som etter omstendighetene også vil kunne straffes etter andre lovbestemmelser, f.eks. seksualforbrytelse (jf straffeloven kap.19) som har strenge strafferammer og som innebærer offentlig påtale.»

HRS er samd med departementet i at det ikkje er behov for å utvide grensene for det straffbare, men at det er naudsynt å gjere regelverket meir tydeleg. Dette kan etter organisasjonen sitt syn best bli gjort ved ei endring i ekteskapslova § 16:

«Tvangsekteskap innbefattes allerede i lovverket, jf ekteskapsloven § 16 (...). Loven gir (...) adgang til å annullere ekteskapet på bakgrunn av tvang. I denne sammenheng er det etter HRS' oppfatning et alternativ at det i ordlyden i ekteskapsloven § 16 blir henvist til straffelovens § 222 (om tvang) og eventuelt § 227 (trusler om tvang). I tillegg kan det være aktuelt å henvise til bestemmelser i straffelovens kap. 19 som omhandler seksualforbrytelser. Dette vil i seg selv tydeliggjøre regelverket ved en markering av hvilken type lovbrudd et tvangsekteskap er/kan være og dertil knyttede mulige strafferettslige reaksjoner.»

HRS viser dernest til det lovforslaget organisasjonen sendte til Regjeringa 17. september 2002, der mellom anna omgrepet «fullbyrda tvangsekteskap» blei lansert:

«Et fullbyrdet tvangsekteskap vil per definisjon si at ekteparet har hatt samleie, noe som reflekterer at det også kan være begått seksualforbrytelser. HRS' beveggrunn for å differensiere mellom et tvangsekteskap og et fullbyrdet tvangsekteskap er erfaringer om lav bevissthet om hva et tvangsekteskap faktisk ofte medfører av spesifikke og grove krenkelser. Denne mangelfulle bevisstheten gjør seg gjeldende både hos dem som praktiserer arrangerte ekteskap under mer eller mindre tvang, de som inngår ekteskapet og hjelpe- og støtteapparatet. Etter vår oppfatning vil bevisstheten øke ved at det differensieres mellom et tvangsekteskap og et fullbyrdet tvangsekteskap i lovverket, samtidig som det synliggjør straffereaksjoner til den forbrytelse som faktisk kan være begått. En slik differensiering vil markere at tvang knyttet til å inngå et ekteskap eller seksuell omgang med ektefelle i et tvangsekteskap betraktes som like alvorlig som annen rettstridig atferd (henholdsvis knyttet til tvang i straffelovens § 222 eller seksualforbrytelser i straffelovens kap. 19), og av den grunn bør rammes av samme bestemmelse.»

HRS fremjar nå eit nytt forslag til endring av ekteskapslova § 16:

«Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. *Dersom én eller begge av partene er tvunget inn i et ekteskap og ekteskapet er fullbyrdet, skal det også vurderes om det er begått seksualforbrytelser, jf. straffelovens kap. 21 Forbrytelser mod den personlige Frihed og kap. 19 Seksualforbrytelser.*

Adgangen til å reise søksmål bortfaller hvis sak ikke er reist innen seks måneder etter at ektefellen er blitt fri for tvangen. Søksmål kan ikke i noe tilfelle reises senere enn fem år etter ekteskapets inngåelse, *med unntak av hvis én av ektefellene var barn da ekteskapet ble inngått. Vedkommende kan da reise søksmål inntil fylte 23 år. Er tvangsekteskapet fullbyrdet gjelder samme forældelsesfrist som ved seksualforbrytelse.*

Er vigsel foretatt til tross for at den ene eller begge parter var uten rettslig handleevne, kan søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig reises innen seks måneder etter vigselen.»

Agder lagmannsrett meiner at det ikkje er behov for endringer i det heile, og uttrykkjer skepsis til kasuistiske lovverk. På subsidiært grunnlag kan retten stø alternativ 1:

«Straffeloven § 222 rammer allerede tvangsekteskap, uten at tolkningen er spesielt problematisk. Hvis man av pedagogiske eller politiske grunner foretar endringer i generelle bestemmelser for å fremheve spesielle fenomener, blir regelverket unødvendig kasuistisk, og endringene kan gi opphav til unødige problemer. Endringene i straffeloven § 239 med sikte på dødsulykker i trafikken gir et illustrerende og avskrekkende eksempel. Selv om vi ser behovet for et klart og sterkt signal i forhold til målgruppen, må det være mulig å formidle dette på annen måte enn ved en lovendring.

Av de alternative endringsforslag har vi minst å innvende mot alternativ 1(...).»

Senter mot etnisk diskriminering (SMED) stør heller ikkje framlegget, men på eit anna grunnlag. Organisasjonen meiner at ein bør vere tilbakeholden med slike tiltak inntil ein har meir dokumentasjon på kor omfattande problemet med tvangsekteskap er:

«SMED er i utgangspunktet positive til regjeringens ønske om å bekjempe tvangsekteskap og sikre rettssikkerheten til personer som utsettes for dette. SMED er samtidig opptatt av man i forslag til tiltak tar tilstrekkelig hensyn til at man ved lov ønsker å regulere og til dels straffebelegge forhold som av de involverte oppfattes som private livsområder. Fordi en del av de foreslåtte tiltakene er sterkt inngripende i privates personlige liv mener SMED at det er viktig å fremskaffe tilstrekkelig dokumentasjon på hvor omfattende problemet med tvangsekteskap er. God dokumentasjon er ofte avgjørende for å sikre en så tett sammenheng mellom mål og virkemiddel som mulig. SMED mener at det er nødvendig med en viss tilbakeholdenhet inntil slik dokumentasjon foreligger.

SMED tror i tillegg at det kan by på særskilte problemer å skaffe dokumentasjon på omfanget av tvangsgifte. Dette fordi det kan være vanskelig å dokumentere en tilstrekkelig grad av rettsstridig tvang ved inngåelsen av ekteskapet. Også av denne grunn mener SMED at det ikke er gitt at lovendringer og straffesanksjoner er blant de virkemidlene som er best egnet til å bekjempe tvangsekteskap.»

SMED er kritisk til at departementet vil gjøre det tydelegare i lovteksten at tvangsekteskap er omfatta av straffebodet og straffskjerpingsregelen:

«SMED er kritisk til en slik lovgivningsteknikk av flere grunner. En tydeliggjøring i lovteksten om at den også omfatter tvang til å inngå ekteskap, gir et signal om at lovgiver oppfatter dette som en særlig alvorlig form for tvang. SMED har vanskelig for å se hvilke grunner lovgiver skal ha for å fremheve denne form for tvang særskilt. Enhver form for rettsstridig tvang som rammes av bestemmelsen vil kunne ha en så alvorlig karakter at det kunne være behov for en slik presisering. SMED etterspør hvilken argumentasjon som kan underbygge at tvangsgifte bør fremheves som særskilt alvorlig i forhold til annen bruk av tvang.»

SMED fryktar at ei slik lovendring vil virke stigmatiserende på andre kulturar, og ønskjer i staden ein auka bruk av handlingskampanjar:

«SMED mener samtidig at presiseringen bidrar til å fremheve en gruppe personer med annen etnisk tilhørighet på en stigmatiserende og belastende måte. Så lenge tvangsekteskap er et problem som stort sett utelukkende rammer personer som ikke er etnisk norske, gir lovgiver et signal om at man ser et særkilt behov for å styre denne gruppen. SMED kan ikke se at det foreligger god nok dokumentasjon på at det er tilfelle. Røde Kors kontakttelefon uttaler at både kvinner og menn – og ikke bare muslimer – er

utsatt for ulike grader av tvang og påvirkning i forhold til ekteskap. Dette kan tyde på at kjønnsaspektet ikke er så fremtredende som den offentlige debatten til nå har gitt inntrykk av. Myndighetene har så langt lite erfaring i forhold til forebygging av tvangsekteskap.

Inntil det foreligger tilstrekkelig kunnskap om at det vil være stor motstand mot de holdningsendringene som er nødvendig for å unngå tvang ved ekteskapsinngåelse, bør lovgiver være tilbakeholdende med å gi slike signaler. Dette vil ramme en gruppe som allerede sliter med å bli møtt av fordomsfulle holdninger og mistenkeliggjøring. SMED har i sin virksomhet fått god dokumentasjon på at dette oppfattes som et problem blant personer med annen etnisk tilhørighet i Norge. SMED ber lovgiver være varsom med en type lovgivning som kan forsterke en slik negativ stigmatisering.

SMED er sist men ikke minst kritisk til at lovgiver benytter loven som pedagogisk virkemiddel for å medvirke til adferds- og holdningsendringer i en bestemt gruppe. SMED har, som uttalt i tidligere høringsuttalelse, mer tro på informasjonskampanjer rettet direkte inn mot de miljøer der tvangsekteskap er et problem. Holdningsendringer er en tidkrevende prosess der den enkelte selv aktivt må medvirke til en endring. SMED tror at lovendring og straff kun i begrenset grad er et egnet middel til å fremskynde en slik prosess.»

Også *Krisesentersekretariatet* går mot forslaget.

Barneombodet er som SMED opptatt av å verne om einkvar sin rett til å utøve sin eigen kultur, men understrekar at dette stiller seg annleis når praktiseringa ikkje er i samsvar med norske lover og reglar:

«Tvangsekteskap er et problem også i Norge og utfordringer dette medfører kan ikke møtes med lovendringer alene. Vi viser her til handlingsplaner mot tvangsekteskap, og generelt den økende fokusering i samfunnet på problemet. Dette arbeidet er viktig å fortsette i tillegg til arbeidet med lovendringer i den forbindelse.

Innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har barn og unge, uansett opprinnelse, rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro. Dette er også nedfelt i barnekonvensjonen. Tvangsekteskap blir i noen sammenhenger forklart med kultur, tradisjon og religion. Respekt for en annen kultur kan imidlertid ikke aksepteres dersom atferden er i strid med norske lover og regler, sistnevnte skal uansett følges.

Det er viktig at vi bidrar til at barn med innvandrerbakgrunn får den valgfrihet og medbestemmelsesrett som andre barn i Norge har. Kulturen med tvangsekteskap krenker barn og unges rett til å ta egne valg for sine liv, og det er

derfor svært viktig å synleggjøre disse rettighetene ved å ha et tydelig og effektivt lovverk. Vi har både rett og plikt til å beskytte barn og unge som blir utsatt for foreldres tvang i spørsmålet om ekteskap. Ingen skal tvinges til dette, noe som er nedfelt både i norsk lov og internasjonale konvensjoner. Dette høringsnotatet er med på å synleggjøre det straffverdige ved å tvinge noen til å inngå ekteskap, noe som vil kunne ha god signaleffekt overfor de miljøer som praktiserer tvangsekteskap.»

Når det gjeld straffelova § 227 om truslar, har *Borgarting lagmannsrett* og *Politidirektoratet* sagt seg samd med departementet i at det ikkje er grunn til å ta inn ei tilsvarende presisering i denne paragrafen. *Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (BUFA)* er derimot av den oppfatning at også truslar om tvangsekteskap bør vere et straffskjerpingsmoment, og går difor inn for at det blir gjort same endring i § 227 som i § 222. *Kyrkjerådet* er samd med departementet i at det generelt sett vil vere mindre naudsynt å endre § 227 om truslar, men uttaler at det likevel bør vurderast «om pedagogiske og preventive hensyn tilsier at også ordlyden i trusselbestemmelsen blir endret i tråd med det som foreslås for § 222».

3.1.5 Departementet sitt syn no

Høyringa har styrka departementet i sitt syn på at det er grunn til å få klårt fram at det er straffbart å tvinge nokon til å inngå ekteskap, men at det ikkje er behov for å utvide grensene for det straffbare når det gjeld tvangsekteskap. Rett nok er det vanskeleg å trekkje grensene for kva som er straffbart, slik også fleire av høringsinstansane har vore inne på. Men etter departementet si meining er dette ikkje noko argument for å utvide grensene for det straffbare. Ei utviding vil ikkje utan vidare gjere det enklare å trekkje desse grensene. Og uansett er det brei semje om at straffeheimelen ikkje skal gripe inn i framande kulturar sin praksis med å arrangere ekteskap, så lenge det skjer på frivillig basis. Departementet viser til det som er sagt om skilnaden mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i pkt. 3.1.1 om gjeldande rett.

Ei anna sak er at det kan vere ønskjeleg å omformulere § 222 om tvang, for å gjere det klårare kva straffebodet rammar, jf. *Politidirektoratet* si referanse til *Straffelovkommisjonen* sitt forslag. Men dette er eit spørsmål som ein må vurdere ved oppfølginga av kommisjonen si utredning. Departementet vil ikkje i denne omgang fremje forslag til slike omformuleringar.

Til Oslo politidistrikt sine spørsmål om kva for

typetilfelle som skal fangast opp, vil departementet understreke at vurderinga framleis vil måtte knytte seg til om tvangen er utøva ved rettsstridig framferd. Departementet finn det difor vanskeleg å seie noko generelt om dei tilfella som blir nemnde, utover det som alt er sagt i pkt. 3.1.1 framanfor. Som elles må det her gjerast ei konkret vurdering som i siste hand må overlatast til domstolane.

Sjølv om grensene for det straffbare skal liggje fast, kunne ein vedta eit eige straffebod mot tvangsekteskap av omsyn til signal- og opplysningseffekten, slik *Utanriksdepartementet* peikar på. Men etter *Justisdepartementet* si meining bør ein vere tilbakehalden med å gje eigne straffebod for handlingar som allereie blir fanga opp av andre, meir generelle straffebod, med mindre føremålet er å regulere handlinga annleis, til dømes med andre skuldkrav eller strafferammer. Men som *MiRA-Senteret* er inne på, er det i dette tilfellet tvert imot ønskjeleg å sikre at saker om tvangsekteskap blir handsama på same måte som andre saker om straffbar tvang. Omsynet til signal- og opplysningseffekten vil etter *Justisdepartementet* si meining bli godt nok ivareteke ved at tvangsekteskap blir framheva som eit straffskjerpande omstende i det generelle straffebodet mot tvang. Ei anna sak er at det kan vere ønskjeleg å gjere straffebodet betre kjent, slik mellom andre *Islamsk Kvinnegruppe Norge* har peika på i høyringa. Men dette kan ikkje løysast med eit eige straffebod – her vil andre verkemiddel vere meir gagnlege.

På denne bakgrunnen held departementet fast ved framlegget om å endre straffelova § 222 om tvang, slik at det skal gå klårt fram av straffebodet at det rammar det å tvinge nokon til å inngå ekteskap, og at strafferamma også i slike tilfelle kan gå opp i 6 års fengsel, som ved andre særleg skjerpande omstende. Framlegget har fått støtte av eit stort fleirtal av høringsinstansane. At omfanget av tvangsekteskap ikkje er tilstrekkeleg klårlagt, slik *SMED* peikar på, kan ikkje vere avgjerande. Tvangsekteskap er uansett eit alvorleg inngrep i handlefridomen til dei det gjeld.

Departementet er heller ikkje samd i at det i staden bør gjerast endringar i ekteskapslova, slik *Human Rights Service (HRS)* gjeng inn for. Det bør framleis vere slik at ekteskapslova regulerar dei sivilrettslege konsekvensane av eit tvangsekteskap, medan strafferettslege tiltak blir regulert i straffelova. Departementet går heller ikkje inn for omgrepet «fullbyrda tvangsekteskap». I forhold til reglane om tvang er tvangsekteskapet fullbyrda når ekteskapet formelt sett er inngått etter reglane i ekteskapslova, og ikkje på det seinare tidspunktet som *HRS* siktar til. Departementet kan ikkje sjå at det fremjer tiltak

mot tvangsekteskap å forskyve det rettslege fullbyrdingstidspunktet på ein slik måte.

Høyringa har elles gjort departementet viss på at det å tvinge nokon til å inngå ekteskap bør inngå som eit moment i straffskjerpingsvurderinga, og ikkje føre til ei unntaksfri heving av strafferamma. Det blir difor gjort framlegg om å endre straffelova § 222 i samsvar med lovutkast 1 i høyringsnotatet.

Departementet ser ikkje grunn til no å foreslå ei tilsvarande endring i § 227 om truslar. Høyringa har vist at dette heller ikkje blir vurdert som sentralt av høyringsinstansane. Men det kan bli aktuelt å sjå på spørsmålet på ny ved utforminga av ny straffelov når alle straffskjerpingsomstende vil bli tekne opp til ny vurdering.

3.2 Påtalereglane i straffelova § 222 om tvang og § 227 om truslar

3.2.1 Gjeldande rett

Påtala etter straffelova § 222 om tvang er som hovudregel offentleg utan vilkår, jf. § 77. Påtalemakta kan følgjeleg reise straffesak utan omsyn til om den fornærma har teke initiativ til det eller ikkje, og også uavhengig av om den fornærma ønskjer det. Påtalemakta har ikkje berre rett til å ta ut tiltale i slike tilfeller, ho har i utgangspunktet også plikt til det.

Dersom tvangen er retta mot nokon av gjerningspersonen sine næraste, stiller dette seg annleis. For påtale blir det då kravd at det ligg føre krav om påtale frå den fornærma, eller at allmenne omsyn tilseier påtale, jf. § 222 tredje ledd. Kven som blir rekna som vedkomande sine næraste, går fram av § 5. Inn under omgrepet går bl.a. ektefelle, slektningar i rett linje, søsken og svograr. Departementet legg til grunn at den som tvingar fram at nokon inngår ekteskap, som regel har ei slik tilknytning til den han inngår ekteskap med, at dei kan reknast for å vere «næraste» i straffelova si mening.

Opphavleg var det tilsvarande vilkår for å reise påtale etter § 222 også når den fornærma var andre enn gjerningspersonen sine næraste, men dette blei utan noen nærare drøfting endra ved lov 21. juni 1935 nr. 7, jf. Ot.prp. nr. 53 (1935) og Innst. O. nr. 117 (1935).

Når det gjeld § 227 om truslar, er påtala som hovudregel gjort på vilkår av krav om påtale frå den fornærma utan omsyn til forholdet mellom den fornærma og gjerningspersonen, jf. andre ledd. Slikt krav om påtale er likevel ikkje naudsynt dersom allmenne omsyn tilseier påtale, eller når trusselen «er rettet mod en ubestemt Flerhed». I forarbeida til re-

gelen blir det understreka at påtale ikkje utelukkande bør vere gjort på vilkår av krav frå den fornærma.

3.2.2 Forslaget frå Straffelovkommissjonen

Straffelovkommissjonen foreslår i delutredning VII ein generell hovudregel om offentleg påtale utan vilkår, jf. NOU 2002: 4 s. 182 flg. og utkastet til ny § 62 a i straffeprosesslova. For brott på straffereglar med strafferammer opp til fengsel i 2 år går kommissjonen likevel inn for at offentleg påtale berre skal skje når allmenne omsyn krev det. Kommissjonen går inn for heilt å fjerne ordninga med krav om påtale frå den fornærma. Den fornærma si haldning til påtalespørsmålet skal til gjengjeld inngå i vurderinga av om allmenne omsyn tilseier påtale.

Etter kommissjonen sitt forslag til strafferammer for straffereglane om tvang og truslar, jf. s. 344 i utredninga, vil det for vanlege brottsverk gjelde eit krav om allmenne omsyn. For dei grove tilfella vil påtala derimot vere offentleg utan vilkår.

3.2.3 Forslaget i høyringsnotatet

Departementet foreslo i høyringsnotatet s. 8 flg. å oppheve dei særlege påtalereglane i straffelova § 222 tredje ledd og § 227 andre ledd:

«I forhold til § 222 om tvang innebærer dette at hovedregelen om ubetinget offentlig påtale også vil gjelde i saker hvor den fornærmede er en av gjerningspersonens 'nærmeste', jf. § 5. I forhold til § 227 om trusler vil hovedregelen om betinget påtale bli erstattet av den generelle regelen i § 77. Forslaget medfører dermed at den generelle påtaleregelen i § 77 vil gjelde fullt ut for begge bestemmelsene.

Formålet med endringene er først og fremst at påtalemyndigheten skal innta en mer aktiv rolle i slike saker. Etter departementets oppfatning kan de nåværende påtalereglene være til hinder for at saker om tvang og trusler får den strafferettslige oppfølgingen de fortjener. Ikke minst gjelder det i de saker hvor tvangen eller trusselen fortsatt er reell. I slike tilfeller vil gjerningspersonen ofte også kunne presse den fornærmede til ikke å anmelde forholdet.

Ved å gjøre påtalen ubetinget offentlig blir den fornærmede fritatt for den belastningen det kan være å begjære sine nærmeste straffet. Samtidig vil endringen gi et holdningsskapende signal om at samfunnet tar avstand fra denne typen overtredelser. Dette vil ikke minst være viktig i forhold til saker om tvangsekteskap. Foreløpig begrenses drøftelsen til disse sakene.

Departementet antar at allmenne hensyn normalt tilsier å ta ut tiltale mot en mor eller far

som tvinger sitt barn til å gifte seg. En mulig endring kunne derfor være at man – i hvert fall i relasjon til disse sakene – beholdt kravet om allmenne hensyn, og nøyde seg med å fjerne det alternative vilkåret om begjæring fra den fornærmede. En slik endring ville i det ytre fremstå som en forenkling. I realiteten ville det imidlertid snevre inn adgangen til påtale, ved at et alternativt grunnlag for påtale ville forsvinne. Også etter gjeldende rett er jo allmenne hensyn et selvstendig grunnlag for påtale, men da likestilt med alternativet om påtalebegjæring. Ved så alvorlige overtredelser som tvang og trusler fremstår en innskrenkning av påtalegrunnlagene som lite ønskelig, uten at departementet med dette har tatt standpunkt til Straffelovkommisjonens forslag, jf. nedenfor.

Slik departementet ser det, har man på denne bakgrunn valget mellom å beholde 'enten-eller' reglene, eller å gjøre påtalen ubetinget offentlig. I denne avveiningen har departementet funnet at sterke hensyn taler for å gjøre påtalen ubetinget offentlig.

Det vil som oftest være urimelig å kreve av ungdom at de stiller sine egne foreldre, søsken eller andre nære slektninger strafferettslig til ansvar. Departementet viser i den forbindelse til rapporten 'Rettslig regulering av tvangsekteskap og bigami' (Hennum og Paul 2000), hvor det anføres som viktig at man flytter ansvaret for å reise sak fra barna til påtalemyndigheten (rapporten s. 81). Hennum og Paul går på denne bakgrunn inn for at det innføres ubetinget offentlig påtale i saker om tvangsekteskap.

Riktignok vil en regel om ubetinget offentlig påtale ha liten effekt hvis ikke påtalemyndigheten får kunnskap om den ufrivillige ekteskapsinngåelsen. Slik kunnskap kan imidlertid påtalemyndigheten i noen tilfeller få fra andre kilder enn den fornærmede selv. Og når den straffbare handlingen først har kommet til påtalemyndighetens kunnskap, vil en regel om ubetinget offentlig påtale hindre at den fornærmede utsettes for press om å trekke en eventuell påtalebegjæring tilbake.

På den annen side vil den fornærmede – uavhengig av påtalereglene – rent faktisk ha stor innflytelse på om straffesak blir reist, og hva utfallet i så fall vil bli. Det vil i mange tilfeller være vanskelig å få saken opplyst hvis ikke den fornærmede ønsker at det skal fremmes sak. Hennes forklaring er kanskje det eneste grunnlaget for å ta ut tiltale. Kanskje benytter hun seg av sin rett til å nekte å forklare seg. Tidligere politiforklaringer kan imidlertid leses opp i retten, forutsatt at den fornærmede ved avgivelsen av forklaringen ble gjort kjent med sin rett til å nekte å forklare seg. Dessuten vil den polititjenestemannen som tok imot forklaringen, kunne føres som vitne.

Departementet har så langt vurdert en endring av §§ 222 og 227 for å gjøre det lettere for påtalemyndigheten å innta en mer aktiv rolle i saker om tvangsekteskap. Spørsmålet er om påtalereglene bare bør endres for denne typen saker, eller om påtalereglene bør endres for alle tilfeller av tvang og trusler.

De hensynene som tilsier ubetinget offentlig påtale i saker om tvangsekteskap, vil etter departementets oppfatning også gjøre seg gjeldende i andre typer saker etter § 222 om tvang og § 227 om trusler. Handlingenes karakter tilsier at rettsordenen ikke bør kreve noe formelt initiativ fra den fornærmede for at denne typen lovbrudd skal bli sanksjonert av det offentlige. Særlig gjelder dette i forhold til trusler, hvor den fornærmedes tilbakeholdenhet med å forfølge overtredelsen kan bli sterkere jo mer alvorlig overtredelsen er. Tilsvarende synspunkter ble gjort gjeldende allerede ved utarbeidelsen av de nåværende straffebudene, som argument for å gi adgang til offentlig påtale i de tilfeller hvor allmenne hensyn tilsier det (...).

Et hensyn som har vært anført til fordel for ordningen med påtalebegjæring, er at den fornærmede selv bør få bestemme om han eller hun vil påta seg den belastningen en straffesak vil kunne medføre, jf. Straffelovkommisjonens delutredning I s. 108. En strafforfølgning kan for eksempel medføre at gjerningspersonen bryter kontakten med den fornærmede, noe den fornærmede kan ha sterke motforestillinger mot. Departementet mener imidlertid at dette hensynet ikke kan tillegges avgjørende betydning. For det første vil den fornærmede heller ikke etter gjeldende rett kunne avverge påtale der allmenne hensyn tilsier at lovbruddet påtales. For det andre tar forslaget om ubetinget offentlig påtale nettopp sikte på å frita den fornærmede for avveininger som kan medføre press og trusler fra gjerningspersonen. Slik departementet ser det, er det all grunn til å anta at belastningen med straffesaken vil være vesentlig mindre for den fornærmede når han eller hun er fritatt fra å måtte ta stilling til påtale-spørsmålet.

Et eksempel på en sakstype hvor det må antas å få stor betydning at påtalen for tvang og trusler gjøres ubetinget offentlig, er kvinnemishandlingssakene, jf. tilsvarende synspunkter i Ot.prp. nr. 79 (1986–87) s. 6 om endringen av påtalereglene i straffeloven §§ 228 og 229, jf. lov 26. februar 1988 nr. 7.

Når det gjelder trusler (og vold), har riksadvokaten i brev 20. august 2001 pekt på at 'arbeidstakere som har blitt utsatt for trusler eller vold i anledning sitt arbeid kan ha et velbegrunnet ønske om at foresatte inngir anmeldelse og påtalebegjæring for å redusere den personlige belastning'. Riksadvokaten mener på denne

bakgrunn at det bør overveies å endre påtale-reglene i § 227 (og § 228), jf. samme sted, hvor det for øvrig også understrekes hvor praktisk det er at truslene fremsettes overfor noens nærstående:

’Fremsettelse av trusler skjer i svært ulike situasjoner og med forskjellige formål. En hovedgruppe er trusler hvor det på forhånd er en relasjon mellom offer og gjerningsmann, typisk innenfor familien eller i kjæresteforhold. Siden trusler gjerne er forløperen til vold, er effektiv bekjempelse av disse avgjørende for å avverge alvorlig vold i familieforhold og mellom personer som er nært knyttet til hverandre på annen måte.’

Omfanget av tvang og trusler er økende. En regel om ubetinget påtale i saker om tvang og trusler vil få det klarere frem at samfunnet ser alvorlig på denne type lovbrudd, og lovendringen vil kanskje få sin største betydning som et holdningsskapende signal. Dagens regel med delvis betinget påtale kan etter departementets oppfatning fremstå som misvisende, siden det må antas at allmenne hensyn tilsier påtale i de aller fleste av disse sakene. Det er riktignok et bredt spekter av handlinger som rammes av de bestemmelsene det her er tale om. Rettsstridige former for tvang og trusler vil likevel ha det til felles at de representerer alvorlige krenkninger av den fornærmede.

På denne bakgrunn foreslår departementet at ubetinget offentlig påtale innføres for alle saker som omfattes av straffeloven §§ 222 og 227.

Departementet ber om høringsinstansenes syn på forslaget om å oppheve straffeloven § 222 tredje ledd og § 227 annet ledd.»

3.2.4 Høringsinstansane sitt syn

Eit stort fleirtal av høringsinstansane går inn for å gjere påtala etter straffelova §§ 222 og 227 offentlig utan vilkår. Framlegget blir såleis støtt av *Barne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Utanriksdepartementet, Borgarting og Agder lagmannsrettar, Alta tingrett, riksadvokaten, Oslo statsadvokatembete, Oslo, Agder og Rogaland politidistrikt, Politidirektoratet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Vest-Agder, Barneombudet, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Kirkens Familievern, Kyrkjerådet, Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (BUFA), Human Rights Service (HRS), MiRA-Senteret, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening, Senter mot etnisk diskriminering (SMED) og Utdanningsgrupens Hovedorganisasjon (UHO). Islamsk Kvinnegruppe Norge gjev ein noko meir atterhalden støtte til framlegget.*

Berre *Hordaland statsadvokatembete, Utlendingsdirektoratet, Krisesentersekretariatet og PMV – senter for helse, dialog og utvikling* går imot forslaget, medan også *Norges Røde Kors* uttrykkjer sterk skepsis til moglege konsekvensar av ei slik omlegging.

Ingen av dei høringsinstansane som stør departementet sitt forslag, går inn for å sondre mellom tvangsekteskap og andre former for tvang og truslar.

Blant momenta det leggjast vekt på til fordel for å innføre ein regel om offentlig påtale utan vilkår, er særleg at ei slik endring vil gje eit viktig haldningsskapende signal og at den fornærma vil bli fritaken frå å måtte melde sine næraste til politiet. *Kommunal- og regionaldepartementet* formulerer dette slik:

«Departementet støtter dette forslaget, og mener det vil bidra til å synliggjøre forbrytelsens alvorlige karakter, og gi et politisk signal om å styrke kampen mot tvangsekteskap. Det å anmelde ens nærmeste vil kunne være svært problematisk i en slik situasjon, og ved å gjøre forbrytelsen til et offentlig anliggende, vil noe av presset kunne fjernes fra personen som angivelig er utsatt for tvang.»

Utanriksdepartementet har ei tilsvarende grunngeving:

«Utenriksdepartementet er enig i at sterke hensyn taler for å gjøre påtalen i saker om tvangsekteskap ubetinget offentlig. Ubetinget offentlig påtale vil tydeliggjøre at samfunnet ser alvorlig på denne type lovbrudd og vil dermed kunne gi et viktig holdningsskapende signal. Ved at man flytter ansvaret for å reise sak fra den fornærmede til påtalemyndigheten, økes også muligheten for at slike saker får en strafferettslig oppfølging. Ubetinget offentlig påtale verner også den fornærmede ved at vedkommende fritas fra den belastning det kan innebære å begjære sine nærmeste straffet.»

Alta tingrett legg til grunn at endringa vil ha ein preventiv effekt over tid:

«Det er et vesentlig poeng for styrking av det strafferettslige vern at påtalereglene i straffeloven § 222 og § 227 endres slik departementet foreslår. I mange tvangsekteskapsaker vil truslene og tvangen være så brutal at den fornærmede ikke vil make å anmelde forholdet med begjæring om påtale. Sterke familieband trekker i samme retning. Dersom påtalereglene endres slik at det blir ubetinget offentlig påtale i disse sakene, vil dette over tid antakelig ha en preventiv effekt.»

Oslo statsadvokatembete meiner at dei same om-syna som tilsa ei endring av påtaleregelen for nær-ståande i straffelova § 228, bør lede til at påtala også blir offentleg utan vilkår i saker om tvangsekteskap, medan *Oslo politidistrikt* uttaler at å oppheve dei særskilte påtalereglane «vil være et viktig bidrag til å unngå en del av den uklarhet og usikkerhet omkring påtalespørsmålet som de fornærmede ofte føler i slike saker».

Agder politidistrikt uttaler at offentleg påtale utan vilkår utvilsamt vil føre med seg ein auka innsats frå politi- og påtalemakt i slike saker, og at det har mykje å seie å frata den fornærma tyngsla med å påtale forholdet. Det blir vidare peika på at alternativet om påtale som følgje av allmenne omsyn ikkje blir nytta i så stor grad som det kanskje burde:

«Vi har over lenger tid erfart at det fra fornærmedes ståsted oppleves både urimelig og sterkt belastende at det i en rekke saker kreves at vedkommende må fremme en begjæring om tiltale og straff før saken får en utvikling der gjerningsmannen blir stilt til ansvar. Det er grunn til å anta at et ikke ubetydelig antall saker i dag blir henlagt som følge av at fornærmede vegrer seg for å fremme en påtalebegjæring – selv om almene hensyn i en del sammenhenger kunne vært anvendt for å reparere på problemstillingen.

Den manglende offensive linjen i en del saker hvor henleggelse begrunnes med manglende påtalebegjæring, har også ført til at riksadvokaten har funnet det nødvendig å gi innskjerpede direktiver for bruken av almene hensyn i enkelte kategorier trusselsaker. Dette understreker behovet for å endre påtalereglene som i dag neppe kan sies å være tilpasset den dramatiske utviklingen av antallet saker hvor bruk av tvang og trusler har blitt en vesentlig del av 'hverdagskriminaliteten'. Det fremstår også som uforståelig for flere av dem som rammes, at andre bestemmelser i straffeloven, f.eks. tyveribestemmelsen er undergitt ubetinget offentlig påtale, mens bruk av trusler, som oppleves av de fleste som langt mer alvorlig og belastende å bli utsatt for, ikke er undergitt et tilsvarende påtalemessig regime.»

Politidirektoratet er samd i at ei slik lovendring vil føre til at fleire saker får si naudsynste strafferettslege oppfølging. Samstundes blir det understreka at den største utfordringa i denne type saker mest sannsynleg vil knytte seg til det bevismessige. Direktoratet ber difor departementet om å vurdere behovet for «å regulere andre offentlige myndigheters plikt til å melde fra overfor politiet når de kommer i kontakt med ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap». Direktoratet kjem også

med faktaopplysningar når det gjeld utviklinga i bruken av truslar:

«Det siste tiåret har antallet anmeldte trusler steget dramatisk, fra 3 354 i 1991 til 9 011 anmeldelser i 2001, jf. SSB, Kriminalstatistikken. Statistikken viser at tallene er nesten tredoblet. Den registrerte kriminaliteten for øvrig har til sammenligning i samme periode vist en moderat økning og tidvis stagnasjon på enkelte kriminalitetsområder, jf. politiets kriminalitetstall 2001, Politidirektoratet.

Politidirektoratet har utarbeidet en rapport basert på en gjennomgang av 385 anmeldelser i 5 politidistrikter som sier noe om hvem som truer og hvem som utsettes for trusler. Rapporten viser at det skiller seg ut 9 hovedtyper trusler: Trusler i parforhold og nære relasjoner (23 %), trusler i forbindelse med pengekrangler og gjeldsoppgjør (17 %), spontane trusler på byen og privatfest (16 %), trusler i kontrollsituasjoner og mot myndighetspersoner (7 %), trusler fra personer i psykisk ubalanse (10 %), trusler i nabokonflikter, markering av toleransegrense (15 %), rasistiske og politisk motiverte trusler (2 %) og trusler mot tilfeldige ofre (2 %).»

JURK meiner at i vurderinga må ein leggje stor vekt på kva for påverknad det reint faktisk er råd for den fornærma å ha:

«Det anføres fra departementet at en offentlig påtale vil medføre at påtalemyndigheten får plikt til å forfølge saker om tvangsekteskap. JURK ser på den ene siden at en slik offentlig påtale kan medføre at den eller de som er utsatt for tvangsekteskap ikke tør søke hjelp hos politiet da de tror at de mister kontroll over sakens videre gang. På den annen side er det vanskelig å anmelde noen man har nære relasjoner til. Det å stå som ansvarlig for at et familiemedlem blir trukket for retten er en enorm belastning i tillegg til den belastningen tvangsekteskap medfører. Dette kan føre til at fornærmede i frykt for represalier ikke tør anmelde forholdet. Slik situasjonen er i dag vil som oftest ikke påtalemyndigheten reise påtale, og straffebudet får ingen preventiv effekt. Blir påtalen ubetinget offentlig kan påtalemyndigheten ikke høres med at de ikke kan forfølge forholdet fordi fornærmede trekker saken.

Det er i høringen antatt at fornærmede rent faktisk vil ha stor innflytelse på om straffesak blir reist. Dersom dette er tilfelle, ser JURK fordelene ved at fornærmede slipper den byrden det er å anmelde sine nærmeste. JURK mener at innføring av ubetinget offentlig påtale vil være formålstjenelig.»

MiRA-Senteret deler JURKs syn på kva for innverknad den fornærma skal ha når det gjeld påta-

lespørsmålet. Senteret peikar på at ei endring som foreslått vil innebære at denne form for lovbrott blir handsama på same måte som annan familievald, og at dei unge slepp påkjenninga med å gå til sak mot sin eigen familie. Samstundes meiner MiRA-Senteret at lovendinga kan slå uheldig ut for enkelte, sidan den fornærma mistar høvet til å avverge ei rettssak. Men alt i alt trur senteret at endringa vil vere føremålstenleg, fordi fleire saker vil bli fremja for retten:

«På det nåværende tidspunkt er svært få slike saker blitt reist, noe som kan skyldes flere forhold. De som er blitt tvunget inn i et ekteskap befinner seg allerede i en særdeles vanskelig situasjon, og det å reise sak mot sine nærmeste blir en ytterligere belastning som de færreste makter. En annen årsak kan være at den det gjelder fortsatt er under tvang. MiRA-Senteret tror at det i flertallet av disse sakene vil være en lettelse for den fornærmede at det tas ut offentlig påtale.

Det er viktig å være forberedt på at man kan havne i situasjoner hvor den fornærmedes og påtalemyndighetens ønsker ikke samsvarer. Departementet viser til at den fornærmedes holdning til påtalespørsmålet forutsettes å inngå i vurderingen av om allmenne hensyn tilsier påtale. Det åpnes altså for at den fornærmede til en viss grad kan påvirke om det skal tas ut påtale. MiRA-Senteret vil understreke at hensynet til den fornærmede bør veie tungt i slike saker, og at det må tas spesielt hensyn til belastningen den fornærmede kan påføres ved at det tas ut påtale mot personens vilje. Dennes ønsker og syn må være utgangspunkt når påtalespørsmålet skal avgjøres.»

MiRA-Senteret understrekar også behovet for å gje hjelp til dei som hamnar i ein situasjon der dei må støtte påtalemakta i ei rettssak mot deira egne foreldre:

«Ungdommene kan ikke overlates til seg selv i en slik situasjon, og det offentlige må derfor sørge for at det finnes et godt og velfungerende apparat som fanger opp ungdommene, og som gir dem et tilbud som dekker deres behov på ulike plan. Ungdommer som er truet av sin familie må få nødvendig beskyttelse, men det er også særdeles nødvendig å tilby profesjonell hjelp til dem som ønsker forsoning med sin familie.»

BUFA understrekar for sin del at det i desse sakene vil vere svært viktig at det blir utarbeidd rutinar og retningslinjer, slik at rette instans tek seg av den fornærma sine interesser både før, under og etter ei rettssak, og at dette regelverket også omfattar tida etter at ein eventuell dom er sona ferdig.

HRS stør departementet sin argumentasjon til fordel for ei lovending, og gjev grundige kommentarar til kvart einskild argument:

«1. Allmenne hensyn taler for offentlig påtale. HRS erfarer at konsekvensene ved tvangsekteskap er underrapportert. Både psykiske, psykosomatiske og seksuelle skader kan være omfattende. I tillegg vil vi bemerke at det er all grunn til å forvente at omfanget av tvangsekteskap vil øke med de stigende grupper barn og unge som kommer i gifteklar alder i de miljøer som praktiserer arrangerte ekteskap, hvis ikke effektive mottiltak settes i verk. Etter HRS' erfaring er dessuten omfanget og grovheten i truslene ofte svært alvorlige. Det synes eksempelvis som om draptrusler er mer vanlig enn uvanlig i saker som omhandler tvangsekteskap. Tvangen og truslene fremsettes sjeldent av én person, men av en rekke familiemedlemmer. Dette mener vi ytterligere underbygger departementets ønske om ubetinget offentlig påtale.

2. Det er urimelig å kreve at unge mennesker skal stille sine nærmeste strafferettslig ansvarlig. Her peker sannsynligvis departementet på hovedårsaken til at loven mot tvangsekteskap så langt ikke har hatt en ønsket funksjon. HRS kjenner så langt til kun én ung kvinne som vil forfølge sin far strafferettslig for tvangsekteskap. Hun ble tvangsgiftet som barn (15 år) i opprinnelseslandet. Hennes far flyttet midlertidig tilbake til hjemlandet sitt. Den unge kvinnen ble frihetsberøvet i opprinnelseslandet fra hun var 13 til 18 år. Hennes oppvekst var i tillegg preget av omfattende fysisk og psykisk mishandling og seksuelle overgrep. Som en 'form for hev'n' har kvinnen formidlet til sin far at hvis han kommer tilbake til Norge vil hun anmelde ham for bl.a. å ha tvunget henne til giftermål. Vi nevner dette tilfellet eksplisitt, fordi det illustrerer i klartekst hvor særdeles omfattende og alvorlige overgrep som muligens må ligge til grunn for at et ungt menneske på selvstendig grunnlag vil gå til et strafferettslig skritt.

3. Kunnskap om ufrivillig giftermål kan fåes fra andre kilder enn den fornærmede. Departementet peker her bl.a. på at den fornærmede ikke informerer det offentlige om den straffbare handlingen for å hindre straffefølgelse av sine egne. HRS anser offentlig ansatte (og andre) som særlige viktige aktører for å avdekke og forfølge tvangsekteskap. Vi erfarer at en rekke aktører kjenner til at et tvangsekteskap er forstående eller har skjedd. Dette gjelder f.eks. venner, lærere, ansatte i barnevern og helsevesen. Vi vil særlig påpeke følgende: De nevnte aktørene har da som regel også kvalifiserte vurderinger om at den unge ikke ønsker straffefølgelse. Dette kan være til hinder for at aktørene informerer ansvarlig hold. Hvis offentlig på-

tale innføres, tror vi likevel det i mange tilfeller vil medføre en lavere terskel for kretsen rundt den unge til å viderefremme informasjon. Samtidig kan offentlig påtale medføre at aktører vil vegre seg for å melde fra, f.eks. for å beholde en god/nær relasjon til den fornærmede. HRS vurderer imidlertid at en lavere terskel for å melde fra, og også vitne i eventuell rettssak for nevnte aktører, i hovedsak vil være resultatet av offentlig påtale.

4. Ved offentlig påtale slipper den unge press fra sine egne om å trekke tilbake anmeldelse. Dette momentet er også et viktig argument for offentlig påtale. HRS erfarer at i grove voldssaker, der fornærmede har anmeldt sin(-e) nærmeste, nesten uten unntak medfører press og trusler om tilbakekalling av anmeldelsen. Ved tvangsekteskap har fornærmede som regel blitt utsatt for et sterkt press, inkludert grove trusler, over lang tid, og er derfor psykisk redusert. Ved offentlig påtale slipper fornærmede merbelastning ved ytterligere press og eventuelt nye trusler knyttet til krav om å frafalle selve straffeforfølgelsen.

5. Departementet foreslår også muligheten for ubetinget offentlig påtale ved trusler om tvangsekteskap (knyttet til § 227). Vår erfaring er at de fleste unge mennesker som motsetter seg arrangert ekteskap, blir møtt med trusler, ofte trusler av svært alvorlig karakter. HRS mener at de som praktiserer arrangert ekteskap har et kollektivistisk verdigrunnlag, og dette impliserer at truslene som regel fremsettes av en rekke aktører (foreldre, søsken, onkler og tanter, søskenbarn, og eksempelvis besteforeldre). Vi vil derfor påpeke at medvirkningsaspektet er vesentlig med tanke på straffeforfølgelse (jf. også vårt vedlagte forslag til lovendring knyttet til tvangsekteskap).

Så langt HRS kjenner til har ingen blitt tiltalt eller dømt for trusler knyttet til tvang om ekteskapsinngåelse til tross for et antakelig ikke ubetydelig omfang av slike trusler. Det kan synes som om rettsstridige trusler som dette er blitt 'såpass vanlig' at verken offentlig ansatte eller andre reagerer med anmeldelse. En annen sannsynlig forklaring er frykten for at en anmeldelse kan forverre situasjonen til den som trues.

Siden august i fjor har HRS bistått en kvinne på 23 år som skal tvangsgiftes med fetter i opprinnelseslandet. Følgende personer truer henne på det groveste: Far, mor, yngre søster, yngre og eldre brødre, bestemor samt fire onkler og deres ektefeller. I tillegg truer en rekke familie-medlemmer i opprinnelseslandet henne. Kvinnen er psykisk og fysisk syk av truslene. Følgende utenfor familien kjenner til truslene: Kvinnens lege, arbeidskollegaer, venner, nabo, kjæreste og hans familie, samt HRS. Ingen anmelder truslene, av ovennevnte grunner. Ved at

det innføres offentlig påtale knyttet til § 227, at lovendringen gjøres allment kjent, og at ansvarlig myndighet oppfordrer til anmeldelser av grove trusler, tror vi terskelen for å anmelde vil senkes betydelig.

6. Omfanget av tvang og trusler er (generelt) økende. Derfor foreslås det innført offentlig påtale for alle saker som handler om tvang (§ 222) og trusler (§ 227). HRS bifaller.»

UHO er positiv til den foreslåtte lovendringa, men minner om at straffereaksjonar berre er eit av fleire verkemiddel når det gjeld kriminalitetsforebyggjande tiltak:

«Det er framfor alt viktig med en offentlig samordning av tiltak som kan hindre kriminalitet, blant annet tvangsekteskap. Det bør således stimuleres og legges til rette for tverretattlig samordning mellom ulike kommunale etater, politi og frivillige organisasjoners innsats for et bedret oppvekstmiljø for barn og unge.»

Islamsk Kvinnegruppe Norge uttrykkjer seg som nemnd noko meir skeptisk til å gjere påtala offentlig utan vilkår, men ser likevel ut til å stø framlegget. Kvinnegruppa peikar for det første på dei situasjonane der nokon let vere å melde sine næraste til politiet fordi dei har eit ønske om forsoning på eit seinare tidspunkt. Dessutan fryktar dei at offentlig påtale utan vilkår vil gje foreldre dårlegare rettsvern. På den anna side meiner gruppa at offentlig påtale kan motverke «falske» påstandar tvangsekteskap:

«IKN er i utgangspunktet for at det tas ut offentlig tiltale i saker som tvangsekteskap, men er samtidig bekymret for bevisbyrden. Vi innser at det er vanskelig å anmelde sin egen ofte nære familie, men samtidig tror vi at dette kan være fordi man har et ønske om forsoning på et senere tidspunkt eller 'når ting har roet seg'.

Vi er også bekymret for at foreldre ikke skal få det rettsvernet man har krav på i en slik sak. Man må ikke være så naive at man tror at dette er et system som ikke kan misbrukes, hvilket det faktisk er. Det forekommer riktignok svært sjelden, men det skjer. Unge jenter hevder seg utsatt for tvangsekteskap og blir trodd i de fleste tilfeller. Noen ganger er det ikke sant. Vi er også opptatt av at foreldre ikke må dømmes før slike påstander er beviselig sanne. Mange foreldre har allerede opplevd den belastningen det er å bli beskyldt for å utsette sine egne barn for dette, og frykter at man her kan få en for ensidig fokusering på de unge.

Vi tror derfor at ubetinget offentlig påtale kan virke preventivt i slike saker. Det vil gi signaler til de som kan tenkes å benytte seg av systemet om at man da utsetter sin familie for poli-

tietterforskning, og familie som vil 'gifte bort' sine barn ved hjelp av en eller annen form for tvang vil vite at man risikerer å bli tiltalt for dette.

Vi tror vel også at det kan være nødvendig med en skjerping av strafferammen i slike tilfeller, og at en bot ikke vil være nok.

Det forutsetter igjen at de lover og regler som gjelder blir gjort allment kjent, og at man presiserer at loven gjelder selv om den straffbare handlingen er begått i utlandet.»

Norges Røde Kors er i utgangspunktet positive til å frita den enkelte for å måtte melde sine næraste til politiet, og grunnjev dette med at det er urimeleg å krevje av ungdom at dei stiller sine egne foreldre, søsken eller andre nære slektningar strafferettsleg til ansvar. Samstundes understrekar organisasjonen at dette vil bli opplevd ulikt frå person til person:

«[Det er] viktig å være klar over at ungdom som utsettes for denne typen tvang er en meget sammensatt gruppe og for enkelte vil det være umulig å forholde seg til offentlig påtale, for andre vil det være en lettelse at det offentlige tar ansvaret.»

Røde Kors fryktar ei rekkje ulemper dersom ein innfører ei ordning med offentlig påtale utan vilkår, mellom anna at det vil øydeleggje for seinare kontakt mellom den fornærma og familien, og at færre vil be om hjelp når dei veit at dei risikerer straffesak:

«Å innføre ubetinget offentlig påtale vil kunne falle uheldig ut i en rekke tilfeller. Det vil blant annet begrense den fornærmedes mulighet til senere å kunne opprette kontakt/dialog med sin familie hvis hun ønsker det. Vi ser også at en slik bestemmelse vil kunne innskrenke muligheten for at familien kan oppnå forsoning.

Vi er også bekymret for at en ubetinget offentlig påtale vil kunne medføre en nedgang i antallet foreldre som benytter Røde Kors til felles megling i forbindelse med inngåelse av ekteskap.

Vi registrerer også at mange av våre brukere har et anstrengt forhold til politiet og de er ofte redde for at nærmeste familiemedlemmer skal bli anmeldt, og eventuelt bli sendt ut av landet.

At fornærmede blir fritatt for belastningen det innebærer å anmelde sine foresatte, betyr likevel ikke at hun/han fritas fra anklager og trusler fra sine nærmeste.

Riktignok hevder departementet at 'slik kunnskap kan imidlertid påtalemyndigheten i noen tilfeller få fra andre kilder enn den fornærmede selv'. Vi stiller oss tvilende til om foreldre

og berørte familiemedlemmer av den grunn vil oppfatte det slik at det dermed ikke er deres barn som har fortalt omverdenen om lovbruddet.»

Røde Kors etterlyser klårare retningslinjer når det gjeld frivillige organisasjonar si plikt til å utlevere informasjon i slike straffesaker, jf. straffeprosesslova § 121, då det etter deira meining kan «ha påvirkning på brukernes generelle tillit, og bruk av tilbudene til, organisasjonene».

Røde Kors peikar også på at nye lover og retningslinjer ikkje er nok:

«Vår erfaring er at enkelte ganger blir forfalskede dokumenter benyttet for lettere å omgå norsk regelverk. Vi ser derfor et tydelig behov for grundigere rutiner og retningslinjer for identifisering av personlige dokumenter, fødselseattester, vigselsattester, skoleattester etc.

Å regissere et tvangsekteskap forutsetter at en rekke aktører samhandler, både her hjemme og i det aktuelle landet. Motivene for slike handlinger er sammensatte og kan fortone seg som 'usynlige', både for de forskjellige instansen som blir involvert og den enkelte som blir utsatt for denne type tvang.

Å bekjempe tvangsekteskap forutsetter også et formelt tverretattlig samarbeid – både i Norge, de respektive landene og i et større internasjonalt perspektiv.»

Hordaland statsadvokatembete ser ikkje behov for å endre dei noverande reglane, og meiner at ei endring i alle høve bør utsetjast til Straffelovkommissjonen sitt forslag blir handsama:

«Utfra de erfaringer påtalemyndigheten har med saker om vold og trusler, er ikke hovedproblemet at påtalemyndigheten ikke får kjennskap til det straffbare forhold, men at fornærmede ikke ønsker å fremsette påtalebegjæring. Etter dagens lovgivning kan påtalemyndigheten erklære allmenne hensyn dersom påtalebegjæring fra fornærmede ikke fremsettes, og jeg kan ikke se at det foreligger tilstrekkelige grunner for å endre dagens påtaleregler. Det kan også være grunn til å avvente behandlingen av Straffelovkommisjonens forslag i delutredning VII, hvor ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede foreslås helt opphevet. Jeg går således imot forslaget om å oppheve strl § 222, 3. ledd og § 227, 2. ledd.»

Utlendingsdirektoratet meiner at behovet for påtaleoppmoding frå den fornærma truleg er ei av dei største hindringane for at påtale skjer i saker om tvangsekteskap. I utgangspunktet stiller direktoratet seg difor positiv til å innføre påtale utan vilkår ved brott på straffelova §§ 222 og 227. Det er etter

direktoratet si meining særleg allmennpreventive omsyn som kan grunnje ein slik regel, sidan han vil innebære eit sterkt signal til dei miljøa der tvangsekteskap skjer. Direktoratet understrekar samstundes at det er viktig å ha eit fleksibelt lovverk i slike saker, og går etter ei nærare drøfting likevel inn for å behalde dei noverande påtalereglane. Kriteriet «allmenne omsyn» kan etter direktoratet si meining bli brukt meir aktivt. Direktoratet tek også til orde for at dei som blir utsett for tvangen, bør bli gjort betre i stand til å vurdere konsekvensane av ein tiltale, og at dei må bli tilbode tryggleik og naudsynt hjelp:

«Det er imidlertid UDIs erfaring, fra for eksempel familiegjenforeningssaker, at den som utsettes for tvangsekteskapet uansett vil bli utpekt som den som har 'sladret'. Dette har vært tilfellet der hvor en ungdom ufrivillig blir giftet i utlandet, for så å be om hjelp på ambassaden i forbindelse med søknad om familiegjenforening og visum. Der hvor ambassaden har avslått et visum på nøytralt grunnlag, har ungdommen allikevel, av familien, blitt utpekt som informant overfor utlendingsmyndighetene. Disse sakene krever stor fleksibilitet i lovverket, slik at en i det enkelte tilfellet gis rom for et visst skjønn for å vurdere hva som er riktig å avgjøre.

Påtalereglene i f.eks. strl. § 222 gir på mange måter denne fleksibiliteten i dag. Det kan reises påtale der hvor allmenne hensyn krever det. Samfunnet ønsker å forhindre tvangsekteskap, det benyttes til dels grov tvang mot ungdommene og problemet er økende. Dette kan i svært mange tilfeller tilsi påtale etter dette kriteriet.

Samtidig gir dagens regelverk en anledning for *ikke* å reise påtale i de sakene der offeret ikke ønsker å reise påtale, og kanskje heller ikke er tjent med det. Det kan tenkes tilfeller hvor forsoning er mulig og at ungdommen har en reell mulighet til å få løst konflikten med familien ved andre midler. Samfunnets behov for straff bør her vike for offerets behov for, og mulighet for, fortsatt kontakt med familien. Tilsvarende finnes det tilfeller hvor familiene ikke evner å se ungdommens behov, og som ønsker å gjennomføre ekteskap uansett motstand. Det er etter UDIs syn i disse tilfellene at allmenne hensyn tilsier straff. Det er kunnskapen om disse tilfellene, via mediene, som har utfordret den allmenne rettoppfatningen de siste årene.

Problemet settes på spissen i alle sakene hvor lovbruddet ansees som grovt, samtidig som offeret sterkt motsetter seg påtale. Det er i disse tilfellene hvor påtalemyndighetene etter UDIs mening, trenger den fleksibiliteten som ligger i lovverket i dag. Noen momenter som kan bidra til at slike saker kan løses, kan være:

- Påtalemyndighetene må få økt kompetanse

om de ulike miljøene, slik at offerets reelle trusselbilde kan klarlegges. I noen saker kan trusselbildet blåses opp uten at det er en reell grunn til det, og omvendt. Påtalemyndighetene må være i stand til å realitetsorientere den berørte ungdommen om trusselbildet og ha et apparat klart som kan tilby assistanse både når det gjelder ungdommens sikkerhet og behov for kommunikasjon med familien. På denne måten kan ungdommen selv bedre bli i stand til å vurdere konsekvensene av påtale. Sjansene for, og konsekvensene av en utstøtelse av ungdommen, går inn i dette bildet. Ungdommen må få sikkerhet for at vedkommende blir fulgt opp av rette myndigheter og organisasjoner dersom gjerningspersonene tiltales. De fleste vil naturlig nok ellers vegre seg for tiltale.

- Det må videre sørges for at det etableres kontakt mellom politiet/påtalemyndighet og øvrige instanser som kommer inn i bildet i tvangsekteskapsaker. Politi og hjelpeapparat må også rustes opp slik at en reell sikkerhet og bistand faktisk kan tilbys.

Det vil også kunne ha en viss effekt at politiet klart og tydelig signaliserer at de ønsker å etterforske denne typen overgrep i enda større grad enn tidligere. Uansett om dagens regler benyttes, eller om de endres i tråd med høringsbrevet, er det en forutsetning for allmennprevensjon at reglene er kjent og forstått i målgruppene. Politiet kan samtidig gå aktivt ut for og sørge for at meldeplikten til politiet fra ulike offentlige instanser, overholdes.»

Krisesentersekretariatet ser heller ikkje behov for endringar, og peikar på at det er mogleg å reise påtale når allmenne omsyn tilseier det. Sekretariatet viser i samband med dette til positive erfaringar frå Familievaldsprosjektet på Stovner politikammer, der ein aktivt har nytta heimelen for allmenne omsyn, slik at fleire er blitt dømde. Krisesentersekretariatet meiner at ei anna løysing vil gjere det vanskeleg for dei involverte å forsone seg med kvarandre på eit seinare tidspunkt:

«[Vi har] erfart at mange av de unge ikke ønsker at foreldrene skal bli straffet, de ønsker bare å slippe å gifte seg. Samtidig frykter de at represaliene fra familien eller andre i miljøet vil øke. Dermed blir det vanskeligere å etablere et selvstendig liv eller finne tilnærminger til forsoning med familien. Blir foreldrene straffet vil forholdet mellom ungdommene og familien være ødelagt for alltid. Krisesentersekretariatet har erfart at det er svært vanskelig å leve på flukt med ny identitet. Samtidig er Norge et lite land, og de familiene som setter inn store ressurser på å finne ungdommer som har flykt-

tet, har i noen tilfeller lykkes. Dette har medført at de unge igjen må bytte identitet, skaffe seg nytt nettverk, skole og bolig. Vi har dessverre sett at noen av jentene ikke har klart presset, og fått store psykiske helseproblemer.

Som nevnt tidligere har krisesentrene erfart at mange finner tilbake, selv om det har vært en tidkrevende og langvarig prosess. Samfunnet må ikke gjennom strengere lovgivning stoppe muligheten til forsoning for de som ønsker dette.»

Når det gjeld vald og truslar generelt, meiner Krisesentersekretariatet at det førebels er tilstrekkeleg med dei verkemidla som allereie er innført:

«I Norge har vi ingen indikasjon på at volden øker, men medlemssentrenes tilbakemeldinger forteller klart at truslene og volden blir grovere. Det er en offentlig oppgave å sikre tiltak og lover, samt sosiale strukturer gjennomsyret av empati, som bryr seg og omslutter voldsutsatte når volden først har funnet sted.

De siste årenes økte offentlige fokus på familievold har ført til økt synliggjøring av vold mot kvinner i privatsfæren og at stadig flere våger å stå fram med sin situasjon. Det har også medført økt forståelse for at behovene til voldsutsatte er mangfoldige, sammensatte og komplekse.

Som et ledd i Regjeringens handlingsplan 'Vold mot kvinner' er bl.a. lovverk og rammebetingelser når det gjelder overgriper endret, og en rekke øvrige prosesser er igangsatt for å skjerpe det offentliges tjenestetilbud. Her kan bl.a. nevnes skjerpning av reglene om besøksforbud, ansettelse av familievoldskoordinatorer ved samtlige av landets 27 politidistrikter, nye instruksjoner for politiet ved familievold samt opplæring og kompetanseutvikling i regi av politihøgskolen. Vi ser et samfunn som i større grad tar menns vold mot kvinner på alvor, selv om ikke alle prosesser er fullt ut integrert i alle etater.

Krisesentersekretariatet mener derfor at det ikke er behov for endringer av betinget påtale.»

PMV – senter for helse, dialog og utvikling peikar også på risikoen for at færre vil oppsøkje hjelpeapparatet, dersom påtalemakta sin rolle i slike saker blir meir aktiv enn i dag, og viser likeins med Krisesentersekretariatet til at påtalemakta heller bør ta ut fleire tiltalere på bakgrunn av regelen om allmenne omsyn:

«At påtalemyndigheten skal ha en aktiv rolle i saker som kan omhandle tvangsekteskap er viktig, men det er vel så viktig at man passer på at ikke rollen blir så aktiv at man står i fare for å overkjøre individet og skape frykt hos ungdom

for å søke hjelp, fordi de mister kontrollen over egen sak.

(...) Vi forstår departementets bekymring for at slike saker ikke skal tas alvorlig nok og vi er klar over at det kan være urimelig å kreve at ungdom stiller sine foreldre eller andre nære slektninger strafferettslig ansvarlig. Men vi er opptatt av at en slik lovendring også vil kunne få store negative konsekvenser.

Når det er liten tvil om at det er riktig å stille slektninger strafferettslig ansvarlig og at enkeltindividet må fritas den belastning det er å begjære sine nærmeste straffet, vil det offentlige fokus som er på tvangsekteskap i dag, være tilstrekkelig for å bruke kravet om allmenne hensyn som grunnlag for straffesak. Det er andre områder som det er viktigere å sette inn ressursene på for å ta tvangsekteskapsproblematikken alvorlig. Vi mener derfor at dagens ordning er tilfredsstillende.»

Om lovendringa som eit haldningsskapande signal uttaler PMV at departementet paradoksalt nok ønskjer større sjølvråderett for dei unge, medan ei slik lovendring kanskje vil føre med seg det motsette:

«Det paradoksale ved dette lovforslaget er at en vil at unge selv skal få bestemme hvem de skal gifte seg med. Dette er i vår kultur uttrykk for selvstendighet og autonomi. Samtidig står man her i fare for å overkjøre ungdommens egne beslutninger. Dette vil føre til ytterligere umyndiggjøring av ungdommer som står i fare for å bli tvangsgiftet.

De prinsipielle siden ved bruk av ubetinget offentlig påtale diskuteres i dag i forhold til kvinnemishandling og her kan det trekkes paralleller til tvangsekteskapsproblematikken. Der påpekes det at noen av tiltakene, som er innført for å bekjempe kvinnemishandling, har bidratt til å svekke kvinnes autonomi og mulighet for å bestemme over egen sak, slik som innføring av ubetinget offentlig påtale. En slik linje kan lett slå over i en underkjenning av kvinners evne til å vurdere sin egen situasjon og hva som bør gjøres. Det gamle formynderiet som kvinner har levd under så lenge, kan lett aktiveres på nytt påpekes det i Kristin Skjørtens bok om 'Lov og rett mot familievold'.

Vi tror at en slik lovendring, som vil kunne medføre en umyndiggjøring av den berørte gruppen, også vil kunne bidra til at færre søker hjelp; dels fordi de vet at hjelperen vil kunne anmelde forholdet, og at et slikt skritt kan føre til at veien tilbake stenges, dels fordi de er redde for å miste ennå mer av kontrollen over egen livssituasjon. I dag er det en stadig økende grad av henvendelser fra ungdom som opplever problemer i forhold til ekteskapsinngåelser. Et fler-

tall av disse ungdommene ønsker seg mest av alt fred og ro i forhold til egen livssituasjon og de har et høyt ønske om å få til en forsoning med familien. Da er det viktig å ikke sende ut signaler om at 'toget går uten dem' og derved lage terskelen for å søke hjelpe langt høyere enn den er i dag.»

PMV meiner at andre tiltak er meire formålstenlege:

«Vi mener det er en langt riktigere å fortsette å gå den veien man allerede har startet skritt for skritt, ved å arbeide på flere nivå. En kunnskapsheving hos det offentlige tjenesteapparat er i gang for i større grad å ha mulighet for å fange opp slike saker og følge de opp med det mål å få til en best mulig løsning for enkeltindividet.

På det forbyggende nivået mener vi det er avgjørende å sørge for en bedre kontakt med foreldregenerasjonen. En må kunne lytte til de problemene som reiser seg i forbindelse med ekteskapsinngåelse. I konkrete saker må en fokusere på å løse konflikten mellom foreldrene og ungdommene. Om det ikke lykkes, utvide konfliktrommet, og arbeide gjennom stormøter og nærmiljøtiltak.»

Likestillingsombodet gjev uttrykk for tvil, men meiner at ein i første omgang ikkje bør gjere endringar:

«Denne typen saker er komplekse, og det er ikke vanskelig å finne gode argumenter både for og mot en slik endring. Formålet med straffebudet er å bekjempe tvangsekteskap. Ved vurderingen av hva slags påtalerregel man skal ha, må det viktigste derfor være hvilken regel som vil være best egnet for å nå dette målet. I den sammenheng er det viktig å se på hva slags holdning påtalemyndigheten har til slike saker. Dersom departementet velger å gjøre påtalen ubetinget offentlig, vil dette være et klart signal om at man ikke fullt ut stoler på at politiet vil ta ut tiltale i alle tilfeller der dette er ønskelig utfra allmenne hensyn.

Som departementet gir uttrykk for i høringsen tilsier allmenne hensyn påtale i de aller fleste av disse sakene. Jeg mener likevel at behovet for straff kan variere og at det derfor er ønskelig å beholde muligheten til å foreta en konkret vurdering i den enkelte sak. Dersom man ser at regelen ikke fungerer tilstrekkelig effektivt, bør ubetinget offentlig påtale innføres. Denne løsningen krever altså at påtalepraksis kartlegges og evalueres fortløpende.»

3.2.5 Departementet sitt syn no

For den som har blitt utsett for tvang og truslar om å inngå ekteskap, vil ei etterfølgjande strafforføl-

ging mot foreldre eller andre nærstående sjølv sagt bli opplevd som ei stor påkjønning, utan omsyn til om vedkomande sjølv har kravd påtale eller ikkje. Som fleire av høyringsinstansane har peika på, er det viktig at den fornærma har eit godt støtteapparat rundt seg i slike situasjonar. Ved andre typar overgrep vil familien gje viktig hjelp. Her kan dette vere heilt fråverande. Desto viktigare blir andre sitt bidrag. Offentlege styresmakter har sjølv sagt eit stort ansvar her.

Sjølv om offentlig påtale utan vilkår ikkje vil frata dei fornærma den påkjønninga det er at straffesak blir sett i gong mot nokon av deira næraste, er det etter departementet si meining likevel grunn til å tru at ei slik ordning kan gjere det lettare for dei fornærma. Departementet deler ikkje den frykta nokre av høyringsinstansane har for at det nå vil bli sett i gang mange straffesaker mot den fornærma si vilje.

Norges Røde Kors og PMV – senter for helse, dialog og utvikling har peika på risikoen for at færre vil oppsøkje hjelpeapparatet, dersom påtalemakta si rolle i slike saker blir meir aktiv enn i dag. Departementet er sjølv sagt samd i at det er naudsynt å forhindre ei slik utvikling. Det er viktig å få fram at ei lovendring berre har konsekvensar for påtalemakta sitt forhold til saka. Å gjere påtala offentlig utan vilkår vil ikkje ha følgjer for reglane om offentlege og private organ si teieplikte og teierett, og vil heller ikkje føre til utvida meldeplikte etter straffelova § 139. Ei anna sak er at det oftare kan bli spørsmål om grensene for teieplikta dersom politiet blir meir aktiv i desse sakene. Men dette gjeld uavhengig av om grunnlaget er offentlig påtale utan vilkår eller offentlig påtale som følgje av allmenne omsyn. Og at slike saker skal prioriterast i høgare grad enn i dag, er jo sjølv føremålet med å gjere endringar i lovverket.

Høyringa elles har då også vist at det er brei semje om å gjere endringar i påtalereglane. Dette vil gje meir effektiv iretteføring og det klåraste signalet om alvoret i straffebudet. Departementet held difor fast ved framlegget om å oppheve dei særlege påtalereglane i straffelova § 222 tredje ledd og § 227 andre ledd, og viser til grunngevinga i høyringsnotatet, jf. pkt. 3.2.1.

3.3 Å inngå ekteskap i strid med ekteskapslova § 1

3.3.1 Gjeldande rett

Eit av vilkåra for å inngå ekteskap er at ein har fylt 18 år, jf. ekteskapslova 4. juli 1991 nr. 47 § 1 første

ledd. Fylkesmannen kan likevel gje dispensasjon frå aldersgrensa dersom særlege grunnar tilseier det, jf. tredje ledd.

Moment ved vurderinga er mellom anna alder og mognad hos søkjaren og den annan part, moglegheita for økonomisk og annan støtte frå til dømes foreldre, og om det ligg føre eit faktisk samlivshøve. Dersom brura er gravid, skal det ifølgje rundskriv Q-15/01 (utgjeve av Barne- og familiedepartementet) kapittel 1 bli gjeve dispensasjon når ikkje sterke grunnar talar imot det. Vidare skal dispensasjonspraksis vere svært restriktiv for søkjarar under 17 år.

Normalt blir det kravd samtykke frå den eller dei som har foreldreansvaret, jf. ekteskapslova § 1 første ledd. Fylkesmannen har likevel kompetanse til å sjå bort frå manglande samtykke i dei tilfella det ikkje er rimeleg grunn for nektinga, jf. fjerde ledd.

Det medfører ikkje strafferettsleg ansvar om nokon inngår ekteskap i strid med ekteskapslova § 1. Ekteskapet blir heller ikkje sivilrettsleg ugyldig, jf. § 16, og kan ikkje oppløysast utan at ein er separert på førehand, jf. § 24. Ei anna sak er at det kan ligge eit straffbart forhold til grunn for at prøvinga av vilkåra for å inngå ekteskap blei vellukka, jf. §§ 6 og 7, til dømes dersom ektefellane har forfalska fødselsattestane for å få det til å sjå ut som om dei er gamle nok (straffelova § 182, jf. ekteskapslova § 7 første ledd bokstav a).

Dette stiller seg annleis ved brott på forbodet mot ekteskap mellom nære slektningar, jf. ekteskapslova § 3, og forbodet mot ekteskap når tidlegare ekteskap består (bigami), jf. § 4. Brott på desse reglane medfører ikkje berre at ekteskapet kan krevjast oppløyst utan at ein er separert på førehand, jf. § 24. Det blir også ramma av straffelova § 220 første ledd. Skyldkravet er forsett. Strafferamma er fengsel inntil 4 år, men dette blir auka til 6 år dersom ektefellen var uvitande om oppløysingsgrunnen. Strafferregelen rettar seg også mot den som inngår partnerskap i strid med partnerskapslova 30. april 1993 nr. 40 § 2 første ledd, som fastset at vilkåra i ekteskapslova §§ 3 og 4 gjeld tilsvarende.

3.3.2 Forslaget frå Straffelovkommisjonen

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII å oppheve straffelova § 220, jf. NOU 2002: 4 s. 408–409. Behovet for å kunne møte med straff dei krenkingar av offentlege interesser som bigami og ekteskap mellom nære slektningar representerer, blir etter kommisjonen si oppfatning teke hand om av andre straffereglar, som til dømes straffelova § 166 om falsk forklaring og § 182 om dokumentfalsk.

3.3.3 Forslaget i høyringsnotatet

Departementet foreslo i høyringsnotatet s. 12 flg. å gjere det straffbart å inngå ekteskap med nokon under 16 år eller å medverke til dette:

«Kravet om samtykke fra fylkesmannen, jf. ekteskapsloven § 1, motvirker at det inngås tvangsekteskap i Norge med noen under 18 år.

I høyringsuttalelse 3. september 2002 til Barne- og familiedepartementet foreslår Justisdepartementet at fylkesmannens kompetanse til å gi dispensasjon fra aldersgrensen i ekteskapsloven § 1 skal begrenses til å gjelde personer mellom 16 og 18 år. Samtidig foreslås det at ekteskap som inngås i utlandet med noen under 16 år, skal være ugyldig etter norsk rett, dersom en av partene var norsk statsborger eller hadde bopel i Norge på tidspunktet for ekteskapsinngåelsen.

Justisdepartementet mener imidlertid at det kan være behov for å gå lengre enn dette, og foreslår i høyringsbrevet her å gjere det straffbart å inngå ekteskap med noen under 16 år eller å medvirke til dette. Det er etter departementets oppfatning ikke tilstrekkelig at ekteskapet vil være sivilrettslig ugyldig. Selve inngåelsen av ekteskapet representerer i seg selv et overgrep mot barnet som bør belegges med straff. En slik ekteskapsinngåelse vil kunne tilrettelegge for handlinger som etter omstendighetene også vil kunne straffes som seksuell omgang med mindreårige eller medvirkning til det, jf. straffeloven §§ 195 og 196, som har strenge strafferammer. Vedkommende bør imidlertid kunne strafforfølges også der verken § 195 eller § 196 er overtrådt.

Etter departementets syn er det en sterk presumsjon for at ekteskapet er inngått ved tvang, når minst én av ektefellene er yngre enn 16 år. En eventuell frivillighet fra barnets side bør imidlertid være uten betydning i denne sammenheng. Et 13 år gammelt barn er normalt ikke på samme måte som en voksen person i stand til å overskue konsekvensene av å inngå ekteskap. Det samme vil i de fleste tilfeller gjelde en 14- eller 15-åring. Etter departementets oppfatning gjør dette tilretteleggingen straffverdig, uten hensyn til om det er utøvet noen form for tvang eller trusler. Anvendelsen av den foreslåtte straffetrusselen forutsetter derfor ikke at det godtgjøres bruk av tvang. Det foreslåtte straffebudet vil på denne bakgrunn også være anvendelig i forhold til arrangerte ekteskap. Forslaget vil innebære en klar markering av norske myndigheters holdning til tvangsekteskap og arrangerte ekteskap hvor minst én av ektefellene er barn.»

Departementet uttrykte ein viss tvil om kva for aldersgrense som burde gjelde:

«Ekteskapsalderen er i de fleste land 16 år eller høyere, men i enkelte land er den lavere. For eksempel er ekteskapsalderen 15 år i Kongo, jf. Unicefs rapport 'Early marriage' fra mars 2001.

FN-konvensjonen 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap art. 2 lyder som følger:

'Stater som er parter i denne konvensjon, skal ved lov fastsette en minstealder for inngåelse av ekteskap. Ekteskap skal ikke lovlig kunne inngås av en person som er under denne minstealder, med mindre en kompetent myndighet har gitt dispensasjon av tungtveiende hensyn ut fra de to parters interesser.'

Ifølge forarbeidene til konvensjonen skal lavalderen ikke være under 15 år.

Når departementet over har foreslått å sette grensen for det straffbare ved inngåelse av ekteskap med noen under 16 år, er bakgrunnen at dette vil være best i samsvar med de øvrige aldersgrenser som det er gjort rede for foran. Departementet har også lagt vekt på at få land har en ekteskapsalder under 16 år. Departementet ber likevel om høringsinstansenes syn på om det forhold at FN-konvensjonen godtar en ekteskapsalder på 15 år, bør tilsi at grensen for det straffbare settes til 15 år.»

Om det nærare innholdet i regelen uttalte departementet følgende:

«Etter departementets syn er det naturlig å anvende det foreslåtte straffebudet i konkurrens med straffeloven § 222 om tvang, jf. punktene 2 og 3 foran. Vi ber imidlertid om høringsinstansenes synspunkter på om disse bestemmelsene bør kunne anvendes ved siden av hverandre.

Straffehjemmelen foreslås tatt inn i et nytt første ledd i straffeloven § 220, jf. nedenfor. Den direkte gjerningspersonen etter straffebudet vil være den som gifter seg med den mindreårige. Den strafferettslige lavalderen vil imidlertid forhindre et strafferettslig ansvar hvis vedkommende ikke har fylt 15 år ved ekteskapsinngåelsen. Men også for personer som er eldre enn 15 år, vil straff kunne fremstå som en urimelig reaksjon i de tilfellene hvor ektefellene er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Det er i så fall en presumsjon for at også den annen part er utsatt for et større eller mindre press fra foreldrenes side. Departementet går derfor inn for at det utformes en straffritaksregel som svarer til straffeloven §§ 195 og 196, begges siste ledd, om at straffen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Som for andre straffbarhetsvilkår er det alderen ved selve ekteskapsinngåelsen som er avgjørende. Det er

ikke nødvendig at dette fremgår uttrykkelig av lovteksten.

Departementet går videre inn for at medvirkning til overtredelse av § 220 nytt første ledd skal være straffbar. Straffebudet vil følgelig ramme foreldre eller andre foresatte mv. som arrangerer ekteskap hvor minst en av partene er yngre enn 16 år. Dette er et eksempel på at en medvirker kan tenkes å ha en vel så sentral – og derved også en mer straffverdig – rolle i det straffbare forholdet enn det hovedmannen har.

Det foreslås videre å gjøre bestemmelsen anvendelig også ved inngåelse av partnerskap, selv om departementet så langt ikke kjenner til inngåelse av partnerskap mellom så unge mennesker.

Strafferammen foreslås satt til fengsel i 4 år, slik som for grunndeliktet i nåværende § 220. Det er vanskelig å tenke seg at det vil forekomme tilfeller hvor det vil være aktuelt å idømme en høyere straff enn dette, i hvert fall så lenge det ikke er anvendt tvang eller trusler. I så fall vil imidlertid § 220 kunne anvendes i konkurrens med §§ 222 og 227. Dette bør normalt ikke ha avgjørende betydning for valget av strafferamme, jf. punkt 5.3 nedenfor, men kan heller ikke utelukkes som moment ved vurderingen, når det som her er tale om straffebud som det er grunn til å anta at i stor grad vil bli anvendt ved siden av hverandre. Høringsinstansene oppfordres til å uttale seg om den foreslåtte strafferammen.

Skyldkravet foreslås å være forsett. Det bør imidlertid presiseres i bestemmelsen at villfarelse om alderen ikke utelukker straffskyld, jf. den tilsvarende regelen i § 195 tredje ledd. Dette innebærer at alderen er et rent objektivt straffbarhetsvilkår, noe som betyr at gjerningspersonens tanker om den fornærmedes alder er uten betydning for straffbarheten. Et alternativ ville være å kreve uaktsomhet med hensyn til dette momentet i gjerningsbeskrivelsen, slik som i § 196 tredje ledd. Det vil normalt ikke foreligge slik uaktsomhet når barnet er under 16 år. Til forskjell fra seksuallovbrudd vil det uansett vanskelig kunne godtgjøres å foreligge villfarelse fra en som skal inngå ekteskap med vedkommende, eller medvirke til dette. Av retts tekniske grunner bør man likevel avskjære enhver form for bevisførsel om dette. Departementet imøteser imidlertid høringsinstansenes synspunkter på dette.

På denne bakgrunn foreslår departementet følgende utforming av § 220 nytt første ledd:

'Den som inngår ekteskap eller partnerskap med noen som er under 16 år, eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 4 år. Villfarelse om alder utelukker ikke straffskyld. Straff kan falle bort for ektefelle som er omtrent jevnbyrdig i alder og utvikling.'

Nåværende første og annet ledd blir annet og tredje ledd.»

Vidare blei det foreslått at strafferegelen skal gjelde sjølv om ekteskapet blir inngått i utlandet, men berre dersom gjerningspersonen er norsk statsborger eller hører heime i Noreg:

«Den foreslåtte straffebestemmelsen i § 220 nytt første ledd vil først og fremst få betydning ved ekteskap mellom personer som har en tilknytning til Norge, men hvor selve ekteskapsinngåelsen foregår utenfor landets grenser. Paragraf 220 står i kapittel 20, som det henvises til i § 12 nr. 3 bokstav a. Straffebudet er derfor anvendelig på ekteskap som inngås i utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende person. Departementet ser ingen grunn til å foreslå unntak fra den gjeldende henvisningen. Tvert imot vil en strafforfølgning på grunnlag av ekteskap inngått i utlandet være svært praktisk.

Henvisningen til § 220 i § 12 nr. 4 bokstav a bør derimot ikke gjelde det nye første leddet. Kulturelle forskjeller mellom Norge og andre land tilsier at slike handlinger begått av utlending i utlandet ikke bør kunne strafforfølges i Norge når utlendingen heller ikke bor i Norge.

Når selve ekteskapsinngåelsen skal være straffbar, selv om ekteskapet er inngått utenfor landets grenser, kan det være noe inkonsekvent om ikke det samme skal gjelde for den seksuelle omgangen. Oppregningen i § 12 nr. 3 bokstav a foreslås derfor supplert med en henvisning til § 196. Etter departementets oppfatning vil det derimot føre for langt å gjøre en tilsvarende endring i § 12 nr. 4. I forhold til utlendingers handlinger i utlandet bør den norske straffelovgivningen respektere en seksuell lavalder på 14 og 15 år.»

3.3.4 Høyringsinstansane sitt syn

Eit stort fleirtal av høyringsinstansane støt framlegget om å gjere det straffbart å inngå ekteskap med nokon under 16 år eller å medverke til dette. Ingen av høyringsinstansane går inn for at aldersgrensa blir sett til 15 år. Dei som gjeng inn for å kriminalisere «barneekteskap» er *Barne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Utanriksdepartementet, Borgarting og Agder lagmannsrettar, Alta tingrett, riksadvokaten, Hordaland statsadvokatembete, Oslo, Agder og Rogaland politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombodet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Vest-Agder, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Islamsk Kvinnegruppe Norge, Kirkens Familievern, Kyrkjerådet, Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (BU-*

FA), Krisesentersekretariatet, MiRA-Senteret, Norges Kvinne- og Familieforbund, Norsk Kvinnesaksforening, Offentlige familievernkontorers organisasjon, PMV – senter for helse, dialog og utvikling og Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon. Human Rights Service (HRS) støt ei kriminalisering, men meiner at endringane heller bør gjerast i ekteskapslova.

Berre *Oslo statsadvokatembete og Senter mot etnisk diskriminering (SMED)* går mot framlegget.

Dei fleste av dei høyringsinstansane som seier seg samde i den foreslåtte kriminaliseringa, sluttar seg til departementet si grunngeving for framlegget. *Utanriksdepartementet* uttaler såleis at

«...selve inngåelsen av ekteskapet i seg selv er et overgrep mot barnet som bør belegges med straff. En slik bestemmelse vil være en klar markering av norske myndigheters holdning til tvangsekteskap og arrangerte ekteskap hvor minst én av ektefellene er barn.»

Krisesentersekretariatet uttaler at eit slikt straffebod særleg er naudsynt for å verne «unge jenter som lever i familierelasjoner med sterkt patriarkalske strukturer».

Fylkesmannen i Oslo og Akershus meiner at ekteskapslova § 1 gjev tilstrekkeleg vern for umyndige som inngår ekteskap i Norge, og omtaler praksis slik:

«Fylkesmannen behandler hvert år 10–12 søknader om å få tillatelse til å inngå ekteskap før fylte 18 år. De fleste søknadene mottar vi fra umyndige jenter med muslimsk bakgrunn. Et ledd i saksbehandlingen er at søker og foreldre blir innkalt til et møte slik at vi skal kunne vurdere søknaden best mulig. Det er et mål for møtet å avdekke om det kan dreie seg om tvang. Foreløpig har vi ingen erfaring med at den umyndige har vært under tvang, men vi har derimot opplevd at søker hevder hun kan bli giftet bort under tvang dersom hun ikke får tillatelse til å gifte seg. Til orientering er det svært sjelden fylkesmannen gir tillatelse til at en person under 18 år kan få gifte seg. I de tilfellene vi har gitt tillatelse har søker vært gravid og fylt 17 år.»

Fylkesmannen meiner likevel at det er naudsynt å regulere ekteskap som er inngått med nokon som er under 16 år, og som anten er norsk statsborger eller hadde bustad i landet då ekteskapet blei inngått. Fylkesmannen seier seg positiv til dei tiltaka som er foreslått i høyringsbrevet. Fylkesmannen uttaler:

«Vi finner det svært uheldig at ekteskap inngått med mindreårige blir 'lagt på vent' inntil den mindreårige er 18 år, før ekteskapet registreres

i folkeregisteret, i det dette kan oppfattes som en omgåelse av loven. Vi er imidlertid ikke kjent med om dette også gjelder ekteskap som er inngått før en av partene fylte 16 år. Fylkesmannen er av den oppfatning at Justisdepartementets forslag i høringsuttalelsen til Barne- og familiedepartementet 3. september 2002 om å kjenne ekteskap som er inngått i utlandet med noen under 16 år ugyldig som hensiktsmessig.»

Fylkesmannen i Vest-Agder er noko meir skeptisk til dette forslaget i Justisdepartementet si høringsfråsegn til Barne- og familiedepartementet, og peikar på at det i motsatt fall må gjerast unntak i det nye straffebodet for dei tilfella kor det unntaksvis vil bli gjeve samtykke til å inngå ekteskap med nokon under 16 år:

«Dette vil innebære at det ikke finnes noen 'sikkerhetsventil' for å tillate inngåelse av ekteskap hvor den ene eller begge er under 16 år i helt spesielle tilfeller. Fylkesmannen legger til grunn at dette bare vil være aktuelt i helt spesielle unntakstilfeller hvor for eksempel bruden er gravid og det ellers foreligger særlige grunner til at ekteskapsinngåelse bør tillates. I så fall må dette også få konsekvenser for straffebestemmelsen, slik at ekteskapsinngåelsen ikke er straffbar dersom det på forhånd foreligger samtykke fra fylkesmannen etter ekteskapsloven § 1.»

Kyrkerådet åtvarar mot tankelaus bruk av straff i denne type saker:

«Kirkerådet er enig i at det er en sterk presumpsjon for at et ekteskap er inngått med tvang når minst en av ektefellene er yngre enn 16 år, men vil likevel peke på at det er nødvendig å opptre med varsomhet på dette området. Dette gjelder særlig når påtalen vil være offentlig. Kirkerådet mener også det er grunn til å se spørsmålet om sivilrettslig ugyldighet og spørsmålet om straffbarhet i sammenheng. Generelt vil en dom som fastslår ugyldighet og/eller pålegger straff, kunne få vidtrekkende og alvorlige konsekvenser, blant annet for farskap og foreldransvar for ektefellenes eventuelle barn.

HRS fremjar ei alternativ løysing, som må sjåast i samanheng med forslaget til endringar i ekteskapslova § 16, som er gjengjeve under pkt. 3.1.4:

«HRS støtter strenge og konstruktive tiltak for å stoppe ekteskap med eller mellom barn. Vi støtter derfor departementets forslag om å gjøre ekteskap med barn straffbart, uansett om det ikke foreligger trusler/vold i forbindelse med ekteskapsinngåelsen.
(...) [E]n bedre løsning hadde vært å forebygge og hindre barneekteskap ved å fokusere mer på

hva et tvangsekteskap er, dvs å skille mellom et fullbyrdet tvangsekteskap og et tvangsekteskap samt eksplisitt uttale at et tvangsekteskap tilrettelegger for handlinger som etter omstendighetene også vil kunne straffes som seksualforbrytelse. For et barneekteskap vil fullbyrdelse (da knyttet til seksualforbrytelse) kunne innebære en strafferamme med fengsel inntil 10 år og med fengsel inntil 21 år ved betydelig skade på legeme og helse. En slik straffereaksjon er etter HRS' vurdering i samsvar med den forbrytelse som kan være begått, og differensierer også i forhold til et 'rent' tvangsekteskap (der tvangen er det sentrale og som har en strafferamme med fengsel inntil 6 år).»

Oslo statsadvokatembete er derimot ikkje samd i departementet sitt framlegg, og går i staden inn for å oppheve straffelova § 220:

«Overtredelse av STRL § 220 antas å være særlig aktuelt for personer med innvandrerbakgrunn. Spørsmålet vil i stor grad være hvordan en skal tilpasse personer med annen kulturell bakgrunn til det norske samfunn og verdinormer. Også under henvisning til det som er anført i Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve bestemmelsen, tiltres kommisjonens forslag om opphevelse av STRL § 220.»

Også *SMED* er skeptisk til bruk av straff i slike saker:

«Straffeloven har som hovedformål å ramme den 'onde vilje'. SMED stiller spørsmål ved om man kan legge til grunn at dette foreligger ved inngåelse av ekteskap med mindreårige. SMED er imidlertid enig i at man ved forskjellige virkemidler må forsøke å hindre og forebygge at slike ekteskap inngås. Vi er også enig i at inngåelse av slike ekteskap i seg selv kan representere et overgrep mot barnet. SMED har imidlertid større tro på at det på sikt vil være bedre med andre virkemidler enn straff der dette skjer. Det vises for øvrig til det som er uttalt tidligere når det gjelder holdningsskapende arbeid.

SMED mener at det er tilstrekkelig å sørge for at slike ekteskap ikke vil være gyldige etter norsk rett. Dette bør kunne ivaretas med den lovgivningen som allerede finnes samt de forslag som er fremmet i høringsuttalelse 3. september 2002 til Barne og familiedepartementet der ekteskap som inngås i utlandet med noen under 16 år, skal være ugyldig etter norsk rett forutsatt at en av partene er norsk statsborger eller er bosatt i Norge på tidspunktet for ekteskapsinngåelsen.»

Når det gjeld aldersgrensa, er det som nemnt ingen av høringsinstansane som går inn for at ho blir sett til 15 år. Mange av høringsinstansane me-

ner at ein bør leggje avgjerande vekt på samanhen- gen i det norske regelverket, og viser til reglane om seksuallovbrott. Mange uttaler seg også om forholdet til FN-konvensjonen 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap, men er samde om at aldersgrensa der ikkje bør vere førande, med det atterhald at *Barne- og familiedepartementet* og *riksadvokaten* gjev uttrykk for ein viss tvil. *Barne- og familiedepartementet* formulerer seg slik:

«I tillegg til at dette godtas etter FN- konvensjo- nen, tillater også enkelte land det er naturleg å sammenligne seg med i dispensasjonssaker, ekte- skap ned til 15 år, f.eks Frankrike (bare for kvinner) og Nederland. Barne- og familiedepar- tementet er likevel kommet til at den alders- grense som foreslås likevel er godt begrunnet, i forhold til ekteskapsloven § 1 og straffelovens regler om seksuell lavalder.»

Riksadvokaten meiner Utanriksdepartementet si oppfatning bør ha stor vekt:

«Riksadvokaten er enig i at det er fremmed for norsk rettsoppfatning å godkjenne ekteskap inngått med parter under 16 år. Likevel synes det noe vanskelig å forsvare straffsanksjon mot en ekteskapsinngåelse som ikke bare er gyldig i det landet der den er gjennomført, men som også er i samsvar med FN-konvensjonen 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minste- alder for ekteskap og registrering av ekteskap.

Riksadvokaten er likevel kommet til at en kan slutte seg til forslaget om en aldersgrense på 16 år, da det synes som om svært få stater har en lavere aldersgrense for ekteskap.»

Utanriksdepartementet går på si side inn for ei 16 års grense:

«Aldersgrensen bør av hensyn til samsvar med de øvrige aldersgrenser i beslektede bestem- melser, settes til 16 år. At FN-konvensjonen 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, mins- tealder for ekteskap og registrering av ekteskap setter den nedre aldersgrense til 15 år, bør ikke være førende i spørsmålet om man nasjonalt skal sette en *høyere* aldersgrense.»

Fylkesmannen i Vest-Agder kan ikkje sjå at det bør vere noko avgjerande motargument at enkelte andre land har ei lågare aldersgrense for å inngå ekteskap.

Også *HRS* er samd i at aldersgrensa bør vere på 16 år, men understrekar at ein føresetnad er at fyl- kesmannen utøver ein svært restriktiv praksis for å godkjenne ekteskap med nokon under 18 år. I sam- band med drøftinga av aldersgrensa trekkjer *HRS* fram følgjande moment som sentrale:

«1. Erfaringer fra personer knyttet til *HRS* er at de ikke opplevde å ha et valg – mulighet til å si nei – da de ble giftet bort i ung alder. ‘Valget’, slik de beskriver det, stod mellom å si ja til ekte- skapet eller å miste familien – bli utstøtt. Det var med andre ord ikke et reelt valg.

2. Ekteskap under 18 år krever samtykke fra den eller de som har foreldreansvar. Arrangert ekteskap arrangeres nettopp av foreldrene/fo- resatte. Altså kan et samtykke fra foreldre/fore- satte i denne sammenheng vanskelig ha validi- tet.

3. Departementet nevner ekteskapsalder for jenter i Kongo (15 år) som eksempel på land som praktiserer en lav ekteskapsalder i lovver- ket. For oss er andre land langt mer sentrale, da spesielt relatert til våre nye etniske/nasjonale grupper: I Iran er ekteskapsalderen for jenter 9 år. I Marokko 15 år. I Somalia fungerer ikke rettsstaten, heller ikke i Kurdistan – som er ett av de områdene i verden med utbredt praksis av barnebruder/barneekteskap. Dette er eksem- pler som i seg selv er alarmerende ut fra bl.a. to forhold: a) Jenter som vokser opp i Norge med røtter i nevnte land/områder, og b) jenter som kommer på familiegjennforening gjennom ekte- skap fra nevnte land/områder. Dette er særde- les sårbare grupper som *HRS* mener det bør rettes særskilte tiltak mot. (Vi kommer for øvrig tilbake til dette i en rapport senere i år).

4. Såkalte ‘religiøse’ ekteskap er mer eller mindre utbredt i hele den muslimske verden, også i et verdslig land som eksempelvis Tyrkia. Slike ekteskap registreres ikke i offisielle regis- ter, men velsignes av en imam og gjennomføres rituelt som et gyldig ekteskap. Ekteskapet an- ses både av familie og miljø som like valid som et offisielt registrert ekteskap. ‘Religiøse’ ekte- skap inngås hovedsakelig når jenta ikke innfrir landets alderskrav. Helt tilbake til 1993 kjenner vi til at barn som er norske statsborgere er gif- tet bort på nevnte måte i foreldrenes opprinnel- sesland. Den yngste var 13 år. Å ha en særdeles restriktiv praksis for ekteskapsinngåelse med noen under 18 år er ikke ensbetydende med å stoppe denne praksisen, men forhåpentligvis vil terskelen for når foreldre/foresatte gjennomfø- rer denne form overgrep mot barn i noen tilfel- ler heves. Og gitt det særdeles grove overgre- pet mot så godt som vergeløse barn som her omtales, burde alle kunne enes om at det ikke er drastisk å kreve at regelen er en aldersgren- se på minimum 18 år. Et eventuelt motargu- ment som kan komme vil sannsynligvis om- handle ‘kultur/tradisjon’ – altså foreldrenes medbrakte regel- og/eller verdsett. Vi er prinsi- pielt av den oppfatning at ‘kultur/tradisjon’ ikke skal ha forrang så lenge det går på bekostning av den enkeltes mulighet til å få oppfylt sin rettsikkerhet og sine grunnleggende mennes- kerettigheter.»

Alle dei høyringsinstansane som har uttalt seg om spørsmålet, har uttrykt semje i at den nye straffeheimelen skal kunne nyttast saman med § 222 om tvang. Dette gjeld *riksadvokaten, Agder politidistrikt, Politidirektoratet, JURK og Norges Kvinne- og Familieforbund*. Desse høyringsinstansane meiner at straffeboda tek sikte på forskjellige sider ved det straffbare forholdet, og at dei difor bør kunne nyttast ved sidan av kvarandre. *Riksadvokaten* peikar rett nok på at dette kan gje nokså høge strafferammer:

«Paragraf 222 retter seg mot tvang uavhengig av partenes alder, og § 220 forslag til nytt første ledd vil ramme også ekteskap med personer under 16 år der det ikke foreligger tvang (selv om alderen vil ha betydning for om familiens overtalelsesformer m.m. skal kunne rubriseres som tvang). Strafferammen etter § 222 vil i slike tilfelle lett bli 6 år. En anvendelse av § 220 nytt første ledd alene ville dermed føre til lavere strafferamme der minst en av ektefolkene var under 16 år. Etter riksadvokatens syn er det mest naturlig å anvende de to bestemmelsene i konkurrens, selv om strafferammen da kan bli nokså høy for mange tilfelle.»

Agder politidistrikt uttaler:

«[B]egrunnelsen ligger i at en ellers ikke vil få frem de straffeskjerpende hensyn som gjør seg gjeldende når det inngås tvangsekteskap med et barn. Denne type overgrep er vesentlig mer alvorlig enn problemene knyttet til tvangsgifte generelt, og det er først når bestemmelsene anvendes i konkurrens at en får markert dette på en adekvat måte. Det er heller ikke likeartede hensyn som ivaretas i de forskjellige straffebudene, og ved å bruke bestemmelsene i konkurrens vil en også få markert det almenpreventive aspektet på en tilfredsstillende måte.»

JURK uttaler:

«Et barn under 16 år presumeres å være mindre utviklet både fysisk og mentalt enn en person over 16 år. Et barn under 16 år er mindre motstandsdyktig mot trusler og tvang. JURK mener at det er klart mer straffverdig å tvinge et barn under 16 år til å inngå ekteskap, og mener derfor at § 222 om tvang skal kunne anvendes i konkurrens med det foreslåtte § 220 nytt første ledd.»

Barne- og familiedepartementet, Barneombudet, Kyrkjerådet og Krisesentersekretariatet gjev uttrykksleg støtte til forslaget om at straff kan falle bort for ektefellar som er omtrent jambyrdige i alder og utvikling. *Krisesentersekretariatet* uttaler seg rett nok berre om tilfelle av seksuell omgang:

«Har det forekommet seksuell omgang, og personene er jevnbyrdige i alder og utvikling, sier vi oss enige i departementets forslag om at det utformes en straffritaksregel.»

Politidirektoratet, Kyrkjerådet og Barneombudet understrekar at det er naudsynt også å ramme medverknad, «slik at straffebudet rammer foreldre eller andre som arrangerer ekteskap hvor minst en av partene er under 16 år», som direktoratet uttrykker det.

Når det gjeld spørsmålet om strafferamme, er meiningane meir delte, men eit fleirtal av høyringsinstansane har latt vere å kommentere departementet sitt forslag om 4 års fengsel, og ser difor ut til å meine at det er eit passe nivå. *PMV – senter for helse, dialog og utvikling* seier uttrykksleg at det ikkje har noka innvending mot ei slik strafferamme. *Krisesentersekretariatet* meiner derimot at ho er for høg:

«Vi finner derimot strafferammen som er foreslått til 4 år noe høy, særlig hvis det ikke forekommer tvang eller trusler. Krisesentersekretariatet foreslår 3 års strafferamme. Forekommer det vold, trusler eller tvang, kan andre lovbestemmelser anvendes, og straffen vil dermed kunne dømmes strengere.»

Riksadvokaten, Oslo politidistrikt og Politidirektoratet går på den anna side inn for ei strengare strafferamme. *Riksadvokaten* grunnjev dette med at tvangsekteskap med nokon under 16 år normalt vil føre med seg seksuallovbrott, utan at det vil vere lett å prove:

«Sammenhengen i bestemmelsen kunne tale for at strafferammen ble satt til 4 år, som foreslått av departementet. På den annen side må man legge til grunn at et ekteskap inngått med en person under 16 år, normalt også fører til seksuell omgang. Det vil antakelig være lite praktisk å føre bevis for særlig medvirkeres forsett i det enkelte tilfelle. Sammenhengen med § 196 første ledd kan derfor tale for at strafferammen settes til 5 år.»

Oslo politidistrikt peikar også på samanhengen med straffelova §§ 195 og 196 om seksuell omgang med mindreårige:

«Vi er noe tvilende til den foreslåtte strafferammen på 4 års fengsel, som etter vårt syn ikke står i forhold til reglene i strl. §§ 195 og 196: Når strafferammen for å ha samleie med en 13-åring er fengsel fra 2 til 15 år, synes det beskjedent at for eksempel foreldre som planmessig gifter bort en 13-åring bare skal rammes av opptil 4 års fengsel.»

Politidirektoratet ber på bakgrunn av fråsegnna frå Oslo politidistrikt om at departementet

«...vurderer å heve strafferammen ytterligere for å oppnå bedre sammenheng i regelverket».

HRS er heller ikkje nøgd med departementet sitt forslag:

«All den tid en definerer tvang som fravær av fri vilje, har *HRS* generelt sett liten tro på at barn (jf at lovteksten refererer til under 16 år) inngår ekteskap av fri vilje – og samtidig forstår rekkevidden av å inngå et ekteskap. Departementet foreslag om fengsel inntil 4 år ved barneekteskap jamført med inntil 6 år for tvangsekteskap, synes i liten grad å gjenspeile et 'tydelig og effektivt regelverk'. I tillegg vil vi påpeke at den seksuelle lavalder i Norge er 16 år, noe som etter vår vurdering også medfører at det siterte forslaget kan komme i konflikt med straffelovens bestemmelser om seksualforbrytelser (jf. f.eks. § 196).»

Når det gjeld skyldkravet, er alle høyringsinstansane samde om at det bør vere forsett, men det er ei viss usemje om alderen bør vere eit reint objektivi vilkår for straff, slik departementet foreslo i høyringsnotatet. *Barneombodet* og *JURK* stør ei slik løysing, for på den måten å avskjere einkvar form for bevisføring om alderen. *JURK* ser i alle høve ikkje at eit argument om villfaring ville ført fram.

Heller ikkje *PMV – senter for helse, dialog og utvikling* har noko imot ein slik regel, men senteret tek atterhald om at «de nye straffebestemmelser først og fremst vil få betydning for ekteskap inngått mellom personer som har tilknytning til Norge og at handlinger begått av utlendinger i utlandet ikke bør straffefølges». *Riksadvokaten* er derimot ikkje samd i at alderen skal vere eit objektivi vilkår for straff:

«Siden lavalderen her er satt til 16 år, er det mer naturlig å stille de samme krav til gjerningsmannens kunnskap som i § 196 tredje ledd, altså at villfarelse om alderen ikke utelukker straffskyld med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Der ekteskapsinngåelsen ville være gyldig dersom begge parter var over 16 år, virker det strengt å avskjære 'enhver form for bevisførsel om dette'. Man kan f.eks. tenke seg at det er fremlagt forfalskede attester som – sammenholdt med andre forhold – gir den eldre avbrudefolkene grunn til å tro at alderskravet er oppfylt. Det ville for øvrig fremstå som noe pussig dersom den eldre ektefelle skulle frifinnes for overtredelse av § 196 etter dens tredje ledd, men ikke kunne høres med at de samme omstendigheter måtte føre til frifinnelse også for overtredelsen av § 220 nytt første ledd. Kravet

om aktsomhet bør her være tilstrekkelig til en effektiv rettshåndhevelse.»

Forslaget om at § 220 nytt første ledd skal kunne nyttast ved ekteskap som blir inngått i utlandet av norsk statsborgar eller andre som høyrer heime i Noreg, jf. straffelova § 12 første ledd nr. 3 bokstav a, får uttrykksleg støtte av *Kommunal- og regionaldepartementet*, *Hordaland statsadvokatembete*, *JURK* og *MiRA-Senteret*, og blir ikkje imøtegått av nokon av høyringsinstansane. *JURK* gjev også særskild støtte til at straffeheimelen ikkje skal kunne nyttast på handlingar som er gjort av utlending i utlandet, jf. § 12 første ledd nr. 4 bokstav a. *HRS* reiser spørsmål om det spelar nokon rolle at vedkommande seinare får opphald i Noreg:

«[Vil dette] stille seg annerledes hvis en eller begge av partene (i ettertid) får opphold i Norge? Vil det f.eks. ha noen innvirkning på eventuell søknad om familiegjenforening? Kan det komme i konflikt med foreldelsesfrist?»

Svært få av høyringsinstansane kommenterer forslaget om at straffelova § 196 om seksuell omgang med nokon under 16 år skal kunne nyttast når ekteskapet er inngått i utlandet av norsk statsborgar eller andre som høyrer heime i Noreg, jf. straffelova § 12 første ledd nr. 3 bokstav a, og departementet legg til grunn at dei fleste difor er samde i framlegget. *Riksadvokaten* meiner derimot at dette er å gå for langt:

«En har forståelse for at departementet ønsker å ramme også de overtredelser av § 196 som naturlig vil følge av et ekteskap inngått i strid med alderskravet. Etter riksadvokatens syn er det likevel å gå noe langt når man vil innføre straffbarhet for overtredelse av § 196 i utlandet av norsk borger eller i Norge hjemmehørende person, uavhengig av hva lavalderen er i disse landene. (Som kjent varierer den seksuelle lavalder bare i Norden fra 14 til 16 år.) Der det ikke foreligger andre straffbarhetsgrunner, må det være liten grunn til å straffe en norsk borger/hjemmehørende som har seksuell omgang med en person på 14 eller 15 år i et land der slik omgang er tillatt. Det gjelder ikke minst der vedkommende er bosatt i lengre tid i et land der aldersgrensen er en annen enn vår.

En ser ikke bort fra at den seksuelle omgang i et slikt ekteskap som er beskrevet, kan oppleves som et fortsatt overgrep. Denne siden av det ugyldige ekteskap vil imidlertid etter omstendighetene kunne rammes av andre straffebud, og strafferammen gir uansett rom for å ta hensyn til forholdets totale karakter. Avgjørende for riksadvokatens motforestillinger er at en endring av § 12 nr. 3 a) vil favne langt videre

enn den gruppe departementet nå tar sikte på å beskytte.

Riksadvokaten kan etter dette ikke slutte seg til forslaget om å inkludere straffeloven § 196 i § 12 nr. 3 a).»

HRS meiner på den andre sida at straffebodet også bør kunne nyttast overfor utlendingar i utlandet:

«Departementet uttrykker også at den norske straffelovgivningingen bør respektere en seksuell lavalder på 14 og 15 år hva gjelder utledningers handlinger i utlandet. Dette er *HRS* uenig i, og mener dessuten det er inkonsekvent: Hvis Norge skal respektere andres staters seksuelle lavalder ut fra et slags suverenitetsprinsipp, så innebærer det at Norge også må 'respektere' en seksuell lavalder på 9 år (jf. f.eks. Iran). *HRS* er derfor av den oppfatning at Norge bør innta en prinsipiell holdning og arbeide for en seksuell lavalder på 16 år. Til dette vil vi også henvise til FN-konvensjonen (barnekonvensjonen) artikkel 24 pkt. 3: 'Partene skal treffe alle effektive og egnede tiltak med henblikk på å avskaffe tradisjonsbestemt praksis som er skadelig for barns helse'.»

Kommunal- og regionaldepartementet uttaler at lovendringa ikkje vil gjere det naudsynt å endre utlendingsforskrifta sine reglar om opphalds- eller arbeidsløyve på grunnlag av ekteskap.

3.3.5 Departementet sitt syn no

Høyringsfråsegnene har vist at det er brei semje om departementet sitt framlegg om å gjere det straffbart å inngå ekteskap med nokon under 16 år eller å medverke til at nokon under 16 år inngår ekteskap. Departementet held difor fast ved forslaget, og viser til grunngevinga i høyringsnotatet og til dei synspunkta som har kome fram i høyringsrun- da.

Førebels vil fylkesmannen ha kompetanse til å godkjenne eit slikt ekteskap, sjølv om det etter praksis skal heilt særleine omstende til for at eit slikt samtykkje vil bli gjeve. Dersom dette er tilfelle, kan det sjølv sagt ikkje bli aktuelt å straffefølgje nokon for at ekteskapet blei inngått. Departementet legg til grunn at dette kan forankrast i den generelle, ulovfesta rettsstridsreservasjonen.

Når det gjeld Oslo statsadvokatembete si støtte til Straffelovkomisjonen sitt framlegg om å oppheve noverande § 220, nøyer departementet seg med å vise til at dette spørsmålet vil bli drøfta i samband med oppfølginga av kommisjonen si utredning.

Ofte vil tvangsekteskap vere brott med fleire

straffebod. Ingen av høyringsinstansane har sagt seg usamd i at § 220 bør kunne nyttast saman med § 222 om tvang, og departementet held fast ved framlegget på dette punktet.

Likeins vil §§ 220 og 222 etter omstenda kunne nyttast ved sida av straffebod om til dømes lekamskrenkingar, seksuallovbrott og truslar. Det vil vere opp til påtalemakta å ta stilling til om det skal reissast påtale etter meir enn eit straffebod. Ein føresetnad for at vedkomande skal kunne dømast for slike handlingar, er at det kan provast at han eller ho har gjort seg skuldig i dei. Departementet er difor ikkje samd med dei høyringsinstansane som meiner at strafferamma i § 220 nytt første ledd bør vere høgare enn 4 år for å ta høgde for at vedkomande har gjort seg skuldig i eit seksuelt overgrep eller liknande. Strafferamma i § 220 vil ikkje i noko høve kunne vere så høg at ho kan gje eit riktig bilete av kor straffverdig åtferda kan vere i slike saker. Departementet syner mellom anna til merknaden frå Oslo politidistrikt om at det kan gjelde seksuallovbrott med ei minstestraft på 2 år og ei lengstestraft på 15 år.

På den andre sida er det klart at den som medverkar til at nokon under 16 år giftar seg, er med på å leggje til rette for at det vil kunne skje seksuell omgang med ein mindreårig. Etter departementet sitt syn blir dette omsynet ivareteke med ei strafferamme på fengsel i 4 år. Dei fleste høyringsinstansane se ut til å stø ei slik strafferamme.

Departementet held på bakgrunn av høyringa også fast ved at skuldkravet skal vere forsett, men foreslår at alderen ikkje skal vere eit reint objektivt vilkår for straff. Departementet er samd med riksadvokaten, som meiner at ein bør knyte eit krav om aktløyse til dette vilkåret. Det er neppe vanleg at nokon giftar seg, eller medverkar til at nokon giftar seg, utan å vite eller burde vite at den andre parten er yngre enn 16 år. Samstundes er departementet samd med riksadvokaten i at det vil gje betre samanhang i regelverket om det på dette punkt er samsvar med § 196 tredje ledd. Dersom det, som riksadvokaten peikar på, unntaksvis er lagt fram forfalska attestar eller liknande, til dømes av ivrige foreldre som vil gifte bort ein av ungane sine, vil det vere urimeleg å gjere ektefellen strafferettsleg ansvarleg, dersom han eller ho ikkje har synt aktløyse i det heile.

Som departementet heldt fram i høyringsnotatet, bør den nye straffeheimelen kunne nyttast ved ekteskap som blir inngått i utlandet av norsk statsborgar eller andre som høyrer heime i Noreg, jf. straffelova § 12 første ledd nr. 3 bokstav a, men ikkje ved ekteskap som er inngått av utlending i utlandet, jf. § 12 første ledd nr. 4 bokstav a. Det avgje-

rande er kva for tilknytning vedkomande har til Noreg på tidspunktet då ekteskapet blei inngått. Vurderinga vil ikkje forandre seg om ein utlending seinare får opphald i Noreg, slik HRS reiser spørsmål om. Når det gjeld spørsmålet om eit «barneekteskap» i utlandet vil ha nokon innverknad på ein eventuell søknad om familiegjensforeining, viser departementet til forslaget om at ekteskap med nokon under 16 år skal vere sivilrettslig ugyldig.

Departementet held vidare fast ved at norsk strafferett ikkje bør gripe inn i andre land sin seksuelle lågaldar på det viset at § 196 om seksuell omgang med nokon under 16 år skal gjelde for utlendingar i utlandet. Dette inneber ikkje, slik som HRS fryktar, at Noreg respekterer seksuelle lågaldrar på til dømes 9 år. Straffelova § 195 om mindreårige under 14 år skal framleis kunne nyttast på utlendingar i utlandet, jf. § 12 første ledd nr. 4 bokstav a.

Departementet har derimot vore noko i tvil når det gjeld spørsmålet om § 196 skal kunne nyttast når handlinga har funne stad i utlandet av norsk

statsborgar eller andre som høyrer heime i Noreg, jf. straffelova § 12 første ledd nr. 3 bokstav a. Departementet er samd med riksadvokaten i at dette somme tider kan få urimelege følgjer. Ein har då særleg i tankane dei tilfella der den som er under 16 år, ikkje reknast for mindreårig i sitt eige land, og der partane er nær kvarandre i alder, men unntaket for jambyrdige likevel ikkje er aktuelt. På den andre sida kan det vere tilfelle der godt vaksne nordmenn reiser til utlandet for å ha seksuell omgang med barn, fordi dei veit at same handlingar vil vere straffbart i Noreg. Det er vanskelegare å sjå at strafforfølgning vil vere urimeleg i slike tilfelle. Det kan også tenkast at nokon reiser utanlands med norske jenter eller gutar under 16 år, og nyttar ferien til handlingar som reknast som alvorlege lovbrøtt når dei blir gjort innanfor landet sine grenser. Heller ikkje i slike tilfelle er det urimeleg om § 196 kan nyttast. Departementet held difor fast ved at § 12 første ledd nr. 3 bokstav a også bør vise til § 196.

4 Andre endringer i straffelova

4.1 Skjerping av strafferamma i § 155 om påføring av smitte

4.1.1 Gjeldande rett og bakgrunnen for høyringa

Straffelova § 155 rettar seg mot den som «med skjellig grunn til å tro at han er smitteførende med en allmennfarlig smittsom sykdom, forsettlig eller uaktsomt overfører smitte eller utsetter en annan for fare for å bli smittet». Strafferamma er fengsel inntil 3 år.

Paragrafen blei revidert i samband med smittevernlova 5. august 1994 nr. 55. Etter lovendringa ramar han overføring av alle allmennfarlege smittsamme sjukdommar, medan han tidlegare berre retta seg mot overføring av smittsamme kjønssjukdommar. Omgrepet «allmennfarlig smittsom sykdom» er definert i smittevernlova § 1–3, som vil vere rettleiande også i høve til straffelova § 155.

Det er lite rettspraksis i tilknytning til strafferegelen. I den seinare tid har likevel Høgsterett hatt to saker til behandling, kor saksforholdet berre har gjeldt brott på § 155:

Saka i Rt. 2000 s. 195 gjaldt ein hiv-smitta person som forsettleg hadde utsett to tidligare sambuarar for smittefare. Ein av sambuarane var som følge av dette blitt hiv-smitta. Sidan det var tale om to straffbare forhold, var strafferamma i saken 4 ½ år, jf. straffelova § 62 om samanstøyt av lovbrott. Gjerningspersonen blei av lagmannsretten dømt til fengsel i 2 år og 10 månader, og Høgsterett stadfesta straffutmålinga.

Også i den andre saka (Rt. 2002 s. 606) hadde den tiltalte forsettleg smitta ein annan med hiv-virus. Høgsterett sette straffa til fengsel i 18 månader, av desse seks månader på vilkår, mellom anna som følge av forseinkingar under etterforskinga. Det blei også uttrykkeleg sagt at det dreidde seg om ei sak som var mindre alvorleg enn i Rt. 2000 s. 195.

I avgjerda i Rt. 2000 s. 195 blei det (på s. 198) reist spørsmål ved om strafferamma i § 155 er tilstrekkeleg høg:

«Jeg tilføyer at jeg er enig med lagmannsretten i at det kan reises spørsmål om den øvre strafferamme i straffeloven § 155 er vel overveiet fra

lovgivers side, særlig med sikte på overføring av HIV-infeksjon. Det er lagt frem opplysninger om praksis fra Sverige med dommer på flere års fengsel. I dansk rett foreligger det ikke praksis av betydning. I prinsippet kan straffeloven § 155 nyttes i konkurrans med bestemmelsene om legemsfor nærmelser, eventuelt sedelighetsforbrytelser. I Sverige synes det å ha vært et problem at forholdene har måttet subsumeres under bestemmelser om mishandling. Jeg nevner i denne forbindelse også at når strafferammen er 3 år, foreldes overtredelser etter 5 år, jf. straffeloven § 67 første ledd. Det kan gå lengre tid fra en person blir smittet av HIV til smitten blir oppdaget.»

4.1.2 Forslaget frå Straffelovkommisjonen

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII å vidareføre straffelova § 155 i lovutkastet §§ 25–10 til 25–12 om vanleg, grov og grovt aktlaus påføring av smitte eller fare for smitte, jf. NOU 2002: 4 s. 335–336. Sempel aktløyse skal ikkje lenger vere tilstrekkeleg, jf. utredninga s. 88. På den annan side ser ikkje kommisjonen nokon grunn til å halde fast ved kravet om at gjerningspersonen sjølv må vere smitta. Under alle omstende meiner kommisjonen at det avvikande skuldkravet «skjellig grunn til å tro» bør fjernast frå paragrafen, jf. utredninga s. 169.

Kommisjonen foreslår at §§ 25–10 og 25–12 om vanlig og grovt aktlaus påføring av smitte eller fare for smitte skal ha ein strafferamme på bot eller fengsel inntil 3 år, jf. utredninga s. 338. For § 25–11 om grovt brott går kommisjonen inn for ei strafferamme på fengsel i 10 år. Samstundes blir det understreka at strafferegelen etter omstenda vil kunne nyttast i konkurrans med reglar om lekamskrenkingar, på det vilkår at handlinga må reknast som grov utan omsyn til slike følgjer. Forslaga må sjåast i samband med at kommisjonen foreslår å oppheve straffelova § 154 om spreiring av smittsamme, farlege sjukdommar, jf. utredninga s. 401.

4.1.3 Forslaget i høyringsnotatet

Departementet foreslo i høyringsnotatet s. 17–18 å skjerpe strafferamma i § 155 til 6 eller 8 års fengsel:

«Departementet er enig i at den nåværende strafferammen i § 155 gir et misvisende bilde av hvor straffverdig det er at gjerningspersonen forsettlig utsetter noen for en alvorlig og livstruende smitte, som for eksempel hiv. Hvilke følger gjerningspersonens opptreden får for den fornærmede, beror i slike tilfeller på omstendigheter som er utenfor gjerningspersonens kontroll. Den fornærmede bærer alene risikoen for handlingen; en risiko som kan få fatale konsekvenser dersom den realiseres. I de groveste tilfellene vil det være lite som skiller overtredelse av § 155 fra forsøk på drap, jf. § 233. Departementet går på denne bakgrunn inn for at strafferammen bør heves for slike forbrytelser.

Hvis den fornærmede ved handlingen pådrar seg en allmennfarlig sykdom, stiller situasjonen seg noe annerledes. I så fall kan straffelovens bestemmelser om legemskrenkelse anvendes i konkurrens med § 155, siden bestemmelsene verner om forskjellige interesser. Dette forutsetter imidlertid at påtalemyndigheten har tatt ut en tiltale som også omfatter bestemmelsene om legemskrenkelse. Domstolene kan ikke domfelle gjerningspersonen for legemskrenkelse hvis det bare er nedlagt påstand om domfellelse etter § 155.

Etter omstendighetene vil bestemmelsen også kunne anvendes i konkurrens med straffelovens bestemmelser om seksualforbrytelser, jf. § 192 tredje ledd bokstav d, § 195 annet ledd bokstav e og § 196 annet ledd bokstav d, som alle fastsetter en høyere strafferamme dersom den fornærmede dør eller får en betydelig skade på legeme og helse som følge av seksuallovbruddet.

Det må antas at allmennfarlig smittsom sykdom i de fleste tilfeller vil omfattes av begrepet 'betydelig skade', slik dette er definert i straffeloven § 9. Det har betydning både for bestemmelsene i kapitlet om seksualforbrytelser og i forhold til bestemmelsene om legemskrenkelse. Som eksempel kan nevnes at forsettlig påføring av betydelig skade har en strafferamme på 15 års fengsel, med en minstestraft på fengsel i 2 år, jf. straffeloven § 231. Anvendes § 155 og § 231 i konkurrens, gir dette en strafferamme på fengsel i mer enn 2 år og inntil 18 år.

Når § 155 anvendes i konkurrens med andre bestemmelser som har en høyere strafferamme og derfor lengre foreldelsesfrist etter straffeloven § 67, vil denne foreldelsesfristen også gjelde i forhold til overtredelsen av § 155, jf. § 67 fjerde ledd.

Adgangen til å anvende bestemmelser i konkurrens bør imidlertid ikke ha avgjørende betydning for fastsettelsen av strafferammen. Strafferammen bør først og fremst baseres på en konkret straffverdighetsvurdering.

Departementet ser det for tiden som uaktuelt å foreta noen gjennomgripende revisjon av bestemmelsen i straffeloven § 155. Det vises i den forbindelse til at Straffelovkommissjonens utkast til ny straffelov for tiden er på høring, jf. høringsbrev 13. juni 2002.

Etter departementets oppfatning viser imidlertid signalene fra Høyesterett og Straffelovkommissjonen at det er grunn til å overveie strafferammen i § 155. Departementet går ikke inn for å la strafferammen avhenge av om smitten er overført eller ikke, men foreslår i stedet at strafferammen forhøyes generelt, og ønsker høringsinstansenes synspunkter på hvilken strafferamme som i så fall vil være passende. Det kan for eksempel være nærliggende å øke den øvre strafferamme til fengsel inntil 6 år, noe som vil innebære en fordobling i forhold til gjeldende rett. Det kan også være grunner som taler for å ha samme straff som for forsettlig legemsskade med betydelig skade til følge, jf. § 229 tredje straffalternativ, hvoretter det kan idømmes inntil 8 års fengsel.

Det kan videre reises spørsmål om den skjerpede strafferammen bør forbeholdes forsettlige overtredelser. Departementet er enig med Straffelovkommissjonen i at skyldgraden normalt må tillegges stor betydning ved bedømmelsen av en handlings straffverdighet, jf. NOU 2002: 4 s. 154. Når det gjelder spredning av smitte, kan imidlertid også uaktsom opptreden under gitte omstendigheter være svært straffverdig. Det er ønskelig med høringsinstansenes synspunkter også på dette.»

4.1.4 Høringsinstansane sitt syn

Fleirtalet av høringsinstansane er samde i at strafferamma i straffelova § 155 bør hevast, men har noko ulikt syn på kor høg lengstestrafva bør vere.

Borgarting og *Agder lagmannsrettar, riksadvokaten* og *Oslo* og *Hordaland statsadvokatembete* meiner at strafferamma bør hevast til 6 års fengsel. *Borgarting lagmannsrett* peikar på at ei ramme på 6 år vil svare betre til strafferamma for lekamsskade med monaleg skadefølgje. *Riksadvokaten* viser til at § 155 vil kunne nyttast saman med andre straffebod «der smitteoverføringen skjer ved en annen forbrytelse eller fører til skade».

Alta tingrett, Oslo og *Rogaland politidistrikt, Politidirektoratet* og *Norges Kvinne- og Familieforbund* meiner at 8 år er passende.

Alta tingrett peikar på at det vil «harmonere med strafferammene for andre, hva straffeverd angår, sammenlignbare handlinger, eksempelvis overtredelse av straffeloven § 229, tredje straffalternativ». Også *Rogaland politidistrikt* uttaler at straffe-

ramma på 8 års fengsel i § 229 tredje straffalternativ bør vere retningsgivande. Det same gjeld *Norges Kvinne- og Familieforbund*:

«Den fornærmede bærer risikoen for handlingen alene. I de groveste tilfellene vil det være lite som skiller overtredelse av § 155 fra forsøk på drap. Strafferammen for straffelovens § 155 er altfor lav. Vi vil foreslå samme straff som for forsettlig legemsskade med betydelig skade som følge, med en strafferamme på inntil 8 års fengsel.»

Politidirektoratet legg vekt på at ei auka strafferamme vil utvide fristen for forelding:

«En økning av strafferammen vil også medføre at foreldelsesreglene blir mer i samsvar med den tiden som kan gå fra en person blir smittet av HIV til smitten blir oppdaget.»

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), *Krisentersekretariatet* og *Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon* er samde i at strafferamma bør skjerpest, men uttaler seg ikkje om kva for strafferamme ein bør velje. *JURK* understrekar alvorret i denne type handlingar:

«*JURK* mener at å utsette noen for smitte eller fare for smitte er en alvorlig handling som bør gjenspeile seg i strafferammen. Særlig hvor dette har hatt eller kan få alvorlige konsekvenser for den som blir utsatt for dette er det viktig at domstolene har mulighet til å idømme en streng straff.»

Kyrkerådet meiner at ei eventuell heving av strafferamma må sjåast i samanheng med utforminga av regelen elles, og at spørsmålet difor bør vurderast i samband med arbeidet med ny straffelov:

«Justisdepartementet tar opp strafferammen i straffeloven § 155 til drøfting og sier det er uaktuelt å foreta noen gjennomgripende revisjon av bestemmelsen når utkastet til ny straffelov er på høring. Etter Kirkerådets oppfatning bør da heller ikke strafferammen forhøyes i denne omgangen. Bestemmelsen bør vurderes nærmere, blant annet om den i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til svake parter som allerede er stigmatisert, for eksempel hiv-positive kvinner.»

Folkehelseinstituttet ser på si side ikkje behov for å heve strafferamma av allmennpreventive smittevernomsyn, men tek til etterretning at det kan vere behov for å samordne § 155 med andre reglar i straffelova. I samband med dette uttaler instituttet følgjande:

«I forhold til den foreslåtte straffeskjerpelse av straffelovens § 155 om overføring av allmennfarlig smittsom sykdom vil vi på generelt grunnlag

anføre at vi av allmennpreventive smittevern-hensyn ikke ser behov for å utvide strafferammen. I praksis ser vi det som et større problem at straffefølgelse og lovanvendelse i forhold til overføring av allmennfarlig smittsom sykdom ser ut til ha vært iverksatt på et relativt tilfeldig og ulikt grunnlag. I forhold til for eksempel overføring av HIV er Folkehelseinstituttet gjennom årene kjent med flere titalls tilfeller der personer (hvis identitet er ukjent for oss) som vet at de er HIV-smittet ikke har informert sin seksualpartner om at de er smitteførende og der disse partnerne så har blitt smittet. Likevel har kun et fåtall slike saker blitt ført fram til påtalemyndigheten og rettsapparatet. Forhold som er til hinder for at slike saker føres fram, kan blant annet være helsepersonells taushetsplikt, en faglig overbevisning om at straffefølgelse ikke er et hensiktsmessig virkemiddel i smittevernarbeidet, lojalitetsfølelse overfor pasienten, et ønske hos fornærmede (den smittede) om ikke å gå til anmeldelse eller mangelfull kunnskap og rådgivning om muligheten for å gå til slike skritt.»

PLUSS – Landsforeningen mot aids gjeng i sitt høyringsfråsegn inn for at § 155 blir oppheva. Foreininga meiner at straffebodet stigmatiserer ei heil pasientgruppe, med dei uheldige konsekvensar det kan ha, og at straffefølgelse i staden bør skje etter andre reglar:

«*Generelt om straff og helse.*

På prinsipielt grunnlag vil vi slå fast at hiv er et helsemessig forhold og ikke strafferettslig. Hiv-positive er i praksis den eneste diagnosegruppa i Norge som kan bli strafferettslig forfulgt. Det i seg selv mener vi har en sterk stigmatiserings-effekt.

Spørsmålet er om § 155 virker allmennpreventivt i den forstand at paragrafen kan hindre spredning av hiv gjennom trussel om straff. Dette må være det grunnleggende spørsmål når departementet foreslår heving av strafferammen.

Det er derfor med stor bekymring vi ser at dette overhodet ikke er berørt i høringsbrevet.

Generelt om hiv/aids.

Hivviruset smitter via enten blod eller sæd/sekret. Årsaken til smittespredning i Norge i dag skjer i hovedsak gjennom seksuell kontakt eller ved at sprøytebrukere deler samme sprøyte.

Begge de to overnevnte rettssakene dreier seg om smitte gjennom seksuell kontakt. En må tro at det å bevise smitte ved sprøytedeling er svært vanskelig.

Generelt kan en si at hivviruset ikke er spesielt smittsomt. Mange undersøkelser viser at personer kan være utsatt for smitemulighet

mange ganger uten å bli smittet, mens andre kan bli eksponert en gang og bli smittet.

Det er de senere år gjort betydelige framskritt når det gjelder å behandle hiv. Men det er ennå langt igjen til en kan klare å fjerne viruset helt fra en person som er smittet. Medisinene kan bare holde virusutviklingen i sjakk. Det er fortsatt slik at hiv er en meget alvorlig diagnose som fører til sterkt nedsatt livskvalitet og ofte uførhet. Dødeligheten, altså utvikling til aids, er imidlertid gått sterkt tilbake de seinere år. Utvikling av medisiner går raskt, og en kan vente ytterligere bedring i tiden som kommer.

Men det er viktig for oss, som er hivpositive egen interesseorganisasjon, å understreke at vi ser på det overføre hiv til andre som meget alvorlig.

Hiv i samfunnet.

Da vi fikk hivviruset til Norge på åttitallet oppsto det som professor Thomas Mathisen betegnet som 'moralsk panikk'. Den allmenne frykten for spredning var stor, og mange fryktet en eksplosjonsaktig spredning. Det var også mange fantasifulle forslag på hvordan en skulle behandle hivpositive. Resultatet ble en sterk stigmatisering av hivpositive og mange hivpositive opplevde mange ubehageligheter på grunn av sin diagnose, både på arbeidsplassen, i nærmiljøet og i familien. Det gjorde ikke saken bedre at de fleste som ble rammet de første årene var homofile og sprøytebrukere, grupper som allerede hadde problemer i det offentlige rom.

Det er viktig å peke på at hivpositive i dag fortsatt kan oppleve ubehageligheter, og hivpositive selv opplever seg ofte svært stigmatisert. Følgen er ofte at mange ikke ønsker å fortelle om sin diagnose, og en levekårsundersøkelse viser også at svært mange unngår seksuelle relasjoner og nære forhold fordi de dels er redd for å smitte andre, dels fordi de frykter avvisning dersom de forteller at de er hivpositive.

Det er i dag ca 2600 hivpositive i Norge. Det har de seineste ti år vært svært lite fokusert for befolkningen muligheten for å bli smittet, og undersøkelser viser bl.a. at nordmenn sjelden bruker kondom selv om det er ukjent partner. Det at det så sjeldent brukes kondom legger et ekstra press på hivpositive, fordi kondom er den eneste måten en kan med relativt stor grad av sikkerhet hindre overføring gjennom seksuell aktivitet.

Virker § 155 allmennpreventivt?

Det å lovregulere seksuelle relasjoner er alltid vanskelig. I en seksuell relasjon er det vanligvis mange følelser involvert og det er ikke alltid rasjonelle vurderinger som ligger til grunn for handlingene. Derfor kan det være svært vans-

kelig å avgjøre hva som egentlig har skjedd, for eksempel om spørsmålet om bruk av kondom ble reist, var det et spesielt press under handlingen m.v. Det er også spørsmål om hvem som er den sterke part i en seksuell relasjon. Det kan ofte være vanskelig for en kvinne å bestemme at det skal brukes kondom for å nevne en konkret sak. Dersom det er alkohol med i bildet kan dette også føre til vansker med å bedømme skyldighet.

Vår erfaring og kunnskap tilsier at mulighet for at straff skal virke preventivt tviler vi strekt på. Høringsbrevet legger heller ikke fram argumenter som kan tilsi at økte strafferammer skal ha noen effekt. Det skremmer oss rent generelt at høringsbrevet ikke har andre argumenter enn rent teknisk juridiske.

Vi frykter at en fokusering på det straffettslige kan ha en motsatt effekt av hva departementet ønsker. Dersom en diagnose medfører fare for straff og stigmatisering kan det for mange være fristende å la være å teste seg. En kan leve lenge med hiv uten at en får klare symptomer. Derfor er det viktig at det er lav terskel for å teste seg, slik at en dels kan få opplysning om hvordan en kan hindre å smitte andre, dels få råd og veiledning om hvordan en best mulig kan ta vare på egen helse.

Det som vekker særlig bekymring er uaktsomhetsbegrepet. Å skille hva som er uaktsomt og hva som er skyldfritt er uhyre vanskelig i de forhold vi her snakker om.

§ 155 og den hivpositive

Som vi har påpekt tidligere opplever hivpositive det ofte stigmatiserende med sin diagnose, med de problemer det medfører. Det at det finnes en egen straffehjemmel for denne gruppa gjør ikke stigmatiseringseffekten mindre. Når det i det offentlige rom diskuteres økning av strafferammene gir det allmennheten også et tydelig signal om denne gruppas farlighet.

Det vil i noen tilfelle være vanskelig å bevise hvem som har smittet en person. Særlig dersom strafferammen heves og foreldelsesfristen dermed heves til 10 år. I høringsbrevet betraktes en heving av foreldelsesfristen til 10 år som en fordel. For oss fortøner det seg motsatt. Etersom tiden går kan det bli svært vanskelig å bevise hvem som har smittet en person.

Det er også et annet moment som er viktig, nemlig forholdet mellom den hivpositive og helsevesenet. Dette må baseres på et grunnleggende tillitsforhold, både av hensyn til den hivpositive helse og for at helsevesenet hele tiden kan gi råd om til pasientene om hvordan en kan hindre videresmitte. I en av sakene som kom for høyesterett var det helsevesenet som anmeldte kvinnen fordi den fornærmede ikke ønsket an-

meldelse. Slike tilfelle gjør at hivpositive kan kvie seg for å ha en åpen og ærlig dialog med sine medisinske hjelpere. Videre kan en fornærmet også ønske at det ikke skal bli allment kjent verken hvordan smitten har skjedd eller i det hele tatt at omgivelsen skal få kjennskap til vedkommendes hivstatus.

Opphev § 155

I dag er det en paragraf som i praksis kun retter seg mot hivpositive og vi kan ikke ha en paragraf i straffeloven som retter seg mot en spesiell pasientgruppe. Etter vårt syn strider dette mot vanlig rettsoppfatning om at diskriminering av personer eller grupper av personer ikke skal finne sted, noe som er eksemplifisert både i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven.

Et annet viktig moment er, som tidligere omtalt, at hiv/aids ikke lenger automatisk kan betegnes som en dødelig sykdom, da det finnes medisiner som holder viruset i sjakk, og at den medisinske utviklingen på området er rask. Dermed vil farlighetsgraden ved hiv minskes, mens man altså går inn for å heve strafferammen. Dermed er inne på problematikken mellom sykdom og jus. Mens lovendringer går sakte, går den medisinske utviklingen raskt. Så når en skal bruke straff i forbindelse med sykdom vil en oppleve at når en lov endelig trer i kraft vil kanskje den medisinske utviklingen ha revet bort grunnlaget for lovendringen for lenge siden.

Sverige har ingen paragraf i sin straffelov når det gjelder smittefarlige sykdommer. Der brukes andre straffebestemmelser, slik som nevnt overfor. I Sverige var det på nittitallet rundt 20 slike saker, så det ser ikke ut til at mangel på egen paragraf hindrer rettsforfølgelse ved uaktsom eller forsettlig smitteoverføring. I Danmark kan en straffes med inntil 4 års fengsel for å smitte noen med en livstruende og uheldbredelig sykdom. Denne ble revidert i 2001. En har her en mer dynamisk formulering i Norge ettersom det er straffeloven som anvender begrepet 'livstruende og uheldbredelig sykdom'. Dermed kan en i større grad til enhver tid definere livstruende og uheldbredelig sykdom i forhold til sykdommens faktiske farlighet. I Norge har en dette definert i Smittevernloven, og dermed har en ikke den danske dynamikken.

Vi er ikke prinsipielt i mot at det skal være straffbart å smitte andre med hiv. Men straffefølgelse må i så fall skje i ordinære straffebestemmelser, noe som høringsbrevet selv er inne på flere steder.

Vi vil også gjenta faren for at sterk fokusering på straff vil kunne føre til at mange i mindre grad ønsker å teste seg, hvilket er svært uhel-

dig både fra et smittevernsynspunkt og et helsemessig synspunkt.

Pluss-Landsforeningen mot aids' krav er derfor at § 155 fjernes.»

Nokre av dei høyringsinstansane som går inn for å skjerpe strafferamma, reiser spørsmål om dette berre bør gjelde ved forsettlige handlingar. *Agder lagmannsrett* meiner strafferamma bør vere felles:

«Hvis man med Justisdepartementet legger til grunn at det det ikke skal foretas noen mer gjennomgripende revisjon av bestemmelsen nå, bør det neppe innføres forskjellige strafferammer for forsettlige og uaktsomme overtredelser. Det passer ikke så godt med det felles vilkår 'skjellig grunn til å tro..', som er en form for bevisst uaktsomhetskriterium, å måtte sondre mellom forsettlige og uaktsomme overtredelser ved avgjørelsen av skyldspørsmålet.»

Det same meiner *Hordaland statsadvokatembete*:

«I forhold til de uaktsomme overtredelser av bestemmelsen, vil naturligvis skyldgraden ha ikke uvesentlig betydning for bedømmelsen av handlingens straffverdighet. Så lenge det i straffebestemmelsene ikke er satt noen minimumsstraff, ser jeg ingen grunn til å innta en egen strafferamme for de uaktsomme overtredelsene.»

Politidirektoratet og Oslo politidistrikt går derimot inn for å sondre. *Oslo politidistrikt* uttaler:

«Man ser ikke behov for å heve straffen for uaktsomme overtredelser, i det spørsmålet kan avvente den varslede revisjon av bestemmelsen i forbindelse med utkast til ny straffelov.»

Også *riksadvokaten* meiner dette bør vurderast:

«I praksis vil den utviste skyld ha stor betydning ved straffutmålingen. Fengsel i 6 år ville være en streng straff for et uaktsomt faredelikt. Det kan være grunn til å overveie om ikke den økede strafferammen bør beholdes de forsettlige overtredelser. Der uaktsomheten har ført til skade, bør bestemmelsen da anvendes i konkurrans med de aktuelle bestemmelser som dekker selve skadefølgen.»

Norges Kvinne- og Familieforbund meiner at spørsmålet er vanskeleg, men ser ut til å leggje mest vekt på at konsekvensane av handlinga er dei same, utan omsyn til graden av skuld hos gjerningspersonen:

«I enkelte tilfeller hvor skadevolder er uvitende om sin smitte, kan det virke urettferdig å anvende straff som for forsettlig legemsskade, men ri-

sikoen for allmennfarlig sykdom er like belastende for fornærmede, også i slike tilfelle. Derfor kan det være vanskelig å ta stilling til om den skjerpede strafferammen bør forbeholdes forsettlige overtredelser. Men som en hovedregel bør strengeste straff anvendes.»

Oslo statsadvokatembete reiser spørsmål om straffskjerpinga berre bør kunne nyttast i dei tilfella der smitten faktisk er påført, og uttrykkjer tvil om kva som er mest rimeleg:

«En er også enig i at det kan bero på tilfældigheter om smitte blir påført eller ikke. Dette tilsier at strafferammen ikke bør heves bare for de tilfelle hvor smitte blir påført, men også hvor man utsetter andre for fare. Denne lovgivningsteknikk er brukt i for eksempel veitrafikklovens § 3. Når det gjelder bestemmelsene i STRL § 228 og 229, er det imidlertid en forutsetning at det er øvet vold og påført skade. Hvorvidt strafferammen bør økes generelt eller om det bør innføres som straffeskjerpelsesmoment at smitte er påført etter systematikken i STRL § 232, er en i tvil om.»

Krisesentersekretariatet foreslår på si side at § 155 ikkje skal kunne nyttast dersom smitta er overført i samband med sal av seksuelle tenester:

«Vi ønsker samtidig å presisere vi mener det ikke skal være strafferettslig hvis en prostituert påfører en horekunde smitte når han kjøper sex uten beskyttelse. Her mener vi klart at det er den som kjøper seksuelle tjenester som opptrer uaktsomt ved å utnytte kvinner for egen seksuell nytelse.»

4.1.5 Departementet sitt syn no

På bakgrunn av høyringa meiner departementet at strafferamma i § 155 bør hevast. Departementet syner til drøftinga i høyringsnotatet og til dei argumenta som høyringsinstansane har framført.

I forhold til dei synspunkta som er fremja av PLUSS, vil departementet peike på at § 155 er eit generelt straffebod som rettar seg mot spreiding av alle slags allmennfarlege smittsomme sjukdommar. Sjølv om spreiding av hiv-smitte i dag er det mest praktiske, er dette langt frå det einaste som regelen rammar. Departementet meiner at straffebodet har ein allmennpreventiv verknad, og at det er med på å hindre førekomsten av alvorlege sjukdommar. Derksom nokon har ein mistanke om at dei er smitta, og lar vere å teste seg for ikkje å få stadfesta mistanken, kan vilkåret om skjellig grunn vere oppfylt. Departementet kan difor ikkje sjå at det å ha eit straffebod som § 155 kan oppmode nokon til ikkje å teste seg.

Høyringsinstansane er ikkje samstemde når det gjeld val av strafferamme. Departementet har kome til at det i denne omgangen må vere tilstrekkeleg at strafferamma hevast til fengsel inntil 6 år, som trass alt er ei dobling, samanlikna med den noverande strafferamma.

Ein tilsikta konsekvens med å heve strafferamma er at foreldingsfristen i slike saker blir lengre. Dette er viktig, fordi det kan ta tid før den fornærma oppdagar at han eller ho har blitt smitta. Departementet legg difor ein viss vekt på at ei ytterlegare skjerpning av strafferamma ikkje vil føre med seg lengre foreldingsfrist, med mindre strafferamma blir sett til fengsel i 10 år, jf. straffelova § 67. Ingen av høyringsinstansane har gått inn for ei så høg strafferamme.

Strafferamma vil uansett bli vurdert på nytt i samband med utforminga av den nye straffelova. Det er eit viktig mål med straffelovreforma at strafferrammene harmonerer godt innbyrdes.

Også rammene i den noverande straffelova bør harmonere. Departementet går difor inn for at fengsel inntil 6 år berre skal kunne nyttast ved forsettlege handlingar, likevel slik at det framleis skal vere tilstrekkeleg med skjellig grunn til å tru at ein sjølv er smitteberande.

På grunn av arbeidet med den nye straffelova vil departementet som nemnd i høyringsnotatet ikkje foreslå ytterlegare revisjon av paragrafen på det noverande tidspunktet.

4.2 Skjerping av strafferamma i § 390 a om omsynslaus framferd

4.2.1 Gjeldande rett og bakgrunnen for høyringa

Straffeloven § 390 a rettar seg mot den som «ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred eller som medvirker hertil». Skyldkravet er forsett, jf. § 40.

Strafferegelen gir eit generelt vern mot omsynslause fredsforstyrningar. Det vernar berre den psykiske fred; lekamlege krenkingar fell ifølgje forarbeida utanfor rekkevidda for regelen, jf. Ot.prp. nr. 41 (1954) s. 25.

Strafferamma i § 390 a er bøter eller fengsel inntil 6 månader. Rettspraksis har vist at dette er noko lågt. Allereie i Rt. 1992 s. 445 blei lengstestrafva ved fleire lovbrott (realkonkurrens) anvendt, det vil seie fengsel i 9 månader utan vilkår, jf. § 62. Den tiltalte i saka blei dømd for seks skremmende og plagsame telefonoppringingar, og Høgsterett meinte at maksimalstrafva «utvilsomt» burde ileggast.

Saksforholdet gir ein god illustrasjon på at det kan tenkast meir straffverdige former for brott på § 390 a. Det var nemnt at det kunne dreie seg om meir enn 150 oppringingar, men berre dei som var spesi-
fiserte i tiltalen, blei pådømt.

Strafferamma i § 390 a blei også nytta fullt ut i ei nokså fersk avgjerd frå Høgsterett (Rt. 2002 s. 78). Det dreidde seg her om ein særdeles langvarig trakassering av den fornærma. Gjerningspersonen blei dessutan dømt for gjentekne brott på opphalds- og besøksforbod, jf. straffelova § 342. Paragrafane blei difor nytta under eitt, jf. § 62, og straffa sett til fengsel i 11 månader (som fellesstraff med ein annan dom på fengsel i 60 dagar). Høgsterett uttalte uttrykkeleg at den strenge fengselsstraffa som var utmålt i underinstansen, burde bli ståande «så langt strafferammen tillater det».

4.2.2 Forslaget frå Straffelovkommisjonen

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII å vidareføre § 390 a i lovutkastet § 26–10 om omsyns-
laus framferd, jf. NOU 2002: 4 s. 342. Kommisjonen foreslår ei strafferamme i det lågare sjiktet, det vil seie bot og/eller fengsel inntil 6 månader eller 1 år, jf. utredninga s. 145–146 og s. 344.

4.2.3 Forslaget i høyringsnotatet

Departementet foreslo i høyringsnotatet s. 19 å skjerpe strafferamma i § 390 a, til dømes til fengsel inntil 2 år:

«Mange av strafferammene i straffeloven er atskillig høgere enn det straffutmålingspraksis tilsier at det er behov for. Dette gir domstolene et vidt spillerom til å idømme den straffen de til enhver tid finner rimelig, også i de aller groveste sakene innenfor vedkommende type av lovbrudd. Det er etter departementets oppfatning uheldig når man ved enkelte straffebud 'stanger i taket' selv om det kan tenkes enda mer alvorlige overtredelser av straffebudet. Når enkelte straffebud har en for lav strafferamme, vil det heller ikke være mulig for domstolene – med Høyesterett i siste instans – i særlig grad å skjerpe det til enhver tid gjeldende straffenivået. Det gir en forholdsmessig skjevhet i straffutmålingspraksis når Høyesterett har anledning til å heve nivået i visse typer saker, mens denne anledningen er avskåret i forhold til andre, beslektede straffebud.

Departementet vil på denne bakgrunn foreslå at strafferammen i straffeloven § 390 a heves. Departementet er i tvil om hvor mye strafferammen bør utvides, men vil antyde en heving til fengsel inntil 2 år, og ber om høyringsinstansenes synspunkter på dette.»

4.2.4 Høyringsinstansane sitt syn

Forslaget om å heve strafferamma i straffelova § 390 a til 2 års fengsel får støtte av *Borgarting og Agder lagmannsrettar, Alta tingrett, riksadvokaten, Oslo og Hordaland statsadvokatembete, Oslo og Rogaland politidistrikt, Likestillingsombodet, Islamsk Kvinnegruppe Norge, Krisesentersekretariatet og Norges Kvinne- og Familieforbund. Agder politidistrikt, Politidirektoratet og Utdanningsgruppens Hovedorganisasjon* er samde i at strafferamma bør skjerpast, men gjev ikkje uttrykk for kor streng dei meiner at den nye strafferamma skal vere. *Human Rights Service (HRS)* går inn for at fengselsstrafferamma blir heva til meir enn 2 år.

Alta tingrett meiner at preventive omsyn talar for å heve strafferamma, i tillegg til signala frå Høgsterett:

«Bl.a. den tekniske utvikling har gjort at en gjerningsperson i dag, direkte og indirekte, nå mer enn tidligere har lettere for å kunne kontakte sine ofre. Direkte har gjerningspersonen lettere for å nå sine ofre ved oppsøkende virksomhet og indirekte for eksempel ved bruk av mobiltelefon-tjenester og annen datateknikk. Uten at jeg har noe statistikk å bygge på synes overtredelse av straffeloven § 390 a å være en type forgåelse som øker i antall, varighet og intensitet. Disse forhold tilsier ut fra preventive hensyn at strafferammen økes. Når Høyesterett har gitt signaler om at gjeldende strafferamme er snau, bør strafferammen økes.»

Også *Oslo politidistrikt* peikar på at § 390 a er eit svært praktisk straffebod, som det dessutan er ønskeleg å kunne pågripe nokon på grunnlag av:

«Straffeloven § 390 a er en meget praktisk bestemmelse, som rammer mange varierte tilfeller av sterkt klanderverdig opptreden. Ikke sjelden mottar man anmeldelser der det er snakk om gjentatte overtredelser av samme art rettet mot den eller de samme fornærmede. Overtredelsene kan ofte være av svært truende karakter, men uten at strl. § 227 kan benyttes. Vi ser det derfor som hensiktsmessig å heve strafferammen slik som foreslått, også fordi man da har hjemmel for pågripelse.»

Høvet til å pågripe vedkomande blir også framheva av *Politidirektoratet*, som i tillegg understrekar alvoret i denne type handlingar:

«Sjikane skaper frykt og utrygghet og ødelegger livsstandarden for mange mennesker og det er grunn til å ta denne typen kriminalitet alvorlig. En heving av strafferammen vil videre gi hjemmel for tvangsmidler som pågripelse og varetektsfengsling.»

Agder politidistrikt uttaler at det har vore ei «dramatisk negativ utvikling» på dette området den seinare tid. Til fordel for ei justering av strafferamma trekk politidistriktet fram moment som auka prioritering, preventive verknader og folk si rettsoppfatning:

«Etter vår mening er dagens strafferamme på bøter eller fengsel i 6 mnd. for lav. Det har i de senere år være en dramatisk negativ utvikling i både antallet og alvorlighetsgraden i saker med skremmende og/eller plagsom opptreden overfor enkeltindivider. Problemet kan belyses ved at vi nå har fått en utstrakt bruk av både besøksforbud og voldsalarmer i disse sakene – som følge av at de har utviklet seg til å bli mer alvorlige og vanskeligere å håndtere enn tidligere.

Den mest markerte økningen er relatert til brudd i parforhold, hvorav konflikter i sammensatte kulturelle parforhold utgjør en voksende andel. Tilsvarende negativ utvikling registreres også i saker hvor fornærmede eller vitner i pågående straffesaker blir utsatt for alvorlig trakassering for å påvirke deres forklaringer, alternativt at problemet har sitt utspring i hevnmotiv i kjølvannet av en straffesak. I tillegg har vi registrert en utvikling hvor tjenestepersoner i politiet og andre offentlige instanser blir rammet som en direkte følge av utøvelse av pålagte tjenestehandlinger.

Den lave strafferammen virker lite avskrekende overfor gjerningsmennene. I tillegg gir heller ikke strafferammen noe godt veiledende signal om at disse sakene fortjener en mer offensiv og fast inngripen. Det er ofte først når sakene har fått en heller dramatisk utvikling at de får en forsterket prioritet fra politiets side.

Det er også et problem at strafferammen ikke harmonerer med folks rettsoppfatning av hvor denne bør ligge. Vi registrerer at vi ofte får et forklaringsproblem når strafferammen for et simpelt tyveri ligger 6 ganger høyere – sett hen til at de fleste sakene som faller inn under § 390 a ofte oppleves av ofrene som betydelig mer krenkende og alvorlige.»

Krisesentersekretariatet gjev ei skildring av at den psykiske valden kvinner blir utsett for, ofte er av svært alvorleg art:

«Ut fra Krisesentersekretariatets brukerstatistikk, som beboere har besvart de tre siste

årene, er den psykiske volden skremmende lesning. Drapstrusler, skremme eller ydmyke med våpen, trusler om vold eller voldtekt, trusler om å ta sitt eget liv, truer med å anmelde kvinnene til barnevernet osv.

Samtidig har vi erfart at kvinner og hennes barn blir utsatt for skremmende adferd og opptreden fra overgriper etter at bruddet er et faktum. Med bakgrunn i de grove psykiske krenkelsene kvinner opplever både under samlivet og etter, foreslår Krisesentersekretariatet at strafferammen økes til 2 år.»

Ingen av dei høyringsinstansane som har uttalt seg om spørsmålet, går mot forslaget om å heve strafferamma. *Oslo statsadvokatembete* meiner rett nok at ei høgare straff berre vil vere aktuell i unntakstilfelle:

«Normalt vil det ikke være behov for å reagere med strengere straff enn strafferammen i dag åpner for. Imidlertid vil det i enkelte tilfelle hvor adferden gjentas eller vurderes som ett forhold over tid, kunne være behov for å reagere med strengere straff. Dette illustreres ved de høyesterettsavgjørelser det er vist til i høringsbrevet.»

Hordaland statsadvokatembete uttaler seg i same retning:

«Erfaringsmessig vil det være svært få saker hvor det vil være aktuelt å påstå fengselsstraff utover dagens strafferamme på fengsel i inntil 6 måneder. De fleste sakene vil ligge i den nedre halvdel av strafferammen. Som de to dommene fra Høyesterett viser, kan imidlertid straffverdigheten ved disse overtredelser variere stort og jeg har ikke noe å bemerke til at strafferammen utvides.»

4.2.5 Departementet sitt syn no

Høyringa har vist at det er behov for å heve strafferamma i straffelova § 390 a. Departementet meiner at bøter eller fengsel inntil 2 år vil vere ei passe strafferamme. Departementet held difor fast ved forslaget i høyringsnotatet, og viser til grunngevinnga der og til dei synspunkta som er fremja i høyringsrunda.

5 Endringar i valdsoffererstatningslova

5.1 Gjeldande rett

Ordninga med valdsoffererstatning frå staten er regulert av lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling (valdsoffererstatningsloven). Regjeringa har gått inn for å sentralisere behandlinga av valdsoffersøknader i første instans til eit nytt kontor i Vardø, jf. St.prp. nr. 1 (2002–2003).

5.2 Forslaget i høyringsnotatet

Justisdepartementet sende på høyring eit forslag til lov om endringar i valdsoffererstatningslova. I høyringsbrevet foreslo departementet at den nye førsteinstansen skal kallast Kontoret for valdsoffererstatningssaker. Departementet foreslo vidare at valdsoffererstatningslova blir endra slik at alle oppgaver som etter den noverande lova høyrer under fylkesmannsembeta, no skal høyre under den sentrale førsteinstansen i Vardø.

5.3 Høyringsinstansane sitt syn

Fleirtalet av høyringsinstansane er positive til endringsforslaget. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* uttaler at når eitt organ behandlar sakene blir ei større grad av rettseining og spesialisering av kompetansen sikra. *Juridisk rådgivning for kvinner, Erstatningsnemnda for voldsofre, Den norske Advokatforening, Oslo politidistrikt og Statens innkrevjingsentral* ser dei same fordelane ved å sentralisere behandlinga av valdsoffersøknader i første instans.

Enkelte høyringsinstansar uttrykker skepsis. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* peikar mellom anna på at rettstryggleiken til sækjarane er tilfredsstillande vareteken når fylkesmennene behandlar desse sakene. Fylkesmennene har god kompetanse på dette området, og hjelper ofte sækjarar med personleg rettleiing ved utfyllinga av søknaden. Dette vil ikkje vere mogleg dersom førsteinstansbehandlinga blir sentralisert. *Fylkesmannen i Nord-Trøndelag* og *Fylkesmannen i Buskerud* uttrykker same uro for

rettstryggleiken til sækjarane som *Fylkesmannen i Oslo og Akershus*.

Fleire av høyringsinstansane foreslår at den nye førsteinstansen blir kalla Kontoret for valdsoffererstatningssaker. Andre forslag er Valdsoffererstatningskontoret, Valdsofferkontoret og Valdsoffereininga.

Fleire av høyringsinstansane etterlyser overgangsreglar. Mellom anna uttaler *Fylkesmannen i Vest-Agder*:

«Fylkesmannen vil bemerke at høyringsbrevet ikkje inneholder forslag til overgangsregler. Regler om hvilke saker kontoret for valdsoffererstatningssaker skal ha myndighet til å behandle synes nødvendig, da det ellers blir uklart om Fylkesmennene skal ferdigbehandle alle saker som er innkommet før kontoret starter sin virksomhet, eller om alle saker skal oversendes kontoret fra dette tidspunkt.»

Fylkesmannen i Oslo og Akershus uttaler:

«Fylkesmannen etterlyser vidare klarere retningslinjer for hvordan en overføring av sakene vil skje ved eventuell ikrafttredelse av lovforslaget. Spørsmålet som må avklares er hva som gjøres med påbegynte, men ikke ferdigbehandlede saker.»

Fylkesmannen i Østfold uttaler:

«Lovendringsforslaget har ingen bestemmelser om ikrafttredelse, heller ikke eventuelle overgangsregler knyttet til gjennomføringen av de planlagte endringene.»

5.4 Departementet sitt syn no

Departementet er ikkje samd i at rettstryggleiken til sækjarane vil bli skadelidande om ein samlar handsaminga av sakene i ett forvaltningsorgan. Den rettleiinga som no blir gjeve av det enkelte fylkesmannsembetet, vil andre organ kunne gje. Å samle sakene i eitt organ vil dessutan føre til ein meir einsarta praksis i førsteinstansen.

Departementet er samd i at det foreslåtte namnet på den nye førsteinstansen språkleg sett er noko tungt. Etter departementet sitt syn er Valdsoffer-

kontoret og Valdsoffereininga ikkje heilt dekkjande for verksemda til den nye førsteinstansen, av di ein kan få inntrykk av at instansen yter ei meir tverrfagleg hjelp til offer for valdshandlingar. Departementet er komme til at førsteinstansen bør kallast Kontoret for valdsoffererstatning.

Departementet ser at det er behov for å klargjere korleis avviklinga av sakene i fylkesmannsembeta skal skje. Departementet tenkjer dette ordna slik at fylkesmannsembeta tek imot søknader fram til den dagen då lova blir sett i kraft, og at saker som

er komme inn til fylkesmannsembeta før dette skjeringstidspunktet, skal behandlast ferdig der. Frå og med den dagen då endringa blir sett i kraft, skal søknadene rettast til Kontoret for valdsoffererstatning. Også klager på fylkesmannens vedtak i saker som er komme inn til fylkesmannen før skjeringstidspunktet, skal behandlast av fylkesmannsembeta. Søknader om tilleggserstatning i saker som er endeleg avgjorde, skal etter det tidspunktet endringa trer i kraft behandlast av Kontoret for valdsoffererstatning.

6 Økonomiske og administrative konsekvensar

Proposisjonen inneheld forslag om å skjerpe strafferammene i straffelova § 155 om påføring av smitte og § 390 a om omsynslaus framferd. Vidare blir det fremja forslag om nykriminalisering av det å inngå ekteskap med nokon under 16 år. Dessutan har proposisjonen forslag om å gjere det klårt at den strengaste strafferamma i § 222 om tvang også kan nyttast overfor tvangsekteskap, og om at det skal vere påtale utan vilkår for brott på § 222 om tvang og § 227 om truslar. Desse endringane vil dels kunne føre til at fleire saker blir forfølgde, dels til at straffenivået blir høgare. Dette kan gje noko meirarbeid for påtalemakta og domstolane. Dessutan vil iverksetjinga av strengare dommar føre til ei viss meirbelastning på kriminalomsorgen. Elles legg departementet til grunn at dei foreslåtte lovendingane i straffelova ikkje vil ha vesentlege administrative og økonomiske konsekvensar.

Til forslaget om endringar i valdsoffererstatningslova, knyter det seg investeringskostnader i storleiken 2 mill. kroner til etableringa av det nye kontoret. Driftsutgiftene til kontoret i Vardø vil bli overførte frå fylkesmannsembeta (kap. 1510). Arbeids- og administrasjonsdepartementet har rekna dette til ca. 15 stillingar.

Enkelte høyringsinstansar har uttrykt uro for rekrutteringa av stabilt og kvalifisert personale til den nye førsteinstansen. *Erstatningsnemnda for valdsoffer* uttaler:

«Av høringsbrevet synes det fremgå at Regjeringen allerede har besluttet at den nye førsteinstansen skal lokaliseres til Vardø. Det tilligger i utgangspunktet ikke nemnda å ha en oppfatning om lokaliseringen. Allikevel finner den å ville gi uttrykk for en viss bekymring for stedsvalget, sett hen til at det helt avgjørende for den nye enheten vil være å rekruttere og ikke minst beholde over tid et tilstrekkelig antall medarbeidere med nødvendig fagkompetanse. Nemnda er redd det hensynet ikke er tilstrekkelig ivare tatt.

Nemnda viser i så måte til at man i Sverige valgte å lokalisere Brottsoffermyndigheten til Umeå, hvor det allerede var et aktivt juridisk miljø, ikke minst med basis i byens universitet. Tromsø er en nærliggende parallell hos oss.»

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag uttaler:

«Med vår erfaring med å beholde høyt kvalifisert arbeidskraft, da særlig jurister, finner vi grunn til å stille spørsmål ved om det lar seg gjøre å etablere en enhet i Vardø med såpass stabilitet at rettssikkerheten for brukerne av enheten blir god nok.»

Fylkesmannen i Buskerud uttaler:

«Fylkesmannen finner imidlertid grunn til å uttrykke bekymring for etableringen av et slikt kontor i Vardø av hensyn til å bevare den store kompetansen fylkesmennene har på dette saksområdet og muligheten til å skape kontinuitet. Dette bl.a. fordi valget av lokalisering vil kunne få betydning for rekrutteringen til de ca. 20 juriststillingene som vil bli opprettet, samt for muligheten til å holde på erfarne saksbehandlere. Videre er det en usikkerhet knyttet til hvilken betydning en lokalisering av det nye kontoret vil kunne få for den enkelte søker av valdsoffererstatning i forhold til dagens ordning hvor søkere pga. de geografiske avstandene lettere kan oppsøke de ulike fylkesmannskontor for veiledning og hjelp til å fylle ut søknaden.»

Justisdepartementet vil peike på at det er viktig at den nye førsteinstansen blir ei stabil eining som held høge faglege mål. Dette vil ha mykje å seie for rettstryggleiken til personar som søker om erstatning frå staten for valdshandlingar. Departementet vil følgje utviklinga i Kontoret for valdsoffererstatning nøye, og vil evaluere eininga etter ei tid.

7 Merknader til lovutkastet

7.1 Merknader til endringar i straffelova

Til § 12

I § 12 første ledd *nr. 3 bokstav a* er det foreslått ei endring slik at det også blir vist til § 196 om seksuell omgang med mindreårige.

I § 12 første ledd *nr. 4 bokstav a* er det foreslått ei endring slik at det ikkje blir vist til § 220 nytt første ledd om å inngå ekteskap med nokon under 16 år, jf. merknadene til § 220. Brot på første ledd vil dermed ikkje kunne straffast i Noreg når ekteskapet er inngått av utlending i utlandet.

Se pkt. 3.3 om bakgrunnen for forslaga.

Til § 155

Strafferamma blir foreslått heva til fengsel i 6 år, men berre for forsettlege lovbrott. Dersom det er utvist aktløyse, vil strafferamma framleis vere fengsel i 3 år. Forsettlege lovbrott må lesast med det atterhaldet at det er tilstrekkeleg at vedkomande har skjellig grunn til å tru at han eller ho er smitteberande. Sjå pkt. 4.1 om bakgrunnen for forslaget.

Til § 220

Nytt første ledd rettar seg mot den som inngår ekteskap eller partnerskap med nokon som er under 16 år, eller som medverkar til dette. Sjå pkt. 3.3 om bakgrunnen for forslaget.

Den direkte gjerningspersonen etter straffeboendet vil vere den som gifter seg med den mindreårige. Dersom til dømes ei jente på 15 år og ein mann på 40 år gifter seg, kan berre mannen straffast. Den strafferettslege lågaldere vil forhindre eit strafferettsleg ansvar for den som ikkje har fylt 15 år når ekteskapet blei inngått. Etter straffritaksregelen i tredje punktum kan straffa falle bort dersom dei som har inngått ekteskapet, er omtrent jambyrdige i alder og utvikling på det tidspunktet då ekteskapet blei inngått.

Også medverknad skal vere straffbart. Straffebodet vil difor ramme foreldre eller andre nærstående mv. som arrangerer ekteskap der minst ein av partane er yngre enn 16 år. Dette er eit døme på at

ein medverkar kan tenkast å ha ei vel så sentral – og dermed også ei meir straffverdig – rolle i det straffbare forholdet enn det hovudmannen har. Straffritaksregelen i andre punktum gjeld ikkje for medverkaren.

Strafferamma er fengsel inntil 4 år. Straffeheimelen vil kunne nyttast saman med andre straffebod, til dømes ved seksuallovbrott, tvang, truslar og lekamskrenkingar, jf. straffelova § 62.

Skyldkravet er forsett, jf. straffelova § 40. Når det gjeld vilkåret om at minst ein av partane må vere under 16 år, er det likevel nok med aktløyse, jf. § 220 nytt første ledd *andre punktum*. Dette svarar til tredje ledd i § 196 om seksuelle overgrep med nokon under 16 år. Men til forskjell frå seksuallovbrott vil det sjeldan kunne godtgjerast at den som skal gifte seg, eller medverke til giftemål, aktsamt manglar kjennskap til alderen hos den annan part.

Straffeheimelen kan nyttast sjølv om ekteskapet blir inngått i utlandet, men berre dersom gjerningspersonen er norsk statsborgar eller hører heime i Noreg, jf. merknadene til endringane i § 12.

Gjeldande første og andre ledd blir nye andre og tredje ledd.

Til § 222

I første ledd er det tatt inn eit nytt tredje punktum. Den nye regelen gjer det klart at også det å tvinge nokon til å inngå ekteskap kan vere eit moment som gjer at strafferamma blir skjerpa til fengsel i 6 år. Dette inneber inga realitetsendring, for dei momenta som i dag er omfatta av lovteksten (ved at det blir vist til § 232), er ikkje uttømmende. Også referansen til § 232 tredje punktum er teke inn i § 222 nytt tredje punktum, i staden for i andre punktum, som i dag. Sjå punkt 3.1 om bakgrunnen for forslaget.

Departementet er samd med riksadvokaten som under høyringa har uttalt at det å tvinge nokon til å inngå ekteskap «normalt bør føre til at det anses å foreligge særdeles skjerpende omstendigheter», men unntak vil forekome, sjå punkt 3.1 foran.

Fleire av høyringsinstansane har vore inne på spørsmålet om kva som skal reknast som eit (lovleg) arrangert ekteskap til forskjell frå eit (straffbart) tvangsekteskap. Lovutkastet tek ikkje sikte på

å løyse dette. Departementet understrekar at det ikkje vil vere avgjerande kva omgrep ein nyttar, men om ekteskapet (eller partnerskapet) er frivillig inngått frå ektefellane si side.

Tredje ledd er foreslått oppheva. Påtala vil då bli offentleg utan vilkår, jf. straffelova § 77, sjølv om lovbrottet er «øvet mot nogen av den skyldiges nærmeste». Sjå pkt. 3.2 om bakgrunnen for forslaget.

Til § 227

Det er foreslått å oppheve § 227 *andre ledd*. Påtala i slike saker vil då bli offentleg utan vilkår, jf. straffelova § 77. Sjå pkt. 3.2 om bakgrunnen for forslaget.

Til § 390 a

Fengselsstrafferamma blir foreslått heva frå 6 månader til 2 år. Sjå pkt. 4.2 om bakgrunnen for forslaget.

7.2 Merknader til endringer i valdsoffererstatningslova

Til §§ 3, 13, 15 og 16

Det er gjort framlegg om endringer i desse reglane som følgje av at saker om valdsoffererstatning ikkje lenger skal behandlast av fylkesmennene i første instans, men av Kontoret for valdsoffererstatning. Sjå om bakgrunnen for dette i pkt. 5.

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

At Dykkar Majestet godkjenner og skriv under eit framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.).

Vi HARALD, Noregs Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjere vedtak til lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.) i samsvar med eit vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)

I

I straffelova 22. mai 1902 nr. 10 blir det gjort følgjande endringar:

I § 12 første ledd nr. 3 bokstav a blir «192 til 195, 197 til 199» endra til *192 til 199*.

I § 13 første ledd nr. 4 bokstav a blir «220» endra til *220 annet og tredje ledd*.

§ 155 skal lyde:

Den som med skjellig grunn til å tro at han er smitteførende med en allmennfarlig smittsom sykdom, forsettlig eller uaktsomt overfører smitte eller utsetter en annen for fare for å bli smittet, straffes med fengsel inntil 6 år ved forsettlig overtredelse og med fengsel inntil 3 år ved uaktsom overtredelse. Medvirkning straffes på samme måte. Er fornærmede den skyldiges nærmeste, finner offentlig påtale bare sted etter fornærmedes begjæring med mindre allmenne hensyn krever det.

§ 220 nytt første ledd skal lyde:

Den som inngår ekteskap eller partnerskap med noen som er under 16 år, eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 4 år. Villfarelse om alder utelukker bare straffskyld dersom ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straff kan falle bort for ektefeller eller partnere som er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 220 første og andre ledd blir nye andre og tredje ledd.

§ 222 første ledd andre punktum og nytt tredje punktum skal lyde:

Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil 6 år idømmes. Ved avgjørelsen av om slike omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på om noen er tvunget til å inngå ekteskap eller om det foreligger omstendigheter som nevnt i § 232 tredje punktum.

§ 222 tredje ledd blir oppheva.

§ 227 andre ledd blir oppheva.

§ 390 a første ledd skal lyde:

Den som ved skremmende eller plagsom oppførsel eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred eller som medvirker hertil straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år.

II

I lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling (voldsoffererstatningsloven) blir det gjort følgjande endringar:

§ 3 første og andre ledd skal lyde:

Voldsoffererstatning tilkjennes etter søknad. Søknaden fremsettes for *Kontoret for voldsoffererstatning* på skjema fastsatt av departementet. Departementet kan fastsette nærmere regler om søknadens innhold.

Søknaden må være fremsatt for *Kontoret for voldsoffererstatning* før erstatningskravet mot skadevolderen er foreldet etter reglene i foreldelsesloven. Det er likevel tilstrekkelig at søknaden fremsettes før skadevolderens eventuelle straffansvar er foreldet etter reglene i straffeloven.

§ 13 skal lyde:

Søknader om voldsoffererstatning avgjøres av *Kontoret for voldsoffererstatning*.

Erstatningsnemnda for voldsopfre er klageinstans for *vedtak fattet av Kontoret for voldsoffererstatning* etter loven her. Nemnda har en leder og en varaleder og to medlemmer med personlige varamedlemmer oppnevnt av departementet for 4 år av gangen. Lederen og varalederen skal ha juridisk embetseksamen.

§ 15 tredje ledd skal lyde:

Kontoret for voldsoffererstatning avgjør om det skal søkes regress og treffer i tilfelle vedtak om det.

§ 16 andre ledd skal lyde:

Kontoret for voldsoffererstatning avgjør om det skal kreves tilbakebetaling og treffer i tilfelle vedtak om det.

III

Loven trer i kraft frå den tid Kongen fastset. Dei einskilde føresegnene i lova kan tre i kraft til ulik tid.